**Михайличенко Б.В., Бондар С.С., Шевчук В.А.,
Лісовий А.С., Федотова І.А., Хоменко В.І., Біляков А.М.,
Артеменко О.І., Федорова О.А., Хміль І.Ю.**

Від часів університету Св. Володимира до сьогодення: історія становлення та діяльності кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця

(1841-2011)

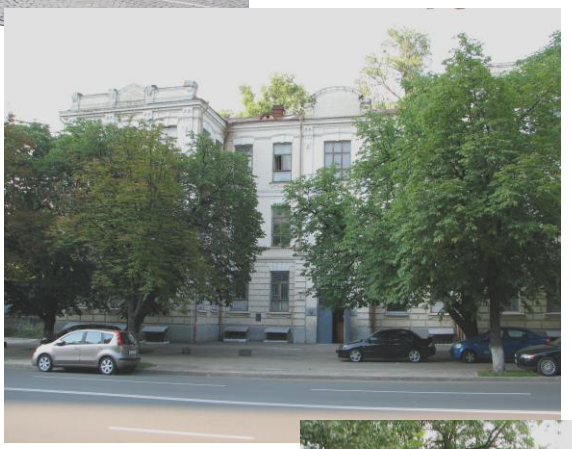

**За загальною редакцією
професора Б.В.Михайличенка**

КИЇВ – 2012

Михайличенко Б.В., Бондар С.С., Шевчук В.А., Лісовий А.С., Федотова І.А., Хоменко В.І., Біляков А.М., Артеменко О.І., Федорова О.А., Хміль І.Ю.
„Від часів університету св. Володимира до сьогодення: історія становлення та діяльності кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця (1841-2011)”.
За загальною редакцією професора Б.В.Михайличенка.

Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного медичного університету імені О.О.Богомольця
25 квітня 2008 р. (Протокол № 9).

© Кафедра судової медицини НМУ імені О.О.Богомольця

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА…… 4

РОЗДІЛ І

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені О.О.БОГОМОЛЬЦЯ …… 5

РОЗДІЛ ІІ

РОБОТА КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ ЯК ОПОРНОЇ…….… 61

РОЗДІЛ ІІІ

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ ГУРТОК КАФЕДРИ……. 65

РОЗДІЛ IV

ПІДГОТОВКА ІНТЕРНІВ……... 68

РОЗДІЛ V

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДРИ……..... 71

РОЗДІЛ VI

ПРАКТИЧНА СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ…..114

РОЗДІЛ VII

УЧАСТЬ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ У НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ СУДОВИХ МЕДИКІВ……..…. 125

ПЕРСОНАЛІЇ ВИКЛАДАЧІВ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ……..... 128

ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ, МОНОГРАФІЇ, ЯКІ ВИДАНІ СПІВРОБІТНИКАМИ КАФЕДРИ…..…… 141

ВИНАХОДИ СПІВРОБІТНИКІВ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ…….. 143

ВИКЛАДАЧІ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ…….. 146

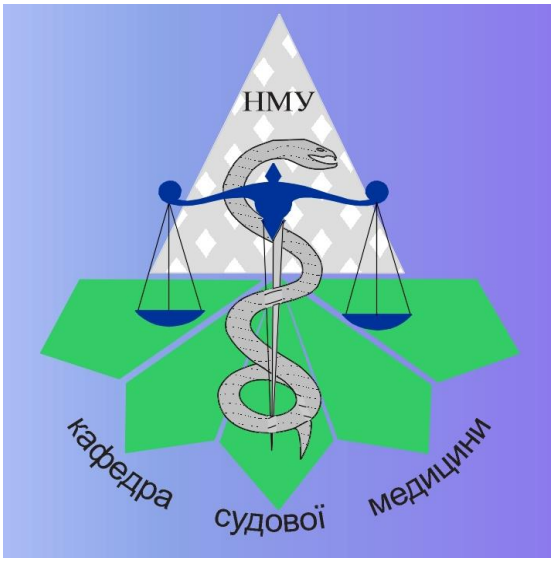

Кафедра судової медицини Національного медичного університету є однією із найстаріших і відзначила своє 170 - річчя.

Подумки вертаємось до її витоків… З 1841 р. на медичному факультеті Київського університету св.Володимира було утворено кафедру «государственного врачебноведения», на якій серед низки інших дисциплін розпочали викладати і судову медицину.

За своє 170-річчя кафедра судової медицини пройшла значний педагогічний та науковий шлях. З історією кафедри судової медицини пов'язані імена видатних професорів - вітчизняних вчених - Ф.Ф.Мерінга, Ф.Ф.Ергарта, М.О.Оболонського, В.А.Таранухіна, Ю.С.Сапожнікова, І.О.Концевич, які здійснили вагомий внесок у розвиток судово-медичної науки та практики, а також і криміналістики у співдружності із правоохоронними органами.

Значні досягнення кафедри судової медицини у підготовці майбутніх лікарів та у наукових розробках не могли б відбутися без самовідданої і наполегливої праці та індивідуального внеску кожного з її викладачів, які творили історію кафедри та її сьогодення.

Впродовж свого існування професорсько-викладацький колектив кафедри, використовуючи свої фахові знання і досвід в галузі судової медицини, виховав не одне покоління лікарів – патріотів своєї Батьківщини, висококваліфікованих фахівців – судових медиків.

Історичному шляху – становленню та розвитку кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, її здобуткам та досягненням, всім аспектам діяльності, славним та відданим професійній і викладацькій справі її попереднім науково-педагогічним колективам присвячує сьогоденний колектив кафедри цю монографію.

РОЗДІЛ І
ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені О.О.БОГОМОЛЬЦЯ

9 (23 вересня) 1841 р. було розпочато навчання на медичному факультеті університету св.Володимира. Цього дня професором М.І.Козловим було прочитано першу лекцію з анатомії, а 12 (26) вересня 1841 р. професор В.О.Караваєв прочитав першу лекцію з енциклопедії та методології медицини. Саме в ці дні і розпочалася славетна історія Національного медичного університету імені О.О.Богомольця.

Кафедра судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця є однією із "найстаріших", оскільки її вік співпадає із часом заснування Національного медичного університету.

Після закриття в 1841 р. Віленської медико-хірургічної академії та відкриття медичного факультету при Київському Університеті св. Володимира самостійної кафедри судової медицини не було. Серед 10 кафедр, які були затверджені згідно статуту 1835 р. на медичному факультеті, кількістю дисциплін відрізнялася тільки кафедра державного медицинознавства, на якій викладали:

а) судову медицину;

б) медичну поліцію з гігієною;

в) медичне законодавство - коротке викладення ходу справ, порядку служби і устрою по медичному управлінню в державі, а також відомості про цивільну службу і правознавство в необхідному для лікаря обсязі;

г) ветеринарну поліцію з епізоотичними хворобами.

Штучне об’єднання різних галузей медичної науки в межах однієї кафедри, безумовно, негативно відображалося на педагогічній та науково-дослідній роботі. Ця "збірна" (за виразом проф. С.С.Когана) кафедра стала лише перехідним етапом, який приніс і користь. Для того періоду була характерною різнобічна діяльність наукових медичних працівників. Соціальнім мотивом, що впливав на розвиток державного медицинознавства того періоду, була необхідність боротьби із загрозливими інфекціями. Звідси і виникли - медична поліція, медична географія, медична статистика, гігієна з епідеміологією.

Першим професором, призначеним в Київський університет у 1842 р. на кафедру державного медицинознавства, був вихованець Харківського університету Іван Федорович Леонов. Він у 1830 р. після закінчення Університету під час епідемії холери в Харкові і Кременчуку приймав активну участь в боротьбі з інфекцією, за що був нагороджений діамантовим перстенем та залишений при Харківському університеті для викладання анатомії. В 1834 р. був затверджений ад’юнктом з анатомії, а в 1837 р. удостоєний ступеню доктора медицини й хірургії. В цьому ж році його призначили прозектором анатомії та затвердили в званні Інспектора

лікарської управи. З 1839 р. він був тимчасово призначений ад'юнкт-професором Віленської медико-хірургічної академії, після розформування якої з 1842 р. затверджений ординарним професором кафедри державного медицинознавства медичного факультету Київського університету св. Володимира.

Впродовж своєї педагогічної діяльності в університеті І.Ф.Леонов викладав гігієну і дієтетику, медичну допомогу, медичне державне управління, епізоотичні хвороби, загальну ветеринарію, з 1846 р. до 1853 р. читав студентам юридичного факультету курс судової медицини. Зі студентами медичного факультету проводив судово-медичні розтини на базі Київського військового шпиталю.

В перші роки заснування положення цієї кафедри було вкрай незадовільним, в зв'язку з чим проф. І.Ф.Леонов подав клопотання про необхідність покращення умов викладання та надання кафедрі окремого приміщення. Але у виділенні приміщення Рада Університету відмовила. Викладання судової медицини велося на базі Київського військового шпиталю, де в 1849 р. у вигляді експерименту, на два роки, було відкрито судово-медичне відділення, куди для обстеження направляли цивільних та військових. У 1851 р. це відділення було остаточно закріплено за кафедрою, а з 1852 р., коли побудували анатомічний театр, було виділено приміщення для викладання судової медицини. За п'ять років навчання студенти, зокрема, складали іспити із судової медицини та практичної судової медицини.

Професор Леонов І.Ф. був ініціатором проведення судово-медичних розтинів трупів осіб, які померли насильницькою смертю та у випадках підозри на насильницьку смерть. За поданням ректора Університету св. Володимира, до якого звернувся професор Леонов І.Ф. з цим питанням, Київська губернська управа ухвалила відповідне рішення, що стало підставою для організації судово-медичної експертизи у м.Києві.

Через хворобу професор І.Ф. Леонов у 1853 р. був звільнений, а 13.01.1854 р. на 45 році життя помер. Професором І.Ф.Леоновим було опубліковано 6 наукових праць, які стосувалися судової медицини й епідеміології.

Після І.Ф.Леонова кафедру державного медицинознавства очолив професор Фрідрих Фрідрихович Меринг, який впродовж майже 4-річної роботи - з 1853 р. по 1857 р. займався проблемами гігієни і паралельно викладав курс історії медицини. З 1857 р. Ф.Ф.Мерінг керував кафедрою шпитальної терапевтичної клініки, а з 1864 р. впродовж 23 років - кафедрою факультетської терапії.

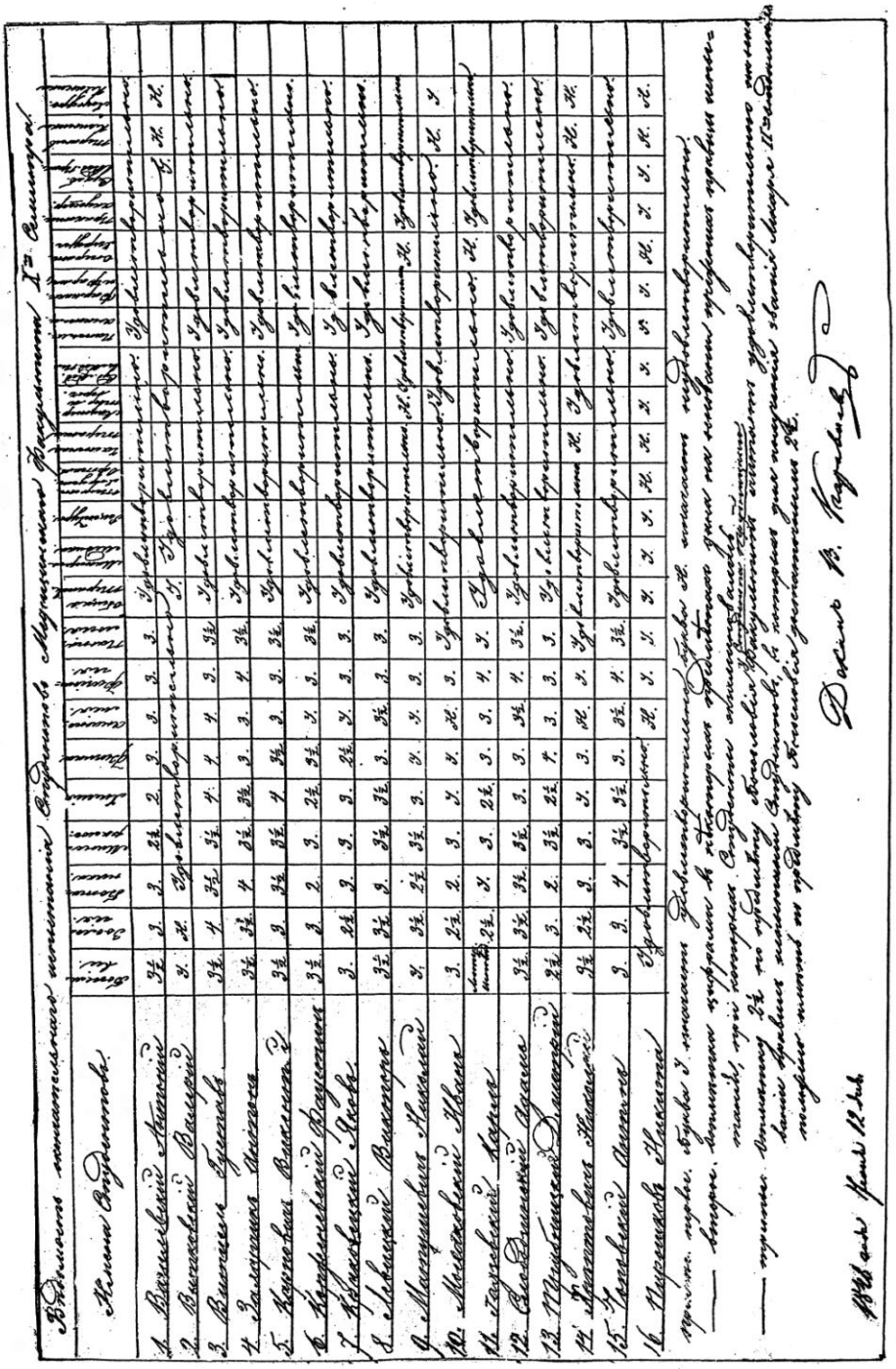

Ведомость окончательного испытания студентов" - екзаменаційна відомість студентів медичного факультету X семестру, 1846 р., яка підписана деканом – В.А. Караваєвим:

- 8 колонка (справа наліво) результатів іспиту із теорії судової медицини,
- 3 колонка (справа наліво) результатів іспиту із судово- медичної практики

Завідувач кафедри державного медицинознавства (1854-1857 р.р.) медичного факультету університету св. Володимира професор
Фрідрих Фрідрихович Меринг

Отримавши блискучу теоретичну освіту за кордоном й будучи чудовим лікарем, Ф.Ф. Меринг, здавалося, повинен був створити в Києві наукову терапевтичну школу. Але цього не сталося. Він обмежився лише читанням прекрасних клінічних лекцій, які з задоволенням слухали лікарі та студенти. Ф.Ф.Мерінг не залишив після себе учнів, які б змогли очолити кафедру терапії.

За професора Ф.Ф.Меринга кафедра державного медицинознавства починає диференціюватися, оскільки він значну увагу приділяв проблемам гігієни.

На цій кафедрі курс судової медицини викладав обраний ад'юнктом по кафедрі державного медицинознавства з 1857 р. Ф.Ф.Ергардт, який в 1859 р. був затверджений, екстраординарним, а в 1860 р. - ординарним професором цієї кафедри. У 1853-1854 р.р. Ф.Ф.Ергардт працював помічником прозектора кафедри анатомії, якою на той час керував проф. О.П.Вальтер, учень М.І.Пирогова, а з 1854 р. до 1857 р. був прозектором на цій же ж кафедрі.

Власне кажучи, судова медицина на медичному факультеті Київського університету почала розвиватися самостійно з приходом на кафедру державного медицинознавства Ф.Ф.Ергардта, якого проф. М.О.Оболонський характеризував як людину живого розуму, надзвичайно енергійну, що настирливо впроваджувала свої ідеї. Він вмів захопити своїми експертизами аудиторію. Завдяки впливові в Університеті, судовому та військовому відомствах проф. Ф.Ф.Ергардт багато зробив для становлення кафедри державного медицинознавства, а потім і кафедри судової медицини. Але брак коштів став причиною того, що положення навчально-допоміжних структурних підрозділів кафедри були досить жалюгідними.

Із матеріалів, що збереглися відомо наступне: на той час окремого

приміщення для практичних занять з студентами кафедра не мала, не було достатньої кількості і навчально-методичних посібників для занять. В анатомічному театрі (нині - вул. Б.Хмельницького, 37) для викладання судової медицини був виділений кабінет, де знаходились шафа, стіл, 3 стільці і 2 дошки, у розпорядженні викладачів було 2 анатомічних набори, 4 старих мікроскопи і ряд майже непридатних інструментів.

Завідувач кафедри державного медицинознавства (1857-1865 р.) та судової медицини (1865-1888 р.) медичного факультету університету св. Володимира
професор
Федір Федорович Ергардт

Окрім того в анатомічному театрі було приміщення для судово-медичних розтинів трупів. Ця кімната була темною, освітлювалася лише двома маленькими віконцями, лавки розташовувалися амфітеатром. Для розтину трупів використовували 3 оббитих цинком стареньких столи.

Серед учбово-допоміжних структур було клінічне судово-медичне відділення при Київському військовому шпиталі. В цьому відношенні викладання судової медицини у Київському університеті було в значно ліпших умовах, ніж в інших університетах. В судово-медичному відділенні проводили обстеження живих осіб - як цивільних, так і військових з приводу душевних та соматичних захворювань.

З 1862 р. завідування судово-медичним відділенням шпиталю було доручено проф. Ф.Ф.Ергардту, а тому воно і закріпилося за кафедрою в якості навчально-допоміжного підрозділу, що широко використовувався для педагогічного процесу.

Завідуючи цим відділенням, проф. Ф.Ф.Ергардт до виходу у відставку (1888 р.) був одночасно і завідуючим відділенням для душевно хворих шпиталю. Він довгий час читав лекції не тільки з судової медицини, але і з психіатрії. Тому проф. Ф.Ф.Ергардт при необхідності проводив всі обстеження як душевно -, так і соматично- підекспертних і ізольованого клінічного судово-медичного відділення не потребував.

Цим і пояснюється той факт, що до 1889 р. з боку проф. Ф.Ф.

Ергардта, не дивлячись на його вплив в Університеті, де він впродовж низки років був деканом медичного факультету, (з 1865р. до 1868 р, з 1875 р до 1883 р, і в 1887-1890 р.р.) та в воєнному відомстві, не було зроблено спроб науково оснастити клінічне судово-медичне відділення шпиталю, яке він вважав своїм дітищем. В шпиталі не було виділено спеціального приміщення для обстеження хворих, майже не було апаратів і інструментів для клінічних досліджень тощо.

Розташування кафедри державного медицинознавства
в анатомічному театрі з 1851 р. (нині – вул. Б.Хмельницького, 37)

Під час завідування Ф.Ф.Ергардтом кафедри державного медицинознавства у 1865 р. відбувся її розподіл на дві самостійні кафедри – кафедру судової медицини з епізоотичними хворобами та ветеринарною поліцією, яку очолив професор Ф.Ф.Ергардт, та кафедру гігієни, медичної поліції, медичної географії та статистики.

Викладання судової медицини при професорі Ф.Ф.Ергардті велося, переважно, в напрямку казуїстики. На лекціях розглядали судові процеси, в яких використовували дані судово-медичних експертиз; розтини трупів проводили лише у випадках, що складали казуїстичну зацікавленість; в клінічному відділенні шпиталю відбирали цікаві, з погляду судово-медичної експертизи, випадки.

Професор Ф.Ф.Ергардт мав репутацію знаного експерта та ерудованого вченого. Він постійно залучався Київськими судами як

експерт в складних судових справах, що потребували глибоких медичних знань. Його також запрошували для вирішення складних питань і медичні установи інших міст. Так, інспектор Одеської лікарської управи доктор Л.А.Маровський звертався до нього за консультацією у справі про смерть капітана Гиждеу в 1884 р. Того ж року його запросили в С.-Петербург як експерта по резонансній тоді справі про вбивство Сари Беккер.

Професор Ф.Ф.Ергардт був автором 26 наукових праць і 26 критичних досліджень, присвячених. в основному, розгляду судово-медичних експертиз.

Практичне направлення робіт проф. Ф.Ф.Ергардта було однією з характерних його рис. Ф.Ф.Ергардт вважав, що участь судових медиків у роботі медичних друкованих видань є важливою умовою боротьби з недоліками в праці повітових, міських лікарів, а крім того має сприяти підвищенню наукового рівня експертиз. Тому, Київська лікарська громадськість широко використовувала медичні видання для висвітлення судово-медичних питань, розгортала дискусії з приводу окремих складних медичних експертиз та інших питань.

Багато праць професора Ф.Ф.Ергардта відносяться і до судової психіатрії. В них він давав розгорнутий аналіз помилок лікарів і юристів, що допускалися при оцінці психічних станів звинувачених та при вирішенні питання про осудність.

У 1888 р. професор Ф.Ф.Ергардт вийшов у відставку в звані заслуженого ординарного професора, але із збереженням посади декана медичного факультету Університету, яку він залишив у 1890 р. Після важкої і тривалої хвороби - генералізоване ракове враження органів черевної порожнини 21 грудня 1895 р Ф.Ф.Ергардт помер.

З 1889 р. екстраординарним професором кафедри судової медицини Київського університету був призначений вихованець Харківського університету Микола Олександрович Оболонський. З 1880 р. його затвердили в звані доктора медицини після захисту дисертації "О волосах в судебно-медицинском отношении". Спочатку М.О.Оболонський працював прозектором кафедри судової медицини Харківського університету, де читав лекції з судової медицини як приват-доцент.

У 1887 р. проф. М.О.Оболонський був відряджений на 1,5 роки за кордон, де працював в галузі патологічної анатомії у проф. Є.Циглера в Тюбінгені та у проф. Г.Хмари в Празі, по судовій медицині - у проф. Й Машка в Празі та у проф. Е Гофмана у Відні, з психіатрії та невропатології - у проф. Ріна в Празі, і у проф. І.М.Шарко в Парижі, з токсикології - у проф. Таппейнера в Мюнхені, по антропології в проф. І.Ранке в Мюнхені.

Завідувач кафедри судової медицини (1889-1913 р.) медичного факультету університету св. Володимира професор
Микола Олександрович Оболонський

У 1893 р. йому було присвоєно звання ординарного професора. З приходом на кафедру судової медицини Київського університету проф. М.О.Оболонський відмічав незадовільне положення кафедри як у відношенні приміщень, обладнання, так і навчально-допоміжних підрозділів і тому він почав клопотати перед Університетом про необхідність виділення окремого приміщення для кафедри.

Після проведеного в 1889 р. ремонту будинку, кафедра судової медицини мала вже прозекторську, кабінет професора, секційну залу, хімічну та фотографічну лабораторії.

Вважаючи за необхідне супроводжувати читання лекцій демонстрацією відповідних судово-медичних об'єктів, проф. М.О.Оболонський в 1889 р. приступив до створення судово-медичного музею, якого на кафедрі раніше не було.

Створений проф. М.О.Оболонським музей поступово розрісся і набув заслуженої слави як кількістю своїх експонатів, так і їх високою науковою цінністю. Надзвичайно цікаво, що у створенні музею приймало участь багато вихованців Київського університету. Потрібно відзначити, що на адресу проф. М.О.Оболонського була направлена колекція куль з театру російсько-турецької війни (1877-1878 р.р.) з детальним описом характеру виявлених ушкоджень у поранених, яких оперував хірург М.І.Якимович. На жаль, цією колекцією кафедра в наш час не володіє. В архівних матеріалах зберігся лише адресований проф. М.О. Оболонському лист, в якому М.І.Якимович писав: "Мені, звичайно, було б приємно, якби мій скромний дарунок послугував початком для більш цінних та більш цікавих внесків з боку інших дарителів. Таким чином, при створенні Вами музею, який в нинішньому вигляді, за багатством та різнобічністю предметів, являє ледь не єдиний музей судової медицини не лише у нас в Росії, але й в усій Європі, створювалися б колекції деформованих куль, цікаві й повчальні як в історичному значенні, так й в чисто науковому, судово-медичному" (1893 р., 1 листопада).

І дійсно, створений за часів проф. М.О.Оболонського музей отримав загальне визнання.

Музейні експонати в учбовій кімнаті кафедри судової медицини
(2011 р.)

Через те, що приміщення кафедри були надзвичайно тісними, незручними для проведення занять, розкиданими в різних кінцях будинку, не мали вентиляції, що дуже утруднювало всю роботу на кафедрі, абсолютна відсутність належних умов для зберігання трупів та видачі їх родичам, а також те, що в цьому приміщенні неможливо було організувати практичні заняття із обстеження живих осіб - все це стало підставою для порушення проф. М.О.Оболонським у 1890 р. клопотання про будівництво окремого будинку для судово-медичного інституту (Справа правління університету, за №139, 1891 р.).

Виділена Правлінням університету комісія, ознайомившись на місці з вказаними недоліками, знайшла, що ”необхідно безвідкладно” збудувати окрему будівлю для судово-медичного інституту, вказала навіть місце (нині -вул. Б.Хмельницького, 37) для спорудження такого будинку.

Однак, Попечитель Київського навчального округу листом за №5477 від 28.08.1891 р. повідомив Правління Університету, що побудова приміщення судово-медичного інституту не може бути здійснена у 1891 році.

У 1894 р. професор М.О. Оболонський знову подав клопотання відносно інституту судової медицини, але і цього разу проект створення Інституту судової медицини потерпів крах. Таким чином, умови роботи кафедри судової медицини медичного факультету Київського

університету, на жаль, не покращились. Однак, вже з 1896 р. кафедра судової медицини щорічно для закупівлі навчально-методичних посібників та обладнання почала отримувати по 500 руб. в рік, в той час як з 1863 р. згідно Статуту на потреби кафедри виділялося тільки по 100 руб.

На кошти, що відпускалися, кафедра придбала меблі, апаратуру, інструменти, наукову літературу, поповнився музей макро- та мікропрепаратів.

До 1899 р. кафедра судової медицини широко проводила обстеження підекспертних, головним чином, військовослужбовців, в судово-медичному відділенні військового шпиталю. Починаючи з 1894 р., відповідно до наказу командувача військами в шпиталь щорічно допускалося лише 10 цивільних осіб, обстеження яких складало виключно науковий інтерес. Однак, у 1899 р. було введено заборону на обстеження хворих військовослужбовців у вказаному відділенні. Заборонялося також проводити із студентами обходи в судово-медичному та психіатричному відділеннях, де знаходилися військовослужбовці, та демонструвати студентам хворих офіцерів. Це нанесло значної шкоди справі викладання судової психопатології, а клінічний судово-медичний матеріал значно скоротився.

Викладання судової медицини за часів проф. М.О.Оболонського велося на 4 і 5 курсах. При цьому, на 4 курсі читали теоретичний курс судової медицини з демонстрацією відповідних кожному розділу препаратів із судово-медичного музею та з повідомленням коротких судово-медичних даних стосовно препарату. Зазвичай, після кожного прочитаного розділу аналізували декілька судово-медичних експертиз. На 5 курсі в процесі викладання клінічної судової психопатології та вчення про уявні хвороби в першому півріччі на 2-х кураторів-студентів виділяли одного підекспертного, якого студенти були зобов'язані ретельно обстежити й скласти повний акт з мотивованими висновками.

Практичні заняття були сконцентровані на 5 курсі і їх проводили після отримання студентами загальномедичної підготовки та ознайомлення з основами судової медицини на 4 курсі. Студенти 5 курсу проводили самостійно дослідження трупів, судово-хімічні та хіміко-мікроскопічні дослідження. Вони повинні були складати акти судово-медичного дослідження трупа та обстеження живої особи.

Не дивлячись на розширення практичних занять при професорі М.О.Оболонському, у викладанні судової медицини відчувався великий недолік через відсутність відповідних умов для обстеження живих осіб з метою визначення різноманітних ушкоджень, каліцтв, статевих станів тощо, тобто, тих видів обстеження, з якими найчастіше стикається як судові медики, так і лікарі інших фахів. Проф. М.О.Оболонський знав цей недолік і вважав, що для повноцінного викладання судової медицини, перш за все, потрібно мати добротно упорядкований інститут судової

медицини, де можна було б проводити всі види судово-медичних досліджень і на його базі повинні б були навчатися студенти.

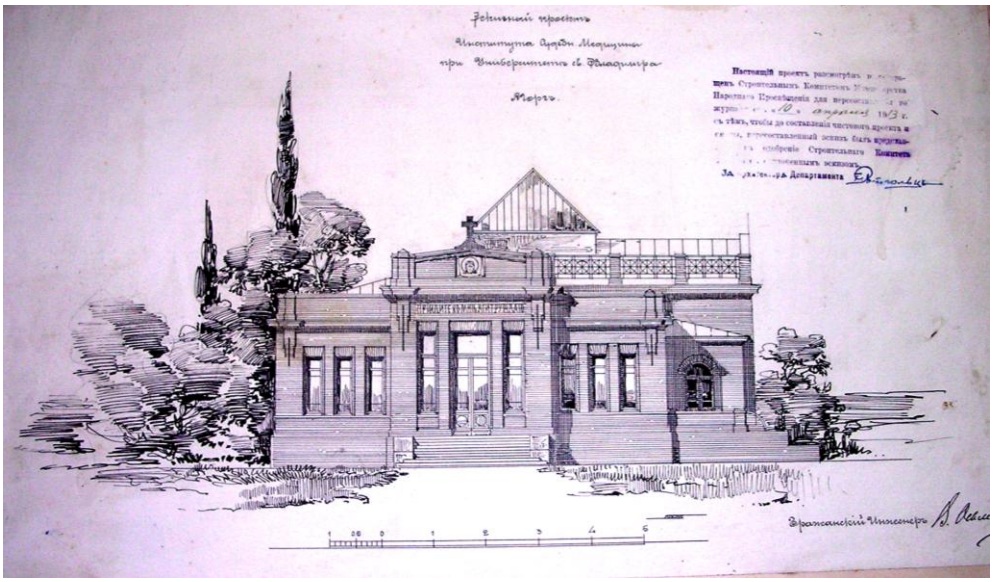

Ескізний проект Інституту судової медицини
при університеті св.Володимира, 1913 р.

Він вимагав також збільшення кількості годин на практичні заняття та поповнення штату помічників професора. Все своє життя він добивався спорудження самостійного інституту судової медицини, але так і не реалізував своїх мети.

Отримавши прекрасну теоретичну освіту за кордоном, професор М.О.Оболонський намагався підняти судову медицину на належний рівень. Він писав: "... для будь-кого в наш час зрозуміло, що офтальмолог не може надати належним чином акушерської допомоги, а акушер - виконати операцію на оці, але чомусь до цього часу побутує думка, що будь-який лікар може виступати судовим медиком - експертом, хоча судова медицина є також спеціальність як акушерство і офтальмологія...".

Професор М.О.Оболонський був автором 33 наукових праць. Його "Пособник при судебно-медицинском исследовании трупа и при исследовании вещественных доказательств" був прекрасним керівництвом для багатьох поколінь лікарів.

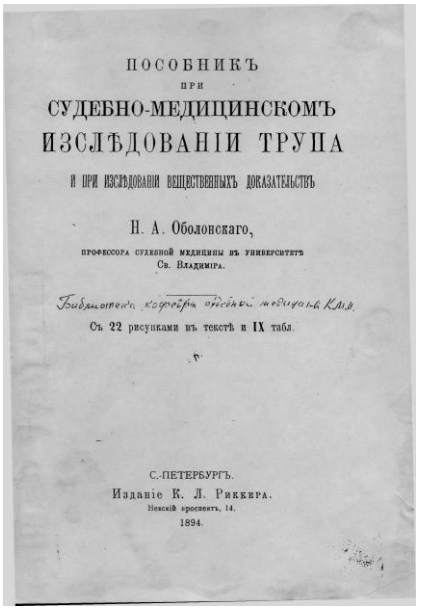

ПОСОБНИКЪ
при
СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОМЪ
ИЗСЛѢДОВАНІИ ТРУПА
и при изслѣдованіи вещественныхъ доказательствъ

Н. А. Оболонскаго,
профессора судебной медицины въ университетѣ
Св. Владиміра.

Съ 22 рисунками въ текстѣ и IX табл.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Изданіе К. Л. Риккера.
Невскій проспектъ, 14.
1894.

"Пособник при судебно-медицинском исследовании трупа и при исследовании вещественных доказательств" написаний професором М.О.Оболонським (1894 р.)

Надзвичайно цікавою була і дисертація М.О.Оболонського "О волосах в судебно-медицинском отношении" та його робота "О профессиональных изменениях рук".

Професор М.О.Оболонський був відомий як вчений, далеко за межами Росії. У 1889 р. його було обрано почесним членом Паризького Антропологічного товариства, поряд з цим він був членом - засновником фізико-медичного товариства при Київському університеті, членом товариства по боротьбі із заразними хворобами в м. Києві, членом товариства Охорони народного здоров’я, членом товариства взаємодопомоги лікарів м. Києва, членом акушерсько-гінекологічного товариства тощо.

З 1902 р. до 1913 р. проф. М.О.Оболонський був деканом медичного факультету Університету. 14 березня 1913 р. проф. М.О.Оболонський помер від грипозної пневмонії і весь наступний 1913 навчальний рік та весняний семестр 1914 р. кафедра судової медицини залишалась вакантною.

При професорі Ф.Ф.Ергардті (з 1864 р.), а потім і при професорі М.О. Оболонському (до 1890 р.) помічником прозектора на кафедрі судової медицини працював Микола Миколайович Щербина, який одночасно завідував психіатричним відділенням Київського військового шпиталю. Під керівництвом професора Ф.Ф.Ергардта ним було опубліковано 33 наукових праці.

Асистентами кафедри судової медицини працювали О.С.Ігнатовський, М.Ф. Колесников, М.М. Туфанов, І.І. Кияниця, М.М. Шаров, В.З.Сербиновський.

О.С.Ігнатовський у 1889 р. був призначений в.о. прозектора кафедри судової медицини, а після подання роботи "К вопросу о переломах черепа" (1892 р.) отримав звання доктора медицини та був затверджений професором кафедри судової медицини Київського університету. З 1893 р. він читав лекції як приват-доцент, а в 1895 р., після повернення із закордонного наукового відрядження, був призначений екстраординарним, а через рік затверджений ординарним професором

Юр'ївського університету на кафедрі державного медицинознавства. Дисертаційна робота О.С.Ігнатовського "К вопросу о переломах черепа" отримала широку відомість. Основні її положення викладають і в сучасних підручниках з судової медицини. Надзвичайно велике значення мали і інші його роботи, зокрема, "О причинах кровоизлияний в слизистой оболочке жедудка при смерти от замерзания", "Значение кровоизлияний в желудке при судебно-медицинской диагностике". У 1910-1911" р.р. було видано оригінальний підручник з судової медицини проф. О.С.Ігнатовського, яким користувалися тривалий час не тільки студенти медичних інститутів, але і практикуючі судові медики.

Одним із учнів проф. М.О.Оболонського був М.Ф.Колесников, який в 1889 р. був обраній позаштатним, а в 1893 р. штатним помічником прозектора кафедри судової медицини. Після захисту дисертації (1893 р.) "Глухонемота в судебно-медицинском отношении" йому було присвоєно ступінь доктора медицини. В цей же час на кафедрі судової медицини за запрошенням М.О.Оболонського працював з 1890 р. І.І.Кияниця, який в 1887 р. захистив дисертаційну роботу "Определение состава и усвояемости азотистых частей трески в кишечном канале человека" (виконана в гігієнічній лабораторії проф. О.П. Доброславіна). Після подання на медичний факультет своїх наукових праць він був обраний у 1893 р. приват-доцентом. Але за сімейних обставин в 1898 р. перейшов на основну роботу в Київський військовий шпиталь, де завідував хімічною лабораторією, його багаточисельні роботи були присвячені головним чином питанням гігієни та хімічних досліджень.

Викладання на кафедрі в 1913 р. і частково в 1914 р. було тимчасово доручено приват-доценту М.Ф.Колесникову і прозектору цієї ж кафедри М.М.Туфанову. В той же час керівництво кафедри було покладено на безоплатній основі на ординарного професора кафедри топографічної анатомії В.Д.Добромислова, а нагляд за заняттями студентів 5 курсу з судової медицини було доручено професору патологічної анатомії В.М.Константиновичу, на думку якого навчальний процес на кафедрі проводився погано. Прозектор М.М.Туфанов, якому було доручено викладання судової медицини, не міг проводити ні заняття, ні читати лекції через його участь в Київському Окружному суді з приводу розгляду справи Бейліса, а потім до кінця півріччя був у відпустці через хворобу.

Викладання судової психопатології, яке було доручено приват-доценту М.Ф.Колесникову, проводилось на базі судово-медичного відділення Київського військового шпиталю. Лекції супроводжувалися демонстрацією хворих; після лекцій із студентами проводили обходи як психіатричного, так і судово-медичного соматичного відділень, де студентам демонстрували хворих, що страждали на глухонімоту, енурез, епілепсію, заїкання тощо. Демонстрували клінічні способи обстеження таких хворих, а також всі ті прийоми та методи спостережень, якими користувався експерт-судовий медик. На спеціальних заняттях студентам

також демонстрували антропометричні виміри з метою ототожнення особи злочинця - рецидивіста за методом А.Бертільона. З 1915 р. приват-доцент М.Ф.Колесников повністю перейшов на викладання душевних та нервових хвороб.

Проф. В.М.Константинович, якому тимчасово було доручено спостереження за навчальним процесом, в доповідній записці звертав увагу на великі незручності приміщення, яке не відповідало цільовому призначенню ні за розмірами, ні за обладнанням та вказував, що кафедра судової медицини мала 10 старих, майже непридатних мікроскопів. В таких умовах надзвичайно важко, а то й неможливо було дати слухачам уяву про дослідження речових доказів. Наукова робота на кафедрі в цей час не проводилась.

Восени 1914 р. на кафедру судової медицини екстраординарним професором був призначений Василь Андрійович Таранухін.

Завідувач кафедри судової медицини (1914-1920 р.р.) медичного факультету університету св. Володимира професор ***Василь Андрійович Таранухин***

Одночасно прозектором кафедри затвердили доктора медицини Ю.О.Шепеля, який з 1915 р. став уже приват-доцентом, а помічником прозектора призначили В.А.Рожановського; понадштатним помічником прозектора став Л.О.Сікорський, який почав свою роботу ще при проф. М.О.Оболонському. Таким чином, з 1914 р. відбулося майже повне оновлення складу кафедри судової медицини.

В.А.Таранухін у 1899 р. закінчив медичний факультет Київського університету і був удостоєний звання лікаря з відзнакою. Більшу частину свого свідомого життя В.А.Таранухін присвятив вивченню питань патогенезу, імунології, лікування і профілактики інфекційних хвороб.

Ще, будучи студентом 5-го курсу, він був відряджений в складі експедиції академіка Д.К.Заболотного в південну Монголію і Китай для вивчення чуми. Після закінчення університету був затверджений на посаді асистента кафедри патологічної анатомії Санкт-петербурзького жіночого медичного інституту, а в 1901 р, - прозектором кафедри судової медицини

цього ж інституту. Впродовж 1902-1904 рр. був практикантом інституту експериментальної медицини в Петербурзі.

В.А.Таранухін приймав участь у декількох наукових експедиціях в місця, де лютували страшні епідемічні хвороби - холера і чума. Період 1901-1904 р.р. В.А.Таранухін присвятив, головним чином, вивченню чумної інфекції. В цей час він неодноразово виступав з доповідями відносно методів боротьби з чумою. На базі лабораторії інституту експериментальної медицини ним була виконана і в 1904 р. захищена докторська дисертація на тему: "К вопросу о специфических осадках противочумных сывороток". Поряд з чумною інфекцією в Росії того періоду з'явилася і інше страшне захворювання - епідемія холери. В.А.Таранухін знову прийняв найактивнішу участь у боротьбі з цією хворобою. Він виїзджав в Іран (1904р.), Поволжя (1907-1908 р.р.), Київську губернію і інші місця Росії.

У 1910-1911 р.р. в Петербурзі було організовано курси удосконалення лікарів по боротьбі з гострими інфекційними хворобами, де В.А.Таранухін читав лекції та вів практичний курс з епідеміології чуми і бактеріології холери. Працюючи в Петербурзі у проф. М.П.Івановського, В.А.Таранухін в 1907 р. опублікував роботу "О легочной плавательной пробе на живорожденность", а в 1910 р. - "О фрагментации миокарда".

На жаль, життя й діяльність цього вченого не вдалося прослідкувати в повному хронологічному порядку. Його ім'я знову зустрічається в журналі "Русский врач" №№ 8-9-10 за 1912 р., де описана відома трагедія в селі Рахника бувшої Астраханської губернії, яка була пов'язана із смертю 3-х медичних працівників, що боролися з чумною інфекцією.

У серпні 1912 р. в Астраханські степи для вивчення ролі гризунів у розповсюдженні чуми, що спалахнула в цих місцях, була направлена експедиція під керівництвом М.М.Клодницького, активним учасником експедиції був і В.А.Таранухін.

Восени 1914 р. В.А.Таранухіна затвердили екстраординарним професором кафедри судової медицини Київського університету. Він викладав судову медицину з психопатологією та токсикологією студентам медичного факультету на 4 і 5 курсах. Клінічні лекції з судової психопатології читали на базі Київського військового шпиталю, а судово-медичні дослідження трупів та дослідження речових доказів проводили на базі анатомічного театру. Поряд з цими заняттями, проф. В.А.Таранухін проводив обстеження живих осіб з приводу несмертельних ушкоджень, статевих злочинів та станів (бувших вагітностей і пологів), які також виконувалися на базі анатомічного театру.

Жодних відомостей про наукові праці проф. В.А.Таранухіна і його співробітників після 1914 р. не збереглося. Основні опубліковані роботи проф. В.А.Таранухіна, що присвячені різним питанням діагностики, лікування та профілактики інфекційних хвороб, залишили незгладимий слід у вченні про заразні хвороби та епідеміології. В своїх працях

В.А.Таранухін справедливо батожив адміністрацію Російської Імперії за погану постановку справи дезінфекції в провінційних і столичних лікарнях. У звітах він вказував на брак і непідготовленість молодшого медичного персоналу, праця якого мізерно оплачувалася, скаржився на відсутність лікарів, на бідність лікувальних засобів для боротьби з епідеміями.

Професор В.А.Таранухін у 1920 р. очолював протиепідемічний студентський загін, що працював на Київщині, і під час роботи захворів на висипний тиф. Життя його врятувати не вдалося.

Період завідування кафедрою судової медицини проф. В.А.Таранухіним співпав із роками Першої світової війни, а тому наукова та педагогічна робота кафедри була скорочена до мінімуму. Цим і пояснюється те, що роботи проф. В.А.Таранухіна, виконанні до 1912 р., були опубліковані і стали загальновідомими, в той же час за період 1914-1920 р.р. друкованих праць знайти не вдалося.

Викладання судової медицини від початку організації кафедри державного медицинознавства в Київському університеті до Жовтневої революції 1917 р. характеризувалось відірваністю від практичної судово-медичної експертизи, яка виконувалася повітовими та міськими лікарями, що були підпорядковані Міністерству внутрішніх справ. Наукова судово-медична діяльність зосереджувалась на кафедрах судової медицини й не була тісно пов’язана із потребами й запитами практики. Ця обставина була обумовлена тим, що аж до Жовтневої революції діяла введена ще в 1844 р. постанова Вченої медичної Ради, яка передбачала що трупи, яких доставляли в університети та академії, повинні були досліджуватися лише в присутності того лікаря, якому службовими обов'язками передбачалося проводити розтин, тобто, міського чи повітового лікаря. Останній і повинен був складати, незалежно від професора судової медицини, свідоцтво і зі своїми висновками подавати його у відповідні інстанції.

Таким чином, постанова Ради відсторонювала викладачів з судової медицини від практичної експертизи. В результаті судова медицина, дисципліна суто практична, стала теоретичним предметом. Таке положення склалося не лише в Київському університеті, але і в усіх університетах й академіях Росії.

Не дивлячись на важкі умови царського режиму і його реакційну політику, яка була гальмом у розвитку наукової діяльності в Росії, відомі судові медики Київського університету збагатили науку низкою видатних досягнень в області судової травматології, токсикології, вчення про речові докази тощо.

Нова епоха в організації та розвитку судової медицини почалася після Жовтневої революції.

24.11.1917 р. було ліквідовано суд царської Росії і тим самим створені умови для розвитку народного судочинства. Основи радянського кримінального процесу були закладені уже в перших декретах нової влади

про суд, а в інструкції Народного комісаріату Юстиції РРФСР від 23.07.1918 р. "Про організацію і діяльність місцевих народних судів" було чітко викладено вказівки про використання експертизи в судових процесах.

У 1918 р. при Наркоматі охорони здоров’я РРФСР було створено підвідділ медичної експертизи, а 28.02.1919 р. видано "Положення про права і обов'язки державних судово-медичних експертів". Того ж року було запроваджено правила про порядок дослідження трупів та лабораторні дослідження.

З перших кроків розбудови радянської охорони здоров’я судово-медична експертиза із системи внутрішніх справ була перепідпорядкована органам охорони здоров’я, що позитивно сказалося на розвитку цієї галузі медицини. Такі заходи дозволили відносно швидко створити єдину, нерозривну з органами охорони здоров’я структуру. Безпосередня участь професорів, доцентів і асистентів кафедр в практичній роботі стала звичним явищем. Це значно підвищило якість судово-медичних експертиз, дозволило використовувати практичний матеріал в навчальному процесі, що позитивно вплинуло на викладання предмету. Одночасно практика поставила перед науковцями низку проблем, що вимагали, вирішення. Цьому слугувала практична робота педагогічних працівників кафедр, результати її сприяли, поліпшенню якості судово-медичних експертиз, їх доказовості в суді, впливали на загальний рівень теоретичних та практичних знань кадрів. Тим паче, що в багатьох обласних містах установи практичної судової медицини очолили завідуючі профільних кафедр.

Підпорядкування судово-медичної експертизи органам охорони здоров'я дозволило створити висококваліфіковані кадри судових медиків, органічно зв'язаних із загальною медициною. Судово-медичний експерт, знаходячись на службі в системі охорони здоров'я і виконуючи функції державного експерта, у своїй діяльності був об'єктивною, не зацікавленою особою, непідлеглим і незалежним від судово-слідчих органів.

Нарком охорони здоров'я РРФСР М.А.Семашко, виступаючи на II Всеросійському з'їзді судмедекспертів у 1926 р., дав коротку характеристику стану і завдань судово-медичної експертизи і вказав, що „ ... з розвитком правосуддя зростає попит на судово-медичну експертизу, котра поступово стає необхідним елементом для вірного відправлення правосуддя. Правда, не для всіх ще значення судово-медичної експертизи очевидно, але самі ми переконані і повинні доказати це значення на справі. Обов'язкова умова для вірної праці судово-медичної експертизи – це її незалежність. Ось чому вся судово-медична організація побудована по єдиній системі, керованій із центру; з метою забезпечення матеріальної незалежності судово-медичних працівників їх утримання прийнято на кошти державного бюджету”.

На початку 1920/21 навчального року від злиття медичного

факультету Київського університету і жіночого медичного інституту був організований Київський інститут здоров'я. У 1921 році до нього був приєднаний Київський одонтологічний інститут, після чого він був перейменований у Медичну академію і, нарешті, у 1922 р. був названий Київським медичним інститутом, де в перші роки існувало 3 факультети: медичний, одонтологічний та робітничо-селянський.

Необхідно відмітити, що медичний факультет Київського університету за обладнанням на кафедрах, порівняно з іншими факультетами, займав останнє місце. Що ж стосується жіночого медичного інституту, то стан з обладнанням там був ще гіршим, оскільки він був заснований у 1908 році з ініціативи громадськості і існував на її ж кошти. І ось на більш ніж скромних базах цих учбових закладів і було організовано Київський медичний інститут.

Положення кафедри судової медицини було надзвичайно тяжким. Іще І.Ф. Леонов, Ф.Ф. Ергардт і особливо Н.А. Оболонський неодноразово піднімали питання про неможливість проведення викладання судової медицини на старих базах, котрі зовсім не могли забезпечити заняття студентів, а відсутність апаратури і приміщень унеможливлювало проведення науково-дослідної роботи. Проте, уряд не зважав на це, не приділяв належної уваги освіті, особливо жіночій, не турбувався про забезпечення кафедр устаткуванням, апаратурою, посібниками для студентів тощо.

З 1920 року кафедру судової медицини очолив професор Юрій Олексійович Шепель - вихованець Київського університету, який закінчив медичний факультет у 1902 році. З 1914 року він був прозектором кафедри судової медицини, а з 1915 року - приват-доцентом.

Розташування кафедри судової медицини (1920-1965 р.р.)
у анатомічному корпусі по вул.Мечникова, 5 (Жовтнева лікарня)

У 1920/21 навчальному році кафедра судової медицини була переведена у анатомічний корпус при місцевій лікарні ім. Жовтневої революції і займала увесь перший поверх. Одночасно сюди був переведений і місцевий судово-медичний морг. Остання обставина дала можливість використовувати для викладацьких і наукових цілей матеріал, який доставлявся в морг із усього міста. Успішному викладанню сприяв зібраний до того часу і частково зберігшийся музей кафедри, який нараховував багато цінних, під час унікальних препаратів. Добре підібрана бібліотека давала можливість розгорнути і науково-дослідну роботу кафедри. Але за період завідування кафедрою проф. Ю.О. Шепелем (з 1920 по 1935 р.р.) наукові здобутки кафедри були незначними. Штат кафедри був непостійним: Алексєєва-Бівол К.Г. з 1922 р. була молодшим, а потім старшим асистентом; Рибінський С.В. - старшим асистентом кафедри, з 1923 р. він одночасно був і бактеріологом, а в 1930 році повністю перейшов в санбакінститут. До педагогічної роботи періодично залучалися судові медики - Г.О. Петрова, М.А. Шепелевський, А. Терехов та інші.

В архівних матеріалах збереглися неповні відомості про роботу кафедри в період завідування нею проф. Шепелем Ю.О. Із наявних матеріалів видно, що кафедра виконувала лише педагогічну роботу.

Судову медицину викладали на IV і V курсах, зокрема, на IV курсі викладали теоретичний курс за питаннями, які випливали із законів, направлених на охорону життя і здоров'я людини; розглядали теми із експертизи статевих станів і статевих злочинів; питання відносно визначення індивідуальних особливостей людини. На IV курсі також проходили і практичні заняття із дослідження речових доказів. На V курсі проводили дослідження трупів і кожен студент представляв акт дослідження із заключенням. Відомостей про ознайомлення студентів з таким частим об'єктом експертизи як обстеження живих осіб в справах не збереглось. При кафедрі була наявна бібліотека, яка з 1914 року не поповнювалась, а музей не збільшувався.

Неодноразово у звітах кафедри згадувалось, що лекції студенти відвідували погано, вони не проявляли інтересу до дисципліни. Необхідно думати, що ця обставина пояснювалось тим, що проф. Шепелю Ю.О. не вдалось захопити студентів судовою медициною. Як не дивно, але проф. Ю.О. Шепель в своїх звітах неодноразово писав, що „судова медицина в подальшій практичній діяльності лікаря не потрібна” (див. Звіт про роботу кафедри за 1923 р., фонд облархіву № 177, опус 1).

В дійсності це не так. Знання основ судової медицини необхідно лікарю любого фаху. Відповідно до чинного у той час Кримінально-процесуального кодексу, при відсутності посадового судово-медичного

експерта лікар любого фаху міг бути залучений судово-слідчими органами до проведення експертизи незалежно від того, на якому факультеті він отримав медичну освіту і на якій посаді він працював. Цілком зрозуміло, що загально практикуючий лікар не може обійтися без знань основ судової медицини.

З 1935 року проф. Шепель Ю.О. перейшов на практичну судово-медичну роботу в Київську міську судово-медичну експертизу. Помер Ю.О. Шепель у 1939 році. В доступній літературі нам вдалося знайти лише 2 опубліковані наукові праці проф. Ю.О. Шепеля: одна з них – „К вопросу об изменении функции почки при венозном застое" являє собою дисертацію, виконану в 1910 році; інша – „Описание случая кистозного перерождения обеих почек".

З вересня 1935 року по грудень 1936 року завідування кафедрою було покладено на В.І. Воскобойнікова, який в цей період закінчив дисертацію на здобуття вченого ступеню кандидата медичних наук. В.І. Воскобойніков проявив себе добрим організатором і чудовим педагогом, і викладав свій предмет із захопленням, завдяки чому після завершення курсу залишилося декілька випускників, які бажали працювати в галузі судової медицини. При В.І. Воскобійникові штат кафедри значно збільшився. Асистентами кафедри працювали К.Г. Бівол, Ф.Й. Шкаравський, М.А. Шепелевський, В.Л. Бялик, А.Г. Шевченко, Г.І. Ведриган, Піковська, К.Е. Завадинська. У 1936 році співробітниками кафедри виконано 2 наукові праці: „Транскопія як метод дослідження судово-медичних речових доказів", автором якої був В.І. Воскобойніков і „Випадок затриманої смерті після повішення" асистента Бівол К.Г. В цьому ж 1936 році В.І. Воскобойніков був переведений завідувачем кафедри судової медицини Дніпропетровського медінституту.

У грудні 1936 року завідувачем кафедри судової медицини Київського медичного інституту і одночасно, з 1936 по 1953 р.р. головним судово-медичним експертом України був призначений професор Юрій Сергійович Сапожников. Впродовж низки років з 1937 по 1940 і з 1947 по 1949 роки проф. Ю.С. Сапожников був деканом лікувального факультету Київського медичного інституту.

Після закінчення медичного факультету Саратовського університету з 1924 по 1930 р. Ю.С.Сапожников працював асистентом кафедри судової медицини Саратовського університету.

В цей час Ю.С.Сапожников працював під керівництвом корифея судової медицини, заслуженого діяча науки, професора М.І. Райського, одним із найближчих учнів, якого він був.

Колектив кафедри Саратовського медичного інституту.
Професор Ю.С. Сапожников у другому ряду крайній праворуч

Професор М.І.Райський із своїми учнями. Саратов, 1930 р.
Професор Ю.С.Сапожников у другому ряду другий праворуч

Одночасно Ю.С. Сапожников проводив значну практичну судово-медичну роботу в м. Саратові.

У 1931 році Ю.С. Сапожников за власною ініціативою організував у м. Іваново перший в системі народного комісаріату охорони здоров'я СРСР інститут судової експертизи. Як директор інституту, Ю.С.

Сапожников розробляв актуальні питання судово-медичної експертизи, а також приділяв увагу роботі із покращенню судово-медичної служби Іванівської області, за що у 1932 році був нагороджений грамотою „Ударник здравоохранения”. У 1934 році він організовував кафедру судової медицини Іванівського медінституту і був обраний її завідувачем, а в 1935 році затверджений у званні професора. До того періоду він уже був автором 30 наукових праць.

Професор Ю.С. Сапожников входив до складу президії Вченої ради інституту судової медицини, який був утворений у Москві.

У 1936 році професор Ю.С. Сапожников став завідувачем кафедри судової медицини Київського медичного інституту і працював з тим же викладацьким складом кафедри, який склався при проф. Воскобойнікові В.І.

Навчальний процес, як і при проф. В.І. Воскобойнікові, так і в перші роки завідування кафедрою проф. Ю.С. Сапожниковим, проходив дещо своєрідно. Асистенти К.Г. Бівол і Ф.І. Шкаравський проводили дослідження трупів, асистенти Г.І. Ведриган і А.Г. Шевченко вели амбулаторний прийом, асистенти К.Е. Завадинська і Піковська займались дослідженням речових доказів. Всі асистенти кафедри в той же час являлись і судово-медичними експертами.

Президія Вченої ради інституту судової медицини, 1936 р., Москва.
Професор Сапожніков Ю.С. у другому ряду ліворуч

Завідувач кафедри судової медицини (1936-1970 р.р.) Київського медичного інституту професор
Юрій Сергійович Сапожников

Приміщення кафедри з часу приходу проф. Ю.С. Сапожникова складалось із 1 кабінету професора, 2-х підсобних кімнат, секційної зали, а музей і архів знаходились під східцями аудиторії і руйнувались.

У зв'язку з цим Ю.С. Сапожников зразу ж поставив питання про необхідність створення сприятливих умов для роботи кафедри. У 1937 році приміщення кафедри розширилось за рахунок підаудиторної площі, яка була переобладнана для музею і учбової кімнати. Крім цього, кафедра мала кабінет професора, асистентську і секційну залу. Кафедра приступила до поповнення і реставрації музею, почала займатися науково-дослідною роботою.

Професор Ю.С.Сапожников із співробітниками кафедри у 1939 р.:
Ведриган Г. І. (перша ліворуч),
Шкаравський Ф.Й., Сапожников Ю.С. (верхній ряд).

З 1937 року всі співробітники кафедри виконували планові наукові роботи, які, нажаль, не були надруковані.

У 1939 році проф. Ю.С. Сапожниковим була захищена докторська дисертація на тему: „Первинний огляд трупу на місці його виявлення”, яка у 1940 році вийшла окремою монографією. До речі, в 1951 р. ця монографія була видана корейською мовою у м. Пхеньян (КНДР), куди Ю.С. Сапожников був відправлений МОЗ СРСР для організації судово-медичної служби і підготовки кадрів судово-медичних експертів в Корейській Народній Демократичній Республіці.

У 1940 році Г.І. Ведриган, М. Крамер, О. Базан, І. Діденко, почали навчатись в аспірантурі при кафедрі та приступили до виконання дисертаційних робіт.

Поряд із значною адміністративною і педагогічною роботою в медичному інституті, проф. Ю.С. Сапожников впродовж декількох років завідував кафедрою кримінального права (1940-41 р.р.), читав курс судової медицини на юридичному факультеті Київського університету (з 1937 по 1954 р.р.); був деканом лікувального факультету медичного інституту і директором Київського НДІ судової експертизи. З 1936 по 1953 р. одночасно був головним судово-медичним експертом України. У 1941 р. Ю.С. Сапожников планував проведення І Всеукраїнського з'їзду судмедекспертів України, в підготовчій і організаційній роботі якого приймали активну участь і співробітники кафедри К.Г. Бівол. та Ф.Й. Шкаравський, які повинні були виступати з доповідями.

За редакцією проф. Ю.С. Сапожникова в 1941 році були підготовлені до видання „Труды судебно-медицинских экспертов Украины”. Проведення з'їзду планувалось у Львові в кінці червня 1941 року. Через початок війни з'їзд не відбувся, хоча вся підготовча робота була проведена повністю.

В перші дні війни співробітники кафедри Ф.Й. Шкаравський, А.Г. Шевченко, Г.І. Ведриган вступили до лав Радянської Армії. 28 липня кафедра отримала наказ разом з іншими кафедрами інституту евакуюватися в тил. Спочатку інститут евакуювали до м. Харкова, де пройшло злиття І і ІІ Київських медичних інститутів в один, а потім в м. Челябінськ. Під час евакуації у м. Челябінську кафедра розгорнула свою роботу на базі міської лікарні, що дало можливість продовжувати перерваний війною навчальний процес. В цей час з 1941 по 1944 р.р. другим професором кафедри була А.М. Гамбург, яка у 1942 році захистила докторську дисертацію на тему: „Судово-медична експертиза звинувачуваного”, яка потім у 1948 році була видана окремою монографією.

Наукова робота кафедри під час евакуації не припинялась: проф. Ю.С. Сапожниковим були виконані 4 роботи, присвячені експертизі вогнепальних ушкоджень і дослідженню обгорілих трупів. До викладання

залучались співробітник челябінської судово-медичної експертизи - Карасик Р.М. і аспіранти кафедри Гросман А.М., а потім Будак Т.О.

Після звільнення Києва від німецької окупації і реевакуації медичного інституту Київський медичний інститут у 1944 році відновив свою роботу, почала працювати і кафедра судової медицини. У перші повоєнні роки А.М. Гамбург була другим професором кафедри. Після повернення, штат кафедри прийшлося створювати спочатку і комплектувати його із судово-медичних експертів, які мали практичний стаж роботи. Асистентом кафедри у 1944-1945 р.р. стали колишній аспірант кафедри Г.І. Ведриган, судово-медичні експерти В.А. Журавльова і І.О. Концевич, а також експерт із дослідження речових доказів К.Е. Завадинська. З 1944 р. на кафедрі спочатку аспірантом, а потім асистентом була І.В. Крижанівська, яка у 1949 р. захистила кандидатську дисертацію на тему: „Дослідження вхідного і вихідного кульових отворів при пострілах із автоматичного пістолета системи Токарева”. В цій роботі не тільки надано вичерпні показники особливостей ушкодження, але і відмічені нові цінні дані, зокрема, при пострілах впритул відбиток дульного зрізу зброї – „штанцмарка” є постійним явищем, а не рідким, як вказувалось у літературі раніше. Ця ознака настає не відразу після поранення, а через декілька годин внаслідок трупного висихання в місці пошкодженого епідермісу. Отже, значення цієї ознаки як ознаки пострілу впритул, значно збільшилося.

І.В. Крижанівська з 1951 по 1988 роки завідувала курсом судової медицини Чернівецького медичного інституту, опублікувала ряд цікавих наукових робіт. У 1969 році вона захистила докторську дисертацію, після чого була затверджена у званні професора.

Аспірантами, а потім асистентами кафедри з 1947 р. були П.Б. Дворцин і С.П. Дідковська. У 1952 році Дворцин П.Б. захистив кандидатську дисертацію на тему: „Діагностика смерті від утоплення в Дніпрі за елементами планктону і псевдопланктону в трупі”, в якій вперше доведено необґрунтованість методу Ревенсторфа по встановленню діагнозу утоплення за планктоном у глибоких дихальних шляхах. Встановлено, що планктон потрапляє у глибокі дихальні шляхи після смерті. Автором відмічена також нова обставина - не проникнення після смерті у глибокі дихальні шляхи псевдопланктону. Він потрапляє у глибокі дихальні шляхи тільки зажиттєво, при різко вираженій задишці у воді під час утоплення. Ця нова ознака утоплення відмічена у підручнику проф. М.І. Райського (1953 р.) як метод Дворцина. З 1951 р. по 1987 р. доцент П.Б. Дворцин завідував курсом судової медицини Ужгородського університету.

У 1957 р. асистент Концевич І.О. також захистила кандидатську дисертацію на тему: „Дефект тканини при вогнепальних ушкодженнях”. Аспірантом кафедри з 1948 р., а потім асистентом у 1950 р. був зарахований Джигора С.Т. Асистент Ведриган Г.І. в 1950 р. була звільнена

з посади у зв'язку з переходом на практичну роботу. В тому ж 1950 році асистент Журавльова В.А. перейшла на кафедру судової медицини інституту удосконалення лікарів, якою керувала проф. А.М. Гамбург.

Таким чином, штат кафедри, очолюваної проф. Ю.С. Сапожниковим, в той час, був представлений 4 асистентами - Концевич І.О., Дідковською С.П., Джигорою С.Т., Івановою Н.М. і аспірантом О.І. Бойко.

Вперше конкурс на заміщення штатних посад на кафедрі був об'явлений у 1954 році. Асистент Концевич І.О. була обрана на посаду доцента, з 1958 р. затверджена у цьому званні ВАКом СРСР. Асистентами кафедри були обрані С.П. Дідковська, і Н.М. Іванова. Аспірант Бойко О.І. з 1954 р. була зарахована асистентом кафедри. Необхідно відмітити, що всі асистенти і аспіранти кафедри одночасно до 1954 р. працювали судово-медичними експертами по м. Києву, що в значній мірі сприяло підвищенню їх теоретичного і практичного зростання. Асистент Джигора С.Т. впродовж 1952-1954 р.р. очолював Київське обласне бюро судово-медичної експертизи.

З 1953 по 1956 роки в аспірантурі на кафедрі навчався М.П. Туровець. Він виконав кандидатську дисертацію на тему: „Визначення часу смерті за трупними плямами". Ця робота має велике практичне значення, оскільки автору вдалося внести ряд суттєвих коректив в строки визначення часу настання смерті за трупними плямами. Він врахував і причини смерті, і умови навколишнього середовища, на що раніше не звертали уваги. Не дивлячись на те, що робота була повністю виконана, вона не була подана до захисту до Вченої Ради інституту.

У 1959 р. С.П. Дідковська захистила кандидатську дисертацію на тему: „Мацерація шкіри в судово-медичному відношенні", в якій викладені досить цінні в практичному відношенні данні. Автором встановлено, що розвиток мацерації проходить у відповідній послідовності, а вираженість і строки мацерації залежать, в основному, від температури води - чим вище температура води, тим скоріш проходить розвиток мацерації. Виявлена також та обставина, що на трупах новонароджених мацерація довго не виявляється, чому перешкоджає природне мастило. С.П. Дідковська також відмітила, що при візуальній відсутності ознак мацерації вони виявляються при мікроскопічному дослідженні. Інші роботи асистента С.П. Дідковської відносяться до вивчення отруєння чадним газом, встановленню ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, а також іншим актуальним судово-медичним питанням. Після захисту дисертації С.П. Дідковська була затверджена на посаді, а потім і в званні доцента.

Доцент С.П.Дідковська
проводить практичне заняття із студентами, 1968 р.

У докторській дисертації Дідковської С.П. на тему: „Судово-медична експертиза утоплення”, яку вона захистила у 1971 р., доведено, що під час утоплення в організм та у внутрішні органи потрапляє значна кількість води внаслідок її аспірації через легені. У разі відсутності ознак гниття трупа утоплення діагностують за морфологічними змінами, а у випадках розвитку гнильних змін – тільки на підставі виявлення не менш, ніж десятків панцирів діатомових водоростей у внутрішніх органах, які не контактують із зовнішнім середовищем. Крім того, необхідно проводити морфологічне порівняння діатомових водоростей, які знайдені у внутрішніх органах трупа, із діатомовими водоростями водоймища, в якому відбулося утоплення. У випадках пережиття факту утоплення у постраждалих осіб виявлені виражені порушення у ЦНС, передусім, у корі, від дифузних ішемічних змін до утворення поширених ділянок клітинного спустошення та вогнищ ішемічного некрозу.

Асистент Бойко О.І. виконала 14 наукових робіт. Низка її робіт присвячена судово-медичній експертизі синців, де автор відмічає нові дані: при зміні кольору невеликих синців синюватий їх колір переходить безпосередньо в жовтий, а зеленуватого кольору, який звичайно передує жовтому, в таких випадках зовсім не відмічається. У разі наявності значної травми - рани, переломи кісток зміни в кольорі синців і їх розсмоктування настає повільніше.. Декілька робіт О.І. Бойко, виконаних разом із доцентом Концевич І.О., присвячені дослідженню раптової смерті, в основному, при серцево-судинних захворюваннях. В цих працях зроблений аналіз раптової смерті за матеріалом Київського міського

моргу, що дозволило зробити висновки щодо виявлення причин раптової смерті, а також упорядкування заключень у Київському обласному бюро судмедекспертизи. Інші праці Бойко О.І. відносяться до встановлення часу нанесення синців, ступеню тяжкості тілесних ушкоджень. У 1963 році О.І. Бойко перейшла на практичну роботу у Республіканське бюро судово-медичної експертизи МОЗ України.

Асистентом Н.М.Івановою виконано 4 наукової роботи, із яких 2 надруковані. Цікавою являлася робота із спектрального дослідження одягу при пострілах із неблизької відстані. Як показали дослідження автора, знаходження по краях вхідного отвору металу, який входив у склад кулі, може бути використано для цілей ідентифікації зброї. З 1955 року Н.М. Іванова перейшла на практичну роботу в Київське обласне бюро судово-медичної експертизи, а при великому педнавантаженні кафедри її неодноразово залучали до педагогічної роботи на кафедрі.

У 1961 р. С.Т. Джигора захистив кандидатську дисертацію на тему: „Судово-медична експертиза розчленованих і скелетованих трупів”, яка присвячена одній із складних і трудомістких експертиз. В роботі викладені нові важливі відомості відносно статевих відмінностей ключиць, особливостей морфологічної структури гаверсових каналів і спонгіози в кістках людини. С.Т. Джигора виконав ряд інших досліджень відносно особливостей ушкодження скелету, а також встановлення енергії при травмі черепа. Для цього він разом з інженером А.Л. Богуславським розробив спеціальний прилад, на який у 1964 році було отримано посвідчення на рацпропозицію.

У зв'язку із великим педагогічним навантаженням і малочисленим складом кафедри до педагогічного процесу впродовж 1960-1963 р.р. був залучений начальник Київського обласного бюро судово-медичної експертизи кандидат медичних наук Н.Н. Стрілець. Згодом МОЗ СРСР він був направлений для роботи за спеціальністю в Монгольську Народну Республіку, а після захисту докторської дисертації він завідував кафедрою судової медицини в Запорізькому, а потім в Полтавському медінститутах.

Аспірантами кафедри судової медицини у 1964-1965 р.р. стали В.А. Шевчук і А.С. Лісовий, які згодом були обрані асистентами. На посаду асистента кафедри був запрошений судово-медичний експерт із дослідження речових доказів, кандидат медичних наук І.А. Поліщук. У 1964 році доцент Концевич І.О. захистила докторську дисертацію на тему: „Експертиза странгуляцій”, а у 1968 році була затверджена професором кафедри.

Як вже було відмічено, з часів організації медичного факультету при Київському Університеті, викладання судової медицини з 1841 року проводилось у Київському військовому шпиталі. Після будівництва анатомічного корпусу в 1851 році (зараз – вул. Б.Хмельницького, 37) для викладання судової медицини спочатку виділили дві, а потім, за професора М.А.Оболонського, 5 кімнат. З 1920 р. кафедра судової

медицини переїхала на вул. Мечникова 5, де розташовувалась на 1-му поверсі. Поступово приміщення кафедри зменшувались і в 1935-1936 роках вона мала лише частину 1-го поверху, де були лише кабінет професора, одна учбова кімната і секційна зала.

З приходом на кафедру професора Сапожникова Ю.С. її площа дещо збільшилась за рахунок підаудиторного приміщення, де були організовані гістологічна лабораторія і учбова кімната. У 1955 році кафедра одержала на 2-му поверсі 3 кімнати загальною площею біля 100 м^2.

У 1958 році у зв'язку з розширенням приміщення обласного бюро судово-медичної експертизи, яке розташовувалось на вул.В.Житомирській,19, кафедра одержала ще одну кімнату для амбулаторного прийому потерпілих осіб.

Таким чином, умови роботи кафедри значно покращились і кафедра вже мала кабінет професора, асистентську кімнату, гістологічну лабораторію, секційну залу, дві учбові кімнати і кабінет для амбулаторного прийому.

На базі кафедри по вул.Мечникова,5 розташувався міський судово-медичний морг, що давало можливість використовувати для викладацьких і наукових цілей матеріал, який потрапляв у морг з усього міста.

Професор Ю.С.Сапожников
із співробітниками кафедри та студентами медичного інституту , 1967 р.

Проводячи амбулаторний прийом на базі Київського обласного бюро судово-медичної експертизи (вул. Житомирська, 19), кафедра мала можливість ознайомлювати студентів з усіма видами судово-медичної роботи. Дослідження ж речових доказів біологічного походження студенти проводили в лабораторії кафедри. Таке об'єднання усіх видів експертиз на базі Київського бюро судово-медичної експертизи дало можливість ефективно проводити педагогічну роботу зі студентами, яка

складалась із секційного курсу, проведення експертизи живої особи і дослідження речових доказів.

Загально відомо, що історія розвитку кафедри судової медицини тісно пов'язана з розвитком судово-медичної служби на Україні.

Міністерство охорони здоров'я УРСР і ректорат Київського медичного інституту приділяли велику увагу покращанню стану судово-медичної служби.

У 1965 році в Києві по вул. Оранжерейній, 9, було побудовано добре оснащений судово-медичний корпус, де розташувалась кафедра судової медицини КІУЛ, Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України, Київське обласне бюро судово-медичної експертизи і кафедра судової медицини Київського медичного інституту.

В цьому будинку з 1965 року кафедра судової медицини КМІ на П поверсі отримала 9 кімнат і аудиторію загальною площею близько 520 м^2. На кафедрі було облаштовано кабінет професора, дві кімнати викладачів, лабораторію для дослідження речових доказів, учбову кімнату з музеєм кафедри, лабораторію для медико-криміналістичних досліджень. Для практичних занять зі студентами почали використовувати 4 учбових кімнати. Крім того, на 1 поверсі будинку виділена на базі танатологічного відділу міського бюро спеціально обладнана кафедрою секційна зала для проведення під час занять розтинів зі студентами.

Розташування кафедри судової медицини з 1965 р.
по вул.Оранжерейній, 9

Професор Ю.С.Сапожников очолював кафедру судової медицини

Київського медичного інституту з 1936 р. по 1970 р.

Професор Ю.С. Сапожников був автором більш, ніж 120 наукових праць. Він видав 3 монографії і підручник по судовій медицині, який витримав 3 видання (1970, 1976, 1980) і був високо оцінений не тільки студентами-медиками, а і юристами, котрим Юрій Сергійович впродовж багатьох років читав курс судової медицини на юридичному факультеті Київського державного університету.

Професор Ю.С.Сапожников був організатором і беззмінним головою Українського наукового товариства судових медиків з 1946 по 1970 р.р., почесним членом Грузинського НТСМ, він брав саму активну участь в організаціях Всесоюзних, республіканських конференцій і нарад, постійно виступав на них з доповідями.

За період роботи у КМІ проф. Сапожников Ю.С. підготував 5 кандидатів медичних наук - І.В. Крижанівська (1949), І.О. Концевич (1951), П.Б. Дворцин (1951), С.П. Дідковська (1959), С.Т. Джигора (1951), В.А.Шевчук (1973) і 4-х докторів наук - А.М. Гамбург (1942), І.О. Концевич (1964), І.В.Крижінівська (1970) і С.П. Дідковська (1972).

Підручник, який був написаний професором Ю.С.Сапожниковим, та його перевидання

З 1970 р. кафедру судової медицини очолила процесор Іраїда Опанасівна Концевич, яка почала працювала під керівництвом проф. Ю.С.Сапожникова у 1945 році спочатку асистентом, з 1958 року - доцентом, а з 1968 року професором кафедри.

База і оснащення кафедри за часів завідування проф. І.О.Концевич значно покращились.

У 1966, а потім у 1976 році у зв’язку з проведенням у Києві І Всесоюзного з’їзду судових медиків ректорат медичного інституту

виділив кошти для ремонту та облаштування кафедри і придбання необхідної апаратури. У зв'язку з цим кафедра була обладнана новими меблями - учбовими і письмовими столами, стільцями, книжними і музейними шафами. Кафедра придбала цінну оптичну апаратуру – 10 мікроскопів, стереомікроскопи, фотоапаратуру, декілька діапроекторів з дистанційним керуванням.

З 1984 р. при кафедрі розгорнула роботу біохімічна лабораторія, яка була обладнана необхідною апаратурою. Для наукових досліджень почали використовуватись флюориметр Біан-130, денситометр, колориметр Біан-120, вимірювачі Біан-100, прилад для електрофорезу в поліакрилмідному гелі, полум'яний фотометр, рН - метр.

Розташування в одному будинку бюро судово-медичної експертизи і кафедри судової медицини КМІ, сприяло успішній науково-практичній і педагогічній роботі кафедри.

Завідувач кафедри судової медицини (1971-1991 р.р.) Київського медичного інституту імені О.О.Богомольця, професор
Іраїда Опанасівна Концевич

Для проведення навчального процесу кафедра активно використовувала учбовий музей, який нараховував понад 200 препаратів

Музей кафедри постійно поповнювався. Крім цього, на кафедрі в навчальному процесі активно використовувалися чорно-білі і кольорові таблиці, слайди, колективом кафедри підготовлені тематичні учбові стенди, альбоми, комплект ситуаційних завдань, планшети з тестовими картами тощо.

На кафедрі були організовані 2 навчальні тематичні лабораторії: з дослідження речових доказів біологічного походження та з фізико-технічних методів дослідження.

Таким чином, навчально-методична база кафедри дозволяла проводити навчальний процес на досить високому науково-методичному рівні.

Штат кафедри за останні роки роботи професора Ю.С.Сапожникова, а потім професора І.О.Концевич постійно оновлювався і поступово стабілізувався. Асистентом кафедри, а потім з 1972 р. доцентом був

обраний І. А. Поліщук, який у 1969 році захистив кандидатську дисертацію на тему: "До питання про значення серологічної диференціації бактерій в судово-медичній практиці”.

У 1973 році асистентом кафедри В.А.Шевчуком була захищена дисертація на здобуття вченого ступеню кандидата медичних наук на тему: "Диференціація крові плоду і дорослої людини за гемоглобіном фетального типу в судово-медичному відношенні”. В дисертації була доведена можливість його кількісного визначення в судово-медичних цілях.

У 1980 році В.А.Шевчук був обраний доцентом кафедри.

Навчальна кімната із музейними препаратами, 1967 р.

У 1972 році доцент С.П.Дідківська захистила докторську дисертацію на тему: "Судово-медична діагностика утоплення", а з 1975 року перейшла на роботу до Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка, де була обрана професором судової медицини на кафедрі криміналістики.

В.І.Хоменко, який працював асистентом ще при професорі Ю.С.Сапожникові, у 1976 році перейшов на практичну роботу і очолив Київське обласне бюро судово-медичної експертизи.

У зв’язку із зміною штатного розпису кафедри педагогічне навантаження, яке виконували професор І.О.Концевич, в.о. доцента С.Т.Джигора, доцент Шевчук В.А. і асистент Лісовий А.С., значно зросло. Для його виконання щорічно залучались судово-медичні експерти Київського обласного бюро судово-медичної експертизи - В.Я.Рак, С.С.Дишель, М.М.Хаїт та інші в якості асистентів з погодинною оплатою

та старший лаборант кафедри Т.Л. Ярошенко, яка з 1975 по 1995 р. проводила практичні заняття із дослідження речових доказів біологічного походження.

Старший лаборант кафедри Ярошенко Т.Л. проводить практичне заняття із судово-медичного дослідження речових доказів біологічного походження, 1982 р.

З 1975 року і в наступні роки на кафедрі аспірантами, а потім, після захисту дисертацій асистентами стали Т.Я.Пазенко, А.І.Марчук, С.С.Бондар.

У 1979 році Т.Я.Пазенко був обраний доцентом кафедри, у 1982 році старшими викладачами - А.С. Лісовий, а потім у 1983 році С.С.Бондар.

К.м.н. А.І.Марчук у 1982 році перейшов на роботу до Вищої Школи МВС СРСР ім. Дзержинського, де був обраний доцентом курсу судової медицини на кафедрі криміналістики.

В цей час кафедра судової медицини поповнилась молодими випускниками інституту. Асистентами кафедри у 1980 році була обрана І.А.Федотова, у 1986 році - Б.В.Михайличенко, який після закінчення у 1981 р. Київського медичного інституту і проходження інтернатури з судової медицини та клінічної ординатури працював старшим лаборантом. У 1987 році Б.В.Михайличенко захистив кандидатську дисертацію на тему:

„Визначення зажиттєвості механічних ушкоджень за кількісним вмістом вільного гистаміну у травмованій шкірі”.

Після закінчення аспірантури і захисту кандидатської дисертації на тему: „Судово-медичне значення визначення вільного серотоніну в

травмованій шкірі для діагностики за життєвості та давності виникнення механічних ушкоджень” випускник КМІ В.О.Сушко у 1987 році був затверджений асистентом кафедри. Але у 1988 році він звільнився і перейшов на роботу до ВНЦРМ.

Таким чином, станом на 1991 р. на кафедрі судової медицини працювали Концевич І.О. - професор, завкафедри, 2 доценти - В.А.Шевчук та Т.Я.Пазенко, 2 старших викладача - А.С.Лісовий, С.С.Бондар, 2 асистенти - І.А. Федотова, Б.В.Михайличенко. Штат кафедри був укомплектований молодими перспективними викладачами, які вміло поєднували учбово-методичну, практичну експертну і дослідницьку роботу з вихованням студентів.

Учбово-методична і наукова робота на кафедрі була направлена на підвищення якості підготовки медичних кадрів і приведення рівня освіти фахівців судово-медичного профілю відповідно до запитів соціально-економічного розвитку нашої країни.

Впродовж усього періоду існування кафедри судову медицину вивчали студенти усіх факультетів - лікувальних, педіатричних, санітарно-гігієнічних, як правило, у IX,X,XI семестрах. Кількість груп коливалась в межах 110-120 з загальною кількістю студентів від 1000 до 1200 впродовж навчального року.

З 1970 року лекції на всіх факультетах, в основному, читала професор І.О. Концевич.

Вдячні студенти вітають професора І.О.Концевич із закінченням лекційного курсу із судової медицини.

Лекції професора І.О.Концевич студенти відвідували із великою

зацікавленістю, оскільки вагомі наукові дані професор Концевич І.О. вдало доповнювала прикладами із своєї практичної діяльності.

В подальшому, після захисту кандидатських дисертацій та присвоєння вчених звань окремі теми лекційного матеріалу читали доцент Шевчук В.А., доцент Пазенко Т.Я., старші викладачі А.С.Лісовий та С.С.Бондар.

Практичні заняття проводились відповідно до розкладу по-різному: іноді - поточним методом, іноді - за цикловою системою. Зокрема, наприкінці 80-років викладання судової медицини проводилось за цикловою системою, згідно з якою для студентів педіатричного і санітарно-гігієнічного факультетів заняття проводили впродовж 2 тижнів при 3-годинній тривалості заняття, для студентів лікувального факультету – щоденно заняття були 5-годинні. До переваг циклової системи необхідно віднести те, що студенти, на наш погляд, краще засвоювали матеріал, у викладача зі студентами складалися більш тісні виробничі відношення, він міг більш часу приділяти складним і актуальним питанням фаху, у зв’язку з специфікою дисципліни існувала можливість показати студентам більше практичного експертного матеріалу. До недоліків відноситься те, що студенти, особливо на початку семестру, готувалися до занять, не прослухавши лекційного матеріалу, а тому повинні були користуватись додатковою літературою, на що необхідно було витрачати більше часу. У випадку хвороби студенти інколи пропускали половину або повний цикл занять і практично засвоювали предмет методом самостійного вивчення і індивідуальних відробок, що знижувало рівень їх практичної і теоретичної підготовки. Важким було і для професора вичитувати повний цикл лекційного матеріалу для кожного навчального циклу.

Підсумковий контроль знань студентів проводився у вигляді іспиту. Результати іспитів показували, що студенти звичайно засвоювали основи судової медицини і отримували необхідні практичні навички.

Традиційно вже склалось, що студенти до предмету "судова медицина" відносились з зацікавленістю, чим і пояснювалось добре відвідування ними лекцій і практичних занять. Успішність студентів була доброю, середній бал коливався в межах 4-4,2.

Викладання судової медицини проводилось на достатньо високому науковому і методичному рівні з позицій досягнень сучасної медицини, біології, криміналістики, технічних наук. Колектив кафедри багато працював над методичним і методологічним забезпеченням лекцій і практичних занять.

Не дивлячись на те, що лекції залишались найважливішою ланкою в навчальному процесі і їх кількість доходила до 18, засвоєнню студентами практичних навичок приділялась значна увага, тому що відповідно до діючого законодавства, лікар будь-якого фаху міг бути залученим органами слідства до виконання експертних функцій. Основною формою

навчання на кафедрі була самостійна – аудиторна і позааудиторна робота студентів, яка складала близько 40% від усього часу практичних занять.

Доцент Пазенко Т.Я.
проводить передекзаменаційну консультацію студентів, 1987 р.

Рівень знань і набутих практичних навичок оцінювався як традиційними методами, так і за допомогою програмованого контролю поточної успішності на різних рівнях. Питання успішності студентів з дисципліни постійно знаходились в центрі уваги колективу кафедри.

При удосконаленні організації і планування навчального процесу кафедра прагнула до покращення викладання лекційного матеріалу, більш раціонального розподілу годин програмного матеріалу, який було включено до лекційного курсу і курсу практичних занять.

а)

б)

Під час складання іспиту із судової медицини: а) доцент Джигора С.Т. та асистент Шевчук В.А.; б) професор Концевич І.О. та асистент Бондар С.С. приймають іспит із судової медицини.

Наприкінці 80-х років були створені нові і удосконалені всі існуючі методичні розробки лекцій і практичних занять, у зв´язку з чим програмний матеріал з дисципліни викладали на новому методичному і науковому рівні. Поряд з інформативністю і збільшенням фактичного матеріалу на кафедрі із року в рік удосконалювалась і наочність викладання.

Кафедра своїми силами підготувала та оформила 6 постійно діючих виставок препаратів з різними ушкодженнями, 14 тематичних стендів, 45 кольорових і чорно-білих таблиць, понад 260 слайдів, значну кількість мікропрепаратів та створено 4 фотоальбоми з основних розділів судової медицини з ілюстраціями з експертного матеріалу. Крім того, для проведення контрольних заходів створений набір ситуаційних задач із таких навчальних тем, як судово-медична танатологія, огляд місця пригоди, судово-медична діагностика механічної асфіксії, вогнепальні ушкодження, ушкодження тупими і гострими предметами, експертиза потерпілих та інших осіб, до складу яких включено постанову про призначення експертизи, протокол огляду місця події, результати судово-медичного дослідження трупа або обстеження потерпілої особи, дані додаткових лабораторних досліджень, ілюстративний матеріал. На основі вивчення усіх представлених матеріалів кожний студент повинен науково обґрунтовано відповісти на поставлені у наданих матеріалах питання, що надає їм навички у випадках майбутньої часті у комісійних експертизах у ролі експерта. Крім того, в навчальному процесі використовувалися з метою ознайомлення студентів ситуаційні задачі з експертизи "лікарських справ".

Старший викладач А.С.Лісовий проводить практичне заняття із фізико-технічних методів досліджень у спеціально обладнаній навчальній кімнаті

Весь лекційний курс супроводжувався ілюстративним матеріалом. Лекційна аудиторія була оздоблена технічними засобам навчання зі стаціонарно змонтованою проекційною апаратурою.

Тематичні навчальні лабораторії у 1989 році поповнились двома стереомікроскопами, електронно-оптичним перетворювачем і низкою різних об'єктів дослідження.

Підвищення педагогічної майстерності і професійна підготовка викладацького складу в цей період здійснювалась різними шляхами: навчанням на факультеті удосконалення викладачів у І і ІІ Московських медичних інститутах, присутністю на лекціях професора і доцентів, взаємовідвідуванням лекцій і практичних занять з наступним їх обговоренням на учбово-методичних засіданнях кафедри, практичною експертною роботою викладачів та шляхом їх активної участі в роботі Всесоюзних і республіканських з'їздів, пленумів наукового товариства, науково-практичних конференціях, засіданнях наукового товариства.

Колектив кафедри судової медицини у 1986 р.:
нижній ряд (зліва направо): доцент Пазенко Т.Я., доцент Шевчук В.А., професор Концевич І.О., доцент Лісовий А.С.;
верхній ряд (зліва направо): лаборант Козаченко В.В., клінічний ординатор Портянко Н.М., асистент Руденко Р.О., аспірант Сушко В.О., препаратор Балинська Т.М., асистент Михайличенко Б.В., асистент Федотова І.А., старший лаборант Ярошенко Т.Л., старший викладач Бондар С.С.

У 1988 році видавництвом "Вища школа" було видано "Руководство к практическим занятиям по судебной медицине", підготовлене

колективом кафедри за редакцією професора І .О.Концевич.

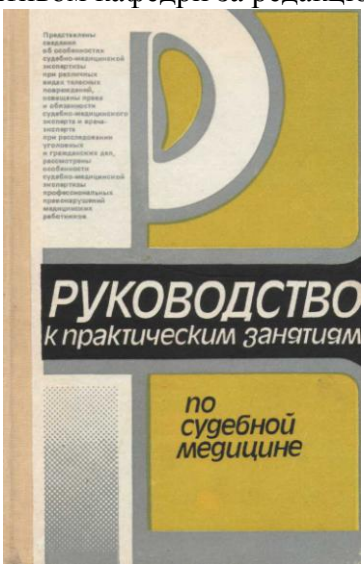

Посібник до практичних занять з судової медицини , 1988 р.

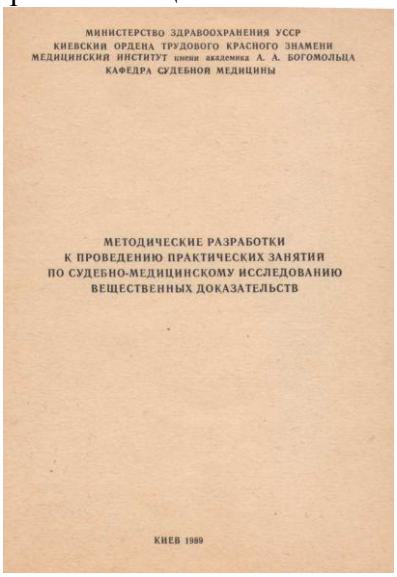

Методичні розробки для студентів з дослідження речових доказів біологічного походження, 1989 р.

Завідувач кафедри судової медицини (з 1991 р.) Національного медичного університету імені О.Богомольця професор ***Борис Валентинович Михайличенко***

У 1989 професором Концевич І .О., доцентом Шевчуком В.А., викладачем Руденко Р.О. підготовлені методичні розробки для студентів з дослідження речових доказів біологічного походження. В цьому методичному матеріалі було розкрито сутність механізмів імунобіологічних процесів, які покладено в основу більшості серологічних методів досліджень, що дозволило студентам не тільки розуміти процес дослідження , але й вірно трактувати його результати. Методичні розробки містять тестові карти для контролю засвоєння знань студентів.

З 1991 року кафедрою судової медицини КМІ почав завідувати учень професора Концевич І.О. – кандидат медичних наук Михайличенко Б.В., а професор Концевич І.О. перейшла на посаду професора кафедри.

У 1991 р. Україна набула незалежності і в країні проводилися значні реформи, в тому числі і в медичній освіті, серед яких зміни в навчальних планах і програмах з дисциплін. Так, якщо за навчальною програмою з судової медицини 1987 р. на вивчення судової медицини передбачалося для студентів лікувального факультету 90 годин (30 лекційних та 60 годин практичних занять), то за програмою 1994 р. було виділено всього 72 аудиторні години, в тому числі, на лекційний курс - 24 години, на практичні заняття – 48 годин та 36 годин призначалось для самостійної позааудиторної роботи студентів.

За програмою 2002 р. відбулося подальше скорочення навчальних годин, яке склало вже 54 години аудиторної роботи: 18 годин лекцій, 36 годин практичних занять та 36 годин позааудиторної самостійної роботи студентів.

Самостійна позааудиторна робота студентів, опрацювання якої мав перевіряти викладач під час проведення контрольних заходів, в педагогічне навантаження викладача не враховувалась.

Що ж стосується контрольних заходів, то форма кінцевого контролю знань студентів із судової медицини була визначена як залік. Таким чином, впродовж останніх років на викладання судової медицини згідно навчальних планів було значно зменшено кількість аудиторних навчальних годин, а значна їх кількість виділена на самостійну позааудиторну роботу студентів.

Крім студентів лікувального, педіатричного та санітарно-гігієнічного факультетів за навчальною програмою 1994 р. судову медицину з 1996 р. почали вивчати студенти 4 курсу стоматологічного факультету в обсязі 18 аудиторних годин, в тому числі 4 години лекцій та 14 годин практичних занять. З часом на викладання судової медицини студентам стоматологам було виділено згідно навчального плану 1997 р. 50 навчальних годин, в тому числі 8 годин лекцій, 26 годин практичних занять та 16 годин самостійної позааудиторної роботи, а саме викладання було переведено на 3 курс навчання і закінчувалось складанням диференційованого заліку. В подальшому за навчальним планом 2003 р. судову медицину для студентів-стоматологів 3 року навчання викладають в обсязі 54 годин, в тому числі 36 годин практичних занять та 18 годин самостійної позааудиторної роботи.

Із відкриттям в Національному медичному університеті імені О.О.Богомольця двох нових факультетів – факультету підготовки лікарів для Збройних сил України та медико-психологічного факультету (2001 р.) судову медицину почали викладати і студентам цих факультетів. Причому, майбутнім військовим медикам – в обсязі навчальних годин для студентів медичних факультетів, а для студентів 5 курсу медико-психологічного факультету – в загальному обсязі 54 години, з яких 18 годин лекцій, 18 годин практичних занять та 18 годин самостійної позааудиторної роботи.

У навчальний процес у зв´язку із реформуванням вищої медичної освіти інтенсивно впроваджувалися стандартизовані засоби контролю знань студентів. Це обумовило необхідність розробки нового методичного забезпечення навчального процесу. Викладачами кафедри було розроблено банк контрольних тестових завдань з судової медицини, банк тестових завдань для проведення поточного контролю знань студентів. При оцінці кінцевого рівня знань з судової медицини досить активно використовувались стандартизовані методи контролю знань, зокрема, тести та ситуаційні завдання різних форматів.

Завдяки підтримки керівництва НМУ імені О.О.Богомольця значно покращилася матеріальна база кафедри судової медицини. Так, у навчальному процесі почала використовуватися відеотехніка з демонстрацією відеофільмів – „Огляд трупа на місці події”, „Судово-медичний розтин трупа”, „Медико-криміналістичне дослідження об´єктів судово-медичної експертизи”, а під час судово-медичного розтину трупа - генератор тестових впливів для демонстрації визначення давності настання смерті за суправітальною реакцією м´язів.

Доцент Лісовий А.С. проводить практичне заняття на тему: "Ушкодження гострими предметами", 2003 р.

Вагомим досягненням співробітників кафедри стало видання у 1997 р. україномовного підручника з судової медицини за редакцією професора Концевич І.О. та доктора медичних наук Михайличенка Б.В.

У 1999 р. було видано ще один україномовний підручник, редактором якого був співробітник кафедри судової медицини НМУ доцент Лісовий А.С. У 2003 р. цей підручник було перевидано.

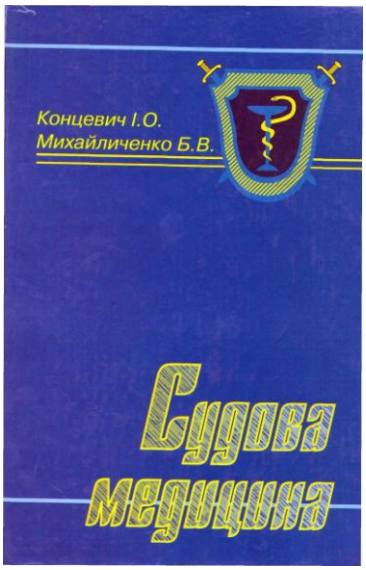

Підручник
"Судова медицина" (1997)
за редакцією Концевич
І.О., Михайличенка Б.В.

Підручник
"Судова медицина" (1999)
за редакцією
доц.Лісового А.С.

Підручник
"Судова медицина"
(2003, видання друге,
доповнене і перероблене) за
редакцією Лісового А.С.,
Л.Л.Голубовича

Що ж стосується викладання судової медицини для студентів-стоматологів, то у 2004 р. професором Михайличенком Б.В. було видано перший в Україні підручник „Судова стоматологія”, який увібрав у собі найсучасніші вітчизняні та світові досягнення в цій галузі.

Судову медицину також вивчають студенти на юридичних факультетах університетів. У зв'язку із цим, у 2005 р. за участю професора Михайличенка Б.В. було видано курс лекцій з судової медицини для студентів юридичних факультетів-правознавців та правоохоронців.

Педагогічний колектив кафедри судової медицини, враховуючи значне педагогічне навантаження, потребував додаткового залучення висококваліфікованих фахівців. Крім штатних викладачів – завідувача кафедри Михайличенка Б.В., професора Концевич І.О., доцентів Бондаря С.С., Лісового А.С., Федотової І.А., Шевчука В.А., асистентів Хоменка В.І. та Ростоцького О.В. до викладання судової медицини були запрошені професор Дідковська С.П., завідувач кафедри криміналістики ВШМ МВС України доцент Марчук А.І., начальник Київського міського бюро судово-медичної експертизи Юрченко В.Т., начальник Київського обласного бюро судово-медичної експертизи Скічко В.Г., фахівець Головного бюро судово-медичної експертизи Старовойтова Р.О., яка проводила практичні заняття із дослідження речових доказів біологічного походження, судово-медичні експерти Доля М.М., Зосименко В.В., Труш М.М., Шуригін В.С.,

Щепкін В.С.

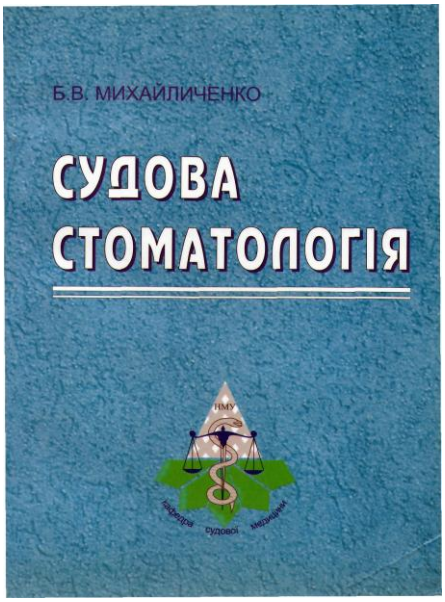

Підручник
"Судова стоматологія" (2004)
написаний Михайличенком Б.В.

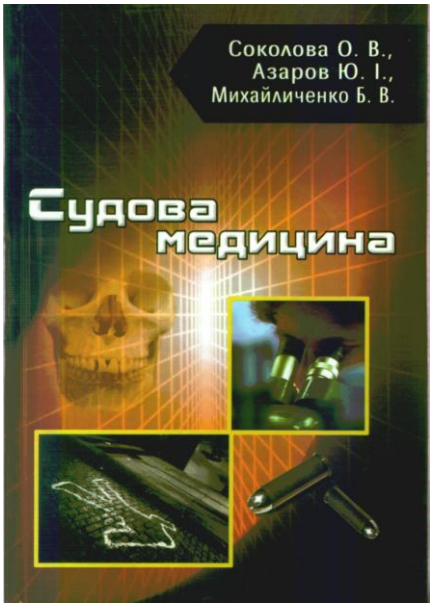

Курс лекцій "Судова медицина"
(2005) для студентів юридичного
профілю

Починаючи з 1996 р., на кафедрі судової медицини викладається нова дисципліна - „Основи права”.

Перша україномовна програма для викладання курсу була написана у 1994 р. старшим науковим співробітником інституту держава і права АН України кандидатом юридичних наук В.В.Головченком, який працював на кафедрі за сумісництвом. Згідно навчальних планів цей курс викладають студентам всіх факультетів, оскільки, вивчаючи основи права, студенти становляться підготовленими до виконання своїх професійних обов'язків. Чинне законодавство, закріплюючи у своїх нормах моральні та організаційні засади лікарської діяльності, одночасно і встановлює правове регулювання професії лікаря.

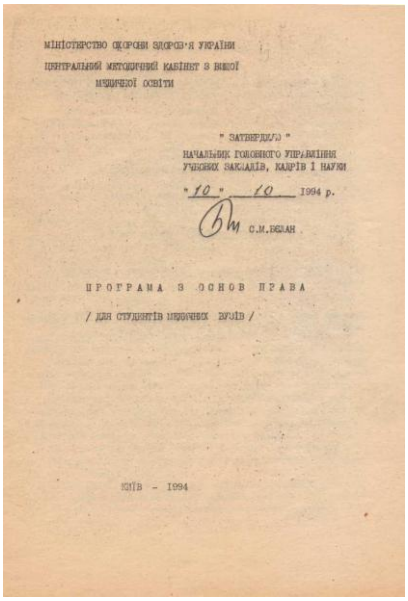

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ З ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

" ЗАТВЕРДЖУЮ "
НАЧАЛЬНИК ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ УЧБОВИХ ЗАКЛАДІВ, КАДРІВ І НАУКИ
" 10 " 10 1994 р.
С.М.ВЕЛАН

ПРОГРАМА З ОСНОВ ПРАВА
/ ДЛЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВУЗІВ /

КИЇВ - 1994

Перша програма з основ права для студентів медичних вузів (1994 р.)

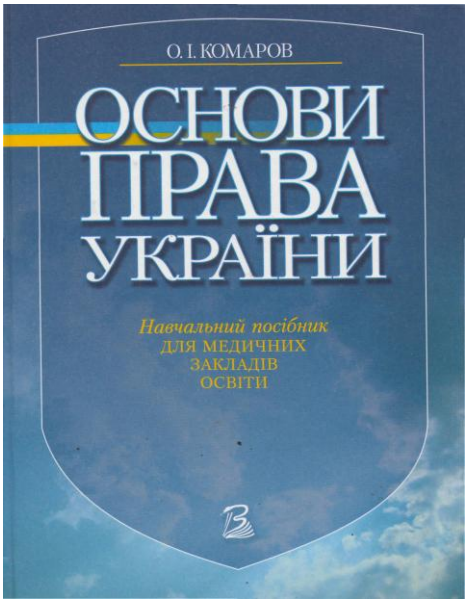

Навчальний посібник "Основи права України"(2004 р.)

Досить тривалий час штатного викладача із курсу основ права кафедра не мала, а дисципліну викладали за сумісництвом Гутник Л.І., Дроздовський А.А., Дяченко А.М., Лісовська В.А., Мазур С.В., Солощук М.М. та Циркаль В.В. У 1999 р. викладачем дисципліни "Основи права " було обрано Комарова Олександра Івановича. Викладач Комаров О.І. написав навчальний посібник „Основи права України”, який було видано у 2004 р.

З 2000 р. другим викладачем дисципліни "Основи права", "Правознавство", "Основи права та конституційного права", "Медичне законодавство" (відповідно до навчальних планів медичного, стоматологічного, медико-психологічного та фармацевтичного факультетів) працює Хміль І.Ю., яка закінчила Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова.

З 2008/2009 навчального року відповідно до нового навчального плану на медичному факультеті дисципліна "Основи права" була реформована у "медичне законодавство", яке увійшло як складова частина до дисципліни

"Судова медицина, медичне законодавство" відповідно до навчального плану 2005 р.

Старший викладач
Хміль І.Ю.
читає лекцію студентам
з медичного
законодавства, 2011 р.

Останні роки в Україні відбувається розбудова системи освіти на єдиних загальноєвропейських методологічних та технологічних засадах, що є важливим етапом у створенні загальноєвропейського освітнього та наукового простору.

Історія процесу європейської інтеграції бере свій початок з прийняття Великої Хартії університетів у 1988 р. Цей визначальний документ затвердив Концепцію університету як самостійної установи. Наступним важливим кроком стало прийняття у 1997 р. Лісабонської конвенції, яка задекларувала принцип взаємовизнання кваліфікацій з вищої освіти. Вказану конвенцію підписала і Україна. Основи процесу узгодження структур систем вищої освіти та можливостей визнання ступенів вищої освіти були закладені у 1998 р. у принципах Сорбонської декларації.

Визначальним документом інтеграції в системі європейської освіти стала Декларація Міністрів освіти і науки європейських країн, яка була прийнята у червні 1999 р. в італійському місті Болонья, після чого на теренах Європи почався так званий Болонський процес. Спочатку до Болонського процесу приєдналися і стали його учасниками 30 країн, а в 2003 р. їх нараховувалося вже 40. Враховуючи стратегію України на вступ до Європейського Союзу і прихильність євроінтеграційним процесам, у травні 2005 р. в місті Бергені наша держава також приєдналася до Болонської декларації.

Однією з передумов входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору є запровадження в систему вищої освіти Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), що функціонує на інституціональному, регіональному, національному та європейському рівнях, і є ключовою вимогою Болонської декларації 1999 року. Впровадження кредитно-модульної системи відповідно до основних принципів Болонської декларації передбачає відхід від традиційної схеми

“навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс”; поділ матеріалу дисципліни на модулі з перевіркою якості засвоєння кожного модуля; використання більш широкої шкали оцінки знань; підвищення об’єктивності оцінювання знань; стимулювання систематичної самостійної роботи студентів впродовж семестру та запровадження здорової конкуренції в навчанні.

Академічний рік в системі ECTS дорівнює 60 заліковим одиницям або кредитам, що рівноцінно 40 навчальним тижням та 1600 обов’язковим годинам. Один кредит включає 24-30 академічних годин.

Кредит є одиницею виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння змістових модулів або їх блоків. Модуль це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу.

Загальновідомо, що система підготовки фахівців медичного профілю

(за традиційною системою до введення КМСОНП) мала певні недоліки, зокрема, відсутність систематичної роботи студентів впродовж навчального семестру, низький рівень активності студентів, використання необ’єктивних засобів оцінювання знань, малу можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Особливістю педагогічних технологій в КМСОНП є те, що студент знаходиться в центрі всього навчального процесу. Навчальний процес за новою системою передбачає перехід до індивідуальних навчальних планів, збільшення частки самостійної роботи студентів, яка контролюється викладачами. Невід’ємною складовою нової навчальної технології є застосування об’єктивних методів оцінювання успішності, впровадження прозорої системи шкали оцінок. Навчальний план структурований у кредитах, а викладання базується на модульній системі.

Успішність студента оцінюється за рейтинговою системою за допомогою багатобальних шкал. При цьому оцінка ґрунтується на статистичних даних, які враховують успішність, відвідування занять, виконання студентом індивідуальних наукових завдань, а також підготовку рефератів. Обов’язковою передумовою застосування нових педагогічних технологій в системі ECTS є перехід від пасивних до активних форм навчання.

КМСОНП забезпечує взаємовизнання ступенів, дипломів та кваліфікацій у державах-учасницях Болонського процесу.

У Національному медичному університеті ім. О.О.Богомольця процес переходу на КМСОНП було започатковано ще у 2004 р. шляхом поступового напрацювання необхідного навчально-методичного забезпечення та підготовки викладачів. Професор Б.В. Михайличенко впродовж 3 років виконував обов'язки куратора університету із впровадження кредитно-модульного навчання.

Викладання судової медицини за КМСОНП на кафедрі почалося з

2008 р. За навчальним планом 2005 р. студенти 4 курсу медичних факультетів №1-4 вивчали дисципліну "Судова медицина, медичне законодавство" впродовж 90 годин, в тому числі 10 год лекцій, 40 годин практичних та семінарських занять і 40 годин самостійної позааудиторної роботи, що становить 3 кредити ECTS. Причому, вивчення медичного законодавства проходило у окремому змістовому модулі, до якого входило 2 год лекції, 3 год семінарського заняття та 4 год самостійної позааудиторної роботи. Така програма проіснувала лише 1 рік, оскільки кількість годин на медичне законодавство була надто малою. У зв'язку із цим кафедра судової медицини НМУ як опорна подала до МОЗ клопотання про перегляд кількості годин для вивчення медичного законодавства, що і було реалізовано у змінах 2007 р. до навчального плану 2005 р. За новим навчальним планом на вивчення дисципліни "судова медицина, медичне законодавство" було передбачено вже 135 годин, в тому числі 20 годин лекцій, 60 годин практичних та семінарських занять і 55 год самостійної позааудиторної роботи, що становить 4,5 кредити ECTS. Таким чином, новий навчальний план дозволив судову медицину викладати у межах 50 аудиторних годин, а медичне законодавство – у межах 30 аудиторних годин. Такий розподіл навчального часу є адекватним для вивчення двох дисциплін.

Кафедра судової медицини проводить активну роботу із кадрових питань. Так, з метою оновлення кадрового складу у 2000 р. на посаду старшого лаборанта кафедри був зарахований випускник НМУ Біляков Андрій Миколайович, який активно працював над виконанням кандидатської дисертації, і яку захистив у 2002 р.. У 2003 р. його було обрано на посаду асистента кафедри.

Асистент кафедри к.м.н. Біляков А.М. під час проведення практичного заняття із студентами на тему:" Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження", 2004 р.

Не зупиняючись на досягнутому, к.м.н. Біляков А.М. розробляє науковий напрямок із діагностики зажиттєвої реакції організму людини на травму. У 2008 р. йому було затверджено тему докторської дисертації:

„Судово-медичне визначення тривалості перебігу смертельної механічної травми за метаболічними змінами в організмі в ранній термін антемортального періоду”, науковими консультантами якої призначено професора Михайличенка Б.В. та професора Микошу О.С. (Інститут ендокринології та обміну речовин імені В.П.Комісаренка АМН України).

Колектив кафедри судової медицини, 2003 р.
Перший ряд (зліва направо): доцент Бондар С.С., професор Михайличенко Б.В., доцент Федотова І.А., асистент Хоменко В.І.
Другий ряд (зліва направо): асистент Біляков А.М., доцент Лісовий А.С., доцент Шевчук В.А., викладач Комаров О.І., старший лаборант Ярошенко Т.Л.

Після закінчення навчання в медичному університеті у 2004 р. на посаду старшого лаборанта кафедри судової медицини було зараховано Артеменка Олексія Івановича, який пройшов інтернатуру на кафедрі, отримав спеціальність судово-медичного експерта та працює з 2007 р. над виконанням кандидатської дисертації на тему: „Біогенні аміни як критерій визначення асфіктичного стану при різних видах механічної асфіксії”.

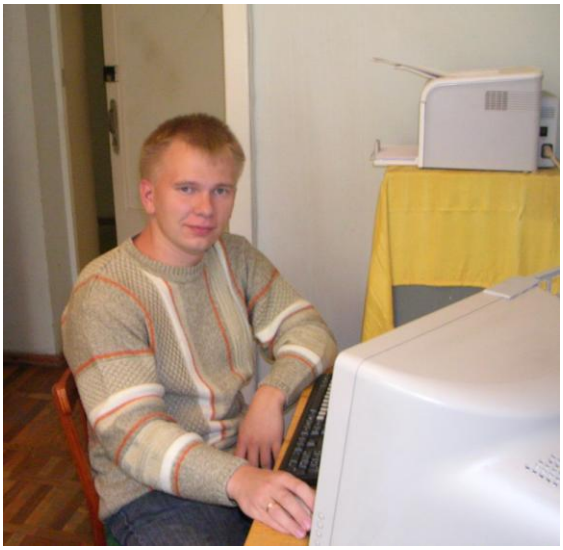

Асистент кафедри
Артеменко О.І. під час
написання наукової статті за
результатами досліджень,
2009 р.

У 2008 р. Артеменка О.І. було обрано на посаду асистента.

З 2008 р. асистентом кафедри судової медицини обрана Федорова Олена Анатоліївна, яка працювала судово-медичним експертом у Могилів-Подільському міжрайонному відділенні Вінницького обласного бюро судово-медичної експертизи. У 2010 р. їй було затверджено тему кандидатської дисертації „Судово-медичне визначення давності настання смерті за кристалографією тканин трупа під час його гнильної трансформації ”.

Доцент Федотова І.А. проводить перед модульну консультацію
із студентами-іноземцями, які навчаються
на англомовному факультеті, 2009 р.

У Національному медичному університеті імені О.О.Богомольця з 2004 р. започатковано англомовне викладання. У зв'язку з цим професор Михайличенко Б.В. та доцент Федотова І.А. у 2007/2008 р.р. підвищили свій англомовний рівень на кафедрі іноземних мов, де діють постійні курси, і з 2008 р. проводять викладання судової медицини на медичному та стоматологічному факультетах англійською мовою. У 2010 р. ці курси закінчив асистент Біляков А.М.

Таким чином, викладання судової медицини на англомовному факультеті здійснюється 3-ма викладачами: професором, доцентом та асистентом. Що ж стосується викладання основ права - медичного законодавства на англомовному факультеті, то його забезпечували викладачі-сумісники: Дроздовський О.А. (магістр права), Хворостянкіна А.В. (магістр права), а з 2009/10 н.р. – магістр права Рябенко С.Д.

Станом на кінець 2010-2011 н.р. у штаті кафедри судової медицини працювали: завідувач кафедри професор Михайличенко Б.В., доценти: к.м.н. Бондар С.С., к.м.н. Федотова І.А., к.м.н. Шевчук В.А., асистенти: Артеменко О.І., к.м.н. Біляков А.М., Федорова О.А., Хоменко В.І., викладачі: Комаров О.І., Хміль І.Ю.

Колектив кафедри (штатні співробітники) судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця (2011 р.): (перший ряд, зліва направо): доцент С.С.Бондар, доцент В.А.Шевчук, професор Б.В.Михайличенко, доцент І.А. Федотова; другий ряд: асистент О.І.Артеменко, лаборант А.К.Пилипчук, лаборант Л.В.Єпішева, асистент О.А.Федорова, асистент В.І.Хоменко, асистент к.м.н. А.М.Біляков, викладач О.І. Комаров; третій ряд: ст.лаборант Т.Л.Ярошенко, викладач І.Ю.Хміль.

Доцент Бондар С.С. проводить аналіз результатів поточного тестового контролю знань із студентами своєї групи, 2010 р.

Доцент Шевчук В.А. проводить опитування студентів під час практичного заняття, 2010 р.

Асистент Хоменко В.І. проводить практичне заняття із студентами на тему; "Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження", 2010 р.

Для викладання судової медицини на нових засадах – КМСОНП були залучені висококваліфіковані сумісники: канд. меднаук, доцент Гуріна О.О., канд. меднаук Зарицький Г.А. (НМАПО), заступник начальника Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України Личман Т.В., кандидат меднаук Воробйов М.М. (Головне бюро СМЕ), начальник бюро судово-медичної експертизи м.Києва Юрченко В.Т. Викладання медичного законодавства забезпечували 2 штатних викладача – старший викладач Хміль І.Ю. та викладач Комаров О.І., а також викладач Федорушко Н.М., яка працювала за сумісництвом.

Сумісники кафедри: (зліва направо): кандидат медичних наук Воробйов М.М., заст.нач. Головного бюро СМЕ Личман Т.В., доцент Гурина О.О., начальник бюро СМЕ м.Києва Юрченко В.Т., 2011р

Значну допомогу у проведенні практичних занять на кафедрі надає навчально-допоміжний персонал – лаборант Єпішева Лариса Вікторівна та

лаборант Пилипчук Антонина Купріянівна, які готують кімнати для проведення практичних занять, розміщують студентів в навчальні кімнати, проводять підготовку аудиторії до лекції, ведуть лекційні журнали та іншу документацію, допомогають викладачам під час проведення відробок пропущених студентами занять.

Навчально-допоміжний персонал кафедри: (зліва направо): лаборант Пилипчук А.К., старший лаборант Ярошенко Т.Л., лаборант Єпішева Л.В., 2011 р.

Старший лаборант кафедри Ярошенко Тамара Луківна керує роботою лаборантів кафедри, відповідає за навчальну та наукову апаратуру, займається господарськими питаннями, веде звітню документацію.

Зараз вже можна проаналізувати результати навчання за КМСОНП.

Безперечно, впровадження КМСОНП, як нової педагогічної технології, має низку переваг перед традиційною, яка використовувалась впродовж багатьох років і призвела до певних стереотипів в галузі. При КМСОНП відбувається інтенсифікація навчального процесу, скорочення непродуктивного навчального часу, зменшення необгрунтованих пропусків навчального часу, підвищення навчальної активності студентів, мотивації до навчання та значне підвищення інформаційно-методичного забезпечення навчального процесу.

Професор Михайличенко Б.В. проводить передмодульну консультацію для студентів, 2011 р.

Як показав статистичний аналіз результатів навчання за КМСОНП, рівень знань студентів медичних факультетів з дисципліни "судова медицина, медичне законодавство" становить в середньому 3,8-3,9 за традиційною оцінкою.

Доцент Шевчук В.А. приймає ПМК у студентів, 2010 р.

Доцент Бондар С.С. приймає ПМК у студентів, 2010 р.

З 2011 р. вивчення судової медицини (стоматології) за КМСОНП запроваджено і на 3 курсі стоматологічного факультету. Згідно навчального плану 2007р. на судову медицину (стоматологію) виділено 56 навчальних годин, в тому числі 36 аудиторних год та 18 год самостійної позааудиторної роботи, що становить 1 кредит ECTS.

На базі кафедри судової медицини НМУ імені О.О.Богомольця від заснування у Київському медичному інституті у 1967 р. факультету підвищення кваліфікації викладачів щорічно 2-3 викладачі з ВМНЗ вдосконалюють свою викладацьку майстерність із викладання судової медицини. Крім того, важливим аспектом вдосконалення кваліфікації викладачів є відвідування ними відкритих показових лекцій, які читають професор та доценти кафедри, а також проведення ними під час проходження циклу підвищення кваліфікації практичних занять з наступним обговоренням їх методики та змісту.

РОЗДІЛ ІІ
РОБОТА КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ ЯК ОПОРНОЇ

З 1991 р. кафедра судової медицини згідно наказу МОЗ України виконує функції опорної серед профільних кафедр та курсів судової медицини вищих медичних навчальних закладів України ІІІ-IV рівнів акредитації. Кафедра судової медицини як опорна кафедра впродовж багатьох років проводить узагальнення та впровадження передового досвіду викладання судової медицини, розробляє пропозиції і рекомендації щодо удосконалення організації та методики підвищення якості підготовки студентів, створює та вводить у навчальний процес удосконалені навчальні плани і програми, міжкафедральні підручники, посібники, розробляє ефективні форми проміжного та підсумкового контролю знань студентів, проводить експертизу рукописів навчальної літератури, підготовленої на однопрофільних кафедрах. Так, у 1994 р. та 2002 р. опорною кафедрою були розроблені навчальні програми з судової медицини, які були затверджені на щорічних засіданнях кафедр (курсів) судової медицини ВМНЗ. Крім того, у 1998 р. створений навчальний план і програма підготовки магістрів із спеціальності „судово-медична експертиза”.

Під час засідання завідувачів кафедр (курсів)
судової медицини ВМНЗ України, 2002 р

У 2002 р. за участю всіх провідних фахівців-судових медиків цих кафедр за редакцією професора Б.В.Михайличенка був створений та виданий „Посібник для викладчів і студентів із судової медицини”, в якому на сучасному педагогічному рівні представлені методичні розробки

лекційного матеріалу та практичних занять із судової медицини.

Посібник з судової медицини для викладачів та студентів (2002р.)

Враховуючи запровадження засад Болонського процесу у навчальний процес ВМНЗ України, опорною кафедрою судової медицини НМУ імені О.Богомольця за участю завідувачів однопрофільних кафедр (курсів) судової медицини розроблена та затверджена навчальна програма з дисципліни "Судова медицина, медичне законодавство" (2008, 2009) яка побудована на принципах КМСОНП.

У 2011 р. професором Михайличенком Б.В. за участю професора Герасименка О.І. (завідувач кафедри судової медицини Донецького державного медичного університету) була розроблена на засадах КМСОНП навчальна програма "Судова медицина (стоматологія)" для викладання цієї дисципліни студентам стоматологічного факультету.

З метою забезпечення викладання медичного законодавства за КМСОНП авторським колективом кафедри судової медицини у 2010 р.-2011 р.р. було видано 2 навчальних посібники: для україномовних та російськомовних студентів.

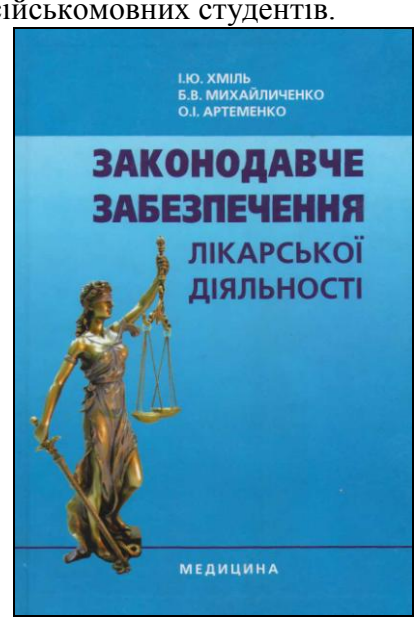

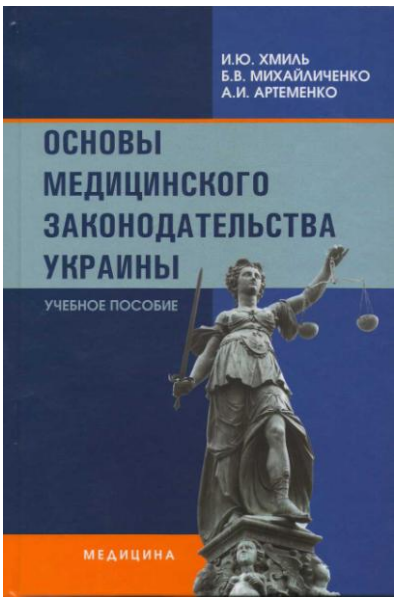

Навчальні посібники для викладання медичного законодавства за КМСОНП

У навчальному посібнику для вітчизняних студентів наведено методичні розробки лекції та практичного заняття до змістового модулю "Правові аспекти та регламентація лікарської діяльності". У ньому враховано останні зміни в законодавстві України, принципові положення правової реформи, приділено увагу специфічним особливостям правового регулювання тих питань, які стосуються закладів охорони здоров'я, медичних і фармацевтичних працівників.

Навчальний посібник для російськомовних студентів містить відомості про нову галузь права – медичне законодавство, про правове регулювання медичної діяльності в Україні, міжнародно-правові стандарти в сфері охорони здоров'я, правовий статус суб'єктів медичних правовідносин, правове регулювання трудової діяльності медичних працівників, морально-етичні аспекти лікарської діяльності та юридичну відповідальність медичних працівників.

У 2011 р. кафедрою судової медицини було завершено опрацювання відповідно до вимог КМСОНП підручників з судової медицини та медичного законодавства, які було видано наприкінці року. Так, до складу авторського колективу підручника "Судова медицина" увійшли професор Б.В.Михайличенко, доценти В.А.Шевчук, С.С.Бондар, І.А.Федотова, кандидат мед наук А.М.Біляков, а до складу авторського колективу підручника "Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності" – к.ю.н.Банчук М.В., академік В.Ф.Москаленко, професор Б.В.Михайличенко, професор Т.С.Грузєва, викладачі І.Ю. Хміль та О.І.Артеменко.

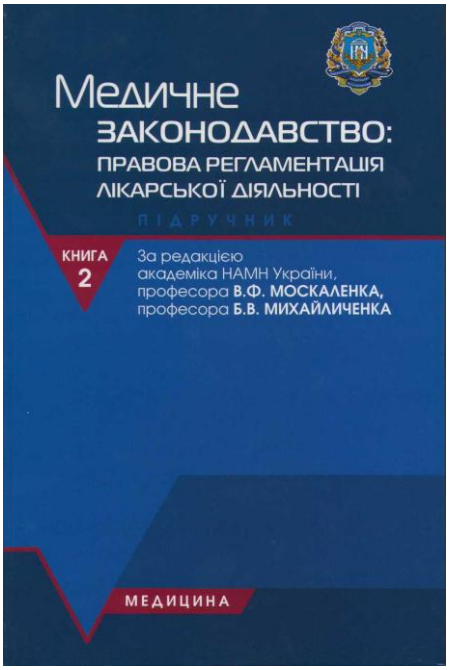

У підручнику «Судова медицина» (книга 1) стисло викладено історію розвитку судової медицини в Україні та відповідних кафедр (курсів) вищих медичних навчальних закладів, а також напрями їх наукової діяльності. Висвітлено питання організаційно-процесуальних засад судово-медичної експертизи.

На основі сучасних наукових досягнень детально розглянуто питання судово-медичної танатології, діагностики різних ушкоджень та розладу здоров'я внаслідок дії на організм людини факторів зовнішнього середовища. Уперше представлено дані стосовно ушкоджень, заподіяних лазерним випромінюванням, та відомості про дію на організм біологічного чинника. Охарактеризовано особливості експертизи потерпілих, звинувачених та інших осіб відповідно до статей Кримінального кодексу України. Розглянуто сучасні можливості судово-медичної експертизи речових доказів. Наведено матеріал щодо правових аспектів надання медичної допомоги та кримінальної відповідальності лікарів за професійно-посадові правопорушення згідно зі статтями Кримінального кодексу України.

Кожний розділ підручника закінчується переліком питань для контролю знань.

Підручник відповідає програмі навчальної дисципліни «Судова медицина, медичне законодавство» (2009) та призначений для студентів медичних факультетів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації, а також для інтернів і судово-медичних експертів-початківців.

У підручнику «Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності» (книга 2) враховано останні зміни в законодавстві України, принципові положення правової реформи; загальноправові положення адаптовано до потреб медичної практики. Особливу увагу приділено специфічним особливостям правового регулювання питань щодо закладів охорони здоров'я, медичних і фармацевтичних працівників. Медичне законодавство викладено нерозривно із судовою медициною, оскільки ці наукові галузі мають спільну правову основу, що зумовило їх поєднання в одну дисципліну. Матеріал викладено за кредитно-модульною системою відповідно до вимог Болонського процесу та призначено для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації, а також для лікарів-інтернів, лікарів різних спеціальностей.

РОЗДІЛ III
СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ ГУРТОК КАФЕДРИ

У засвоєнні теоретичного курсу судової медицини велике значення мала робота студентського наукового гуртка, який був заснований ще у 1948-1949 роках. В гуртку, зазвичай, працювало до 10-15 студентів. До 1970 р. гуртком керував професор Ю.С.Сапожников, а потім професор І.О.Концевич та доцент Шевчук В.А.

Ю.С. Сапожников постійно підкреслював велику важливість тісного співробітництва судових медиків і юристів для розслідування злочинів проти життя і здоров'я громадян, і тому наукове направлення роботи наукового студентського гуртка було криміналістичним.

Студенти-гуртківці проводили свої дослідження за різними напрямками. Їм надавалась можливість проводити наукові дослідження в області остеології, опікової, вогнепальної травми, визначення величини травмуючої сили (Хаїт М.М., Бравер Г.Й., Вятченко В.Г., Бурчинський В.Г., Кондратенко В.Я.).

Для підвищення рівня теоретичних знань студенти-гуртківці здійснювали аналіз складних судово-медичних експертиз, які проводились видатними судово-медичними експертами під час розслідування складних кримінальних справ.

Колектив кафедри із студентами-гуртківцями.У центрі першого ряду професор Концевич І.О. Другий ряд (зліва направо): Хоменко В.І., Поліщук І.А., Дідківська С.П., Джигора С.Т., Сєлін В.С., Шевчук В.А.,1974 р.

Внаслідок того, що судова медицина взаємопов'язана з судово-медичною експертизою, студенти-гуртківці, які готували себе до

майбутньої роботи з цього фаху, набували практичних навичок. Вони приймали участь у судово-медичних дослідженнях трупів, разом з судово-медичним експертом виїзджали на місця події, приймали участь в судово-медичних експертизах живих осіб, були присутніми у судах (Селін В.С., Рябоконь А.В., Хаїт С.М. Шумило В.М., Фіщенко В.Н.).

Зберігаючи традиційний криміналістичний науковий напрямок студентського гуртка, студентами-гуртківцями успішно розроблялись і питання медичної деонтології. За участю викладацького складу кафедри студентами було підготовлено цілу низку таких робіт, як лікарська етика і деонтологія та їх правові норми, юридичне значення медичної документації, лікарська таємниця у правовому і етичному відношенні, відповідальність лікаря за професійні правопорушення. Ці доповіді викликали у студентів підвищену зацікавленість, і в наслідок цього у 1979 році на факультетській науковій студентській конференції Київського медичного інституту була організована секція " "Лікар і закон", яка стала традиційною і є невід'ємною частиною загальноінститутської програми конференцій СНТ.

Під час засідання секції „Лікар і закон" на науковій студентській конференції, 1980 р.

Численні студенти приймали участь у республіканському конкурсі на кращу студентську роботу. Ними підготовлений цикл доповідей під девізом "Не нашкодь."

Студенти-гуртківці постійно залучались до виконання планової наукової тематики кафедри (Рябоконь А.М., Хохолева Т.В., Фіщенко В.М., Шумило В.Н., Шовковий В.Д., Шуригін В.С, Лісовий К.А., Гуріна О.О., Гущина О.А.).

Важлива роль студентського наукового гуртка кафедри судової медицини полягала у правому вихованні студентів. Так, при аналізі складних судово-медичних справ присутні на судових засіданнях

студенти-гуртківці ознайомлювались з Кодексами України, судочинством, бачили роль і значення судово-медичної експертизи на попередньому слідстві і в судовому засіданні.

Слід відмітити як позитивний той факт, що студенти-гуртківці кафедри судової медицини постійно та активно приймали участь в студентських наукових конференціях факультету, інституту, республіки, а наукові дослідження деяких з них (Хохолева Т.В., Мельниченко Л.Л.) одержали високу оцінку і були відмічені грамотами та дипломами. Студентський науковий гурток на кафедрі судової медицини був школою для багатьох судово-медичних експертів, які трудяться в різних куточках нашої країни.

Засідання студентського наукового гуртка на кафедрі проводить професор Концевич І.О. та доцент Шевчук В.А., 1981 р.

Члени наукового студентського гуртка - Берштейн С., Крижанівська В.І., Дідківська С.П., Кравець С.С., Хаїт М.М., Бурчинський В.Г. Хохолева Т.В., Пазенко П.Я., Шевчук В.А., Бузін Т.А., Бондар С.С., Марчук А.І., Федотова І.А., Михайличенко Б.В. захистили кандидатські та докторські дисертації, а деякі з них очолювали наукові колективи низки кафедр.

Зараз науковим керівником студентського наукового гуртка на кафедрі судової медицини є асистенти Хоменко В.І. та Федорова О.А., а ст.викл.Хміль І.Ю. керує студентами, які займаються вивченням питань медичного законодавства. Студенти-гуртківці мають можливість приймати участь у судово-медичних розтинах (з 9.00 до 12.00 год), у виконанні планової наукової тематики кафедри, вивчати вплив метеофакторів на настання раптової смерті від серцево-судинних захворювань мешканців м.Києва, проводити аналіз насильницької смерті.

РОЗДІЛ IV
ПІДГОТОВКА ІНТЕРНІВ

Велике значення в підготовці спеціалістів з судової медицини відіграло введення інтернатури. Відповідно до Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР "Про заходи з подальшого покращення охорони здоров'я і медичної науки в країні" від 5 липня 1968 року для випускників медичних вузів була введена однорічна інтернатура, що значно розширило можливості підготовки висококваліфікованих кадрів для практичної охорони здоров'я.

Колектив кафедри судової медицини активно включився в цю роботу з 1973 року, коли було відкрито інтернатуру з судової медицини на базі обласних бюро судово-медичної експертизи.

Вся робота з підготовки судово-медичних експертів слугувала головному завданню - набуттю, накопиченню і удосконаленню теоретичних і практичних навичків, і проводилась відповідно до програми і плану, який охоплював організаційно-процесуальні основи експертизи, основні розділи судової медицини - танатологію, травматологію, токсикологію, дослідження речових доказів з використанням сучасних методик, експертизу живих осіб тощо. Основна увага приділялась не на механічне накопичення знань, а на відпрацьовування умінь творчо використовувати знання на практиці в різних ситуаціях.

Під час підготовки інтернів головна увага приділялась проведенню експертизи трупа і обстеженню потерпілих, звинувачених та інших осіб. Кожний інтерн під керівництвом відповідального за навчання проводив не менше, ніж 100 досліджень трупів осіб, які померли насильницькою і ненасильницькою смертю з детальним складанням всієї документації, обстежував до 350 потерпілих, приймав участь в огляді місця події. Разом з експертом інтерни складали висновки в судовому засіданні. Під час навчання інтерни ознайомлювались з роботою усіх структурних підрозділів бюро і основами проведення усіх видів судово-медичних експертиз.

Увага інтернів акцентувалась і на специфічності діяльності судово-медичного експерта, який представляє охорону здоров'я в процесі попереднього і судового слідства. Інтернам постійно наголошувалось, що на судово-медичного експерта поширюються вимоги не тільки законодавства, але й основи лікарської і правової етики. Саме тому в план підготовки судово-медичних експертів через інтернатуру були включені не тільки розділи, в яких передбачена участь інтерна в проведенні усіх видів експертиз, але і участь в клініко-судово-медичних конференціях. Кожний інтерн за час навчання повинен був не тільки опанувати визначеним колом практичних навичків, але й оволодіти вмінням спілкуватися з людьми, які є представниками різних соціальних та професійних груп. Завдання це не є легким, воно потребує чималого такту, вміння вислухати і зрозуміти чужий біль. Таке дається тільки шляхом самовиховання самих високих людських якостей.

Кафедра судової медицини здійснювала методичне керівництво інтернатурою. Завкафедри професор І.О.Концевич і викладач А.С.Лісовий приймали участь у проведенні квартальних заліків, під час яких оцінювалися не тільки теоретичні знання і практичні навички інтернів, але і уміння їх вивчати спеціальну літературу, вести щоденник і іншу необхідну документацію.

Практично всі інтерни пройшли через студентський науковий гурток кафедри, неодноразово виступали з повідомленням про перші кроки в наукових пошуках. Вони наблизились до обраної спеціальності ще із студентства.

Поряд з засвоєнням теорії і практики судової медицини лікарі-інтерни приймали участь в громадському житті колективу обласного бюро, виступали з повідомленнями і доповідями на засіданнях наукового товариства судових медиків.

Велику роботу з післядипломної підготовки лікарів разом з кафедрою проводили керівники інтернатури у Київському обласному бюро судово-медичної експертизи. До такої ролі залучались судово-медичні експерти, які володіли глибокими професійними знаннями, високою педагогічною майстерністю, що дозволяло пробудити у молодих лікарів зацікавленість до отримання знань з судово-медичної професії. З високою відповідальністю ці обов'язки у Київському обласному бюро судово-медичної експертизи виконували М.М.Хаїт, С.Ю.Биковський, а у Чернігові - А.І. Буклан.

Робота, яка проводилась, давало, як правило, позитивний результат. Всі, хто закінчував інтернатуру з судової медицини, мали необхідні професійні навички для самостійної роботи в галузі судово-медичної експертизи. З їх числа вийшла низка фахівців-судово-медичних експертів: співробітник кафедри судової медицини Київського медичного інституту Б.В.Михайличенко, інституту удосконалення лікарів – М.М. Воробйов, працівники Головного бюро судмедекспертизи МОЗ України - Голуб В.М., Гуріна О.О., завідувачів відділами обласних бюро - В.С.Селін, Л.Д.Мельниченко, а деякі з них продовжили навчання в клінічній ординатурі (Н.М.Портянко) і проявили схильність до наукової роботи.

Навчаючись в інтернатурі, окремі лікарі займались вивченням та дослідженням низки питань, що мають суттєвий інтерес для судово-медичної науки і практики, за якими оформлювали наукові статті та доповіді. В процесі досліджень і підготовки матеріалів до публікацій інтернам надавали значну допомогу співробітники кафедри судової медицини.

Підготовка інтернів велась в тісному співробітництві з обласним і міським бюро судово-медичної експертизи. Двічі на рік питання про підготовку інтернів заслуховувалось на засіданнях методичних рад. Крім того, керівник інтернатури постійно інформував начальника бюро або його заступника з експертної роботи про робочу дисципліну інтернів та

виконання ними навчального плану. Начальник бюро, його заступник та завідуючі відділами приймали участь у проведенні квартальних та випускних іспитів.

Колектив кафедри судової медицини декілька років надавав методичну допомогу в підготовці спеціалістів через інтернатуру Чернігівському обласному бюро судово-медичної експертизи (начальник - А.І.Буклан). Заліки та екзамени у інтернів були комісійними і приймали їх за участю співробітників кафедри судової медицини КМІ.

Значну роботу в післядипломній підготовці спеціалістів і підвищення рівня професійних знань працюючих експертів вдалося проводити завдяки науково-практичним конференціям та тематичним семінарам, які проводилися зі співробітниками Київського та Чернігівського обласних бюро судово-медичної експертизи, які були закріплені за кафедрою.

У 90-ті роки, коли почалося активне реформування медичної освіти, на кафедрі судової медицини Київського медичного університету було відкрито інтернатуру із судово-медичної експертизи. Щорічно на кафедрі в інтернатурі навчались декілька випускників університету.

Особливо активно підготовка інтернів почалася після 2000 р., коли щорічно в інтернатурі одночасно навчалось 3-4 інтерни, з якими працював кожний викладач кафедри.

З часу відкриття інтернатури кафедрою судової медицини було підготовлено чимало фахівців-судово-медичних експертів для бюро судово-медичної експертизи України.

Крім того, наявність на кафедрі інтернатури дало можливість набути судово-медичний фах випускникам університету, які були розподілені на посаду старших лаборантів кафедри (Біляков А.М., 2000 та Артеменко О.І., 2005 р.) .

РОЗДІЛ V
НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДРИ

Починаючи від створення кафедри державного медицинознавства, на якій в університеті св. Володимира викладали судову медицину, наукові дослідження завжди відображали потреби судово-медичної практики, а напрямок наукових досліджень обумовлювався науковим хистом завідувача кафедри.

Перший завідувач кафедри державного медицинознавства професор І.Ф.Леонов опублікував 6 наукових праць, які стосувалися судової медицини й епідеміології.

Характерною рисою наукових робіт професора Ф.Ф.Ергардта було практичне їх направлення. В 52 своїх наукових працях професор Ф.Ф. Ергардт висвітлював важливі питання судово-медичної практики та проводив аналіз судово-медичних експертиз.

Професор М.О.Оболонський був автором 33 наукових праць. За його "Пособником при судебно-медицинском исследовании трупа и при исследовании вещественных доказательств" навчались впродовж багатьох років.

О.С.Ігнатовський, який працював в.о. прозектора кафедри судової медицини, у 1892 р, подав до захисту наукову роботу "К вопросу о переломах черепа", після чого отримав звання доктора медицини та був затверджений професором кафедри судової медицини Київського університету.

Учень професора М.О.Оболонського - М.Ф. Колесников у 1893 р. захистив дисертацію "Глухонемота в судебно-медицинском отношении".

В подальшому ґрунтовні наукові дослідження судово-медичного характеру на кафедрі судової медицини відновилися тільки тоді, коли нею почав завідувати професор Ю.С. Сапожников.

Характеризуючи наукову продукцію колективу кафедри, виконану за період завідування кафедрою професором Сапожниковим Ю.С., необхідно відмітити, що наукові дослідження відносились до найбільш важливих розділів теорії і практики судової медицини, що більшістю робіт внесено багато нових і цінних даних, які сприяли розвитку судово-медичної науки, котрі з користю для справи впроваджувалися в практику експертизи, підвищуючи якість і наукову обґрунтованість експертизи висновків. Праці Ю.С.Сапожникова умовно можливо поділити на 3 групи: спеціальні наукові дослідження, які відносяться до різних розділів теорії і практики судової медицини; праці криміналістичного напрямку у судовій медицині та праці, які присвячені організаційно-методичним питанням.

В наукових працях першої групи йшлося про вивчення трупних явищ, ушкоджень тупими предметами, вогнепальних ушкоджень, механічної асфіксії, термічних ушкоджень, встановлення віку, ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, втрати працездатності, статевих злочинів.

При розслідуванні злочинів важливе значення має встановлення часу

настання смерті. Проф. Ю.С. Сапожников вперше розділив стадії гіпостазу і стазу на фази, що дозволило з більшою наближеністю встановлювати час настання смерті. Ним була запропонована методика діагностики стадій і фаз трупних плям, що використовується і в теперішній час. Ці дані мають велике значення і використовуються в практиці при розслідуванні злочинів.

Свої наукові пошуки Ю.С. Сапожников і керований ним колектив намагався підпорядкувати не тільки запитам часу, щоденної практики, а й розробці теоретичних питань для перспективи. Власне про це свідчать дослідження, які виконані співробітниками кафедри по вивченню окремих питань судово-медичної травматології - характеру вогнепальних травм, експертизи зажиттєвості, давності і послідовності ушкоджень.

Початок вивчення вогнепальних ушкоджень було покладено ще в дореволюційний період. Так у посібнику проф. Н.А. Оболонського „Пособник при судебно-медицинских исследованиях трупа и при исследовании вещественных доказательств" (1894 р.) зроблений досконалий для того часу опис вогнепальних травм людини. Сам проф. Н.А. Оболонський проводив судово-медичні експертизи у випадках вогнепальних ушкоджень, нерідко вирішуючи обширне коло питань. Відомо, що він проводив дослідження вхідних вогнепальних ушкоджень з метою ідентифікації снаряду (кулі) у 1887 році.

Впродовж 1856-1861 р.р. у Києві працював видатний вчений М.І. Пирогов, який по праву вважається основоположником раньової балістики. У 1849 році ним була описана основна діагностична ознака вхідного вогнепального отвору - „потеря существа в коже". Важко уявити, що це не було відомо співробітникам кафедри судової медицини Київського університету. У згаданому посібнику проф. М.О.Оболонського, зокрема, з врахуванням спостереження М.І. Пирогова, дано опис характеру ушкодження шкіри залежно від дистанції пострілу.

Проте, подібні праці були поодинокими в дореволюційний час. Найбільша кількість досліджень в цьому напрямку була виконана проф. Ю.С. Сапожниковим і його учнями. Першою необхідно відмітити працю „К вопросу об определении расстояния выстрела из огнестрельного оружия, заряженного дробью", яку виконав Ю.С. Сапожников спільно із В.П. Юдіним у 1932 році. Відправним моментом у вивченні цього складного питання послугував випадок із практики. Авторами були проведені чисельні експерименти. Проаналізувавши отримані результати, автори виявили певні закономірності, які дозволяли більш науково аргументовано і обґрунтовано вирішувати питання про відстань пострілу при використанні гладкоствольної зброї.

Пік у вивченні вогнепальних ушкоджень прийшовся на 40-і та 50-і роки XX сторіччя. Бурхливий розвиток вогнепальної зброї і набоїв до неї вимагав ретельного і всебічного вивчення характеру спричинених травм.

Життя постійно ставило перед судово-медичними експертами-

практиками і науковими працівниками низку питань. Приклад вдумливого, різнобічного і науково обґрунтованого вирішення таких питань можливо знайти в наукових працях Ю.С. Сапожникова, який мав величезний досвід практичної експертної роботи. Він проаналізував результати власних спостережень, співставив їх із публікаціями і дійшов до висновку, що в окремих випадках при вогнепальній травмі, ймовірно, коли куля має не дуже велику енергію, можуть утворюватися так звані "закриті вхідні отвори", які прикриваються засохлою кров'ю. Ці дослідження допомогли більш якісно і ефективно надавати допомогу пораненим. Пізніше стаття „Про закриті вхідні отвори” була опублікована (1949 р.). У 1948 році проф. Ю.С. Сапожников надрукував працю „Про експертизу вогнепальних ушкоджень”, в якій підвів підсумок багаторічних спостережень. В ній вперше була ним обґрунтована можливість виникнення двох вихідних отворів при пострілі в рот із гвинтівки. Причиною такого явища необхідно вважати, на думку автора, велику кінетичну енергію кулі, яка передається осколкам кістки і вони самі стають вторинними снарядами. Автор дав чіткі критерії, які дозволяють розрізнити вхідні і вихідні отвори в таких випадках.

В повоєнні роки значна кількість робіт співробітників кафедри, в тому числі і дисертаційних, була присвячена вогнепальним ушкодженням.

Так, **І.В. Крижанівська** у 1949 р. захистила кандидатську дисертацію на тему: „Дослідження вхідного і вихідного кульових отворів при пострілах із автоматичного пістолета системи Токарева”.

Нею було встановлено, що відбиток дульного зрізу є постійною і доказовою ознакою пострілу впритул, на відміну від раніш існуючої думки про те, що такий відбиток може виявлятися не завжди. Вкрай важливі дані були одержані і про характер дії додаткових факторів пострілу на одяг і тіло людини. Вивчаючи експериментальні мішені, в які було зроблено постріли впритул і на відстані 1-3 см з пістолета "ТТ", Крижанівська І.В. не виявила морфологічних ознак, які б свідчили про термічну дію полум’я пострілу на шкіру. По суті її дослідження науково обґрунтували припущення професора Райського М.І. про те, що так звана пергаментна пляма навколо вхідного отвору при пострілах з близької відстані є результатом механічної, а не термічної дії. На таку природу цієї ознаки вказують і зміни у волоссі - відсутність пухирців повітря в товщі волосся, скручення, колбоподібне здуття на кінцях волосся, які властиві дії термічного чинника. На відміну від змін, які властиві дії термічного чинника, кінці волосся виглядають, начебто, зрізаними, що обумовлено механічною дією незгорілих порошинок. Необхідно відмітити, що подібну пропозицію раніш у 1912 р. висловлював А.С.Ігнатовський, який вважав її патогноманічною для вогнепальної травми.

І.В.Крижанівська також встановила, що при пострілах з надто близької відстані (до 7 см) оксид вуглецю, який входить до складу порохових газів, проникає в раньовий канал та зумовлює утворення

карбоксигемоглобіну і забарвлення м’яких тканин в світло-червоний або рожевий колір.

Ці та інші дані, отримані під час експериментів, були підтверджені при проведенні судово-медичних експертиз, яких в той час було чимало.

На кафедрі і в подальшому проводились дослідження вогнепальної травми, зокрема, змін одягу. Так **К.Є. Завадинська** (1949 р.), вивчаючи характер вогнепальних ушкоджень, встановила, що на одязі навколо вхідного отвору можна виявити порошинки, вивчення яких дозволяє зробити припущення про систему використаної зброї.

Асистент І.О.Концевич, розвиваючи положення М.І. Пирогова про можливість диференційної діагностики вхідних і вихідних вогнепальних ушкоджень, переконливо довела, що, якщо у вихідних отворах і можлива наявність дефекту тканини, то в значно менших розмірах, ніж у вхідних. Вельми цінні дані були отримані І.О. Концевич і при дослідженні вогнепальних ушкоджень одягу. Одяг, який першим контактує з травмуючими предметами, сприймає на собі всю гаму дії негативних факторів. При вогнепальних ушкодженнях такими, крім снаряду, що ранить, є додаткові фактори пострілу - кіптява, полум'я, гази, порошинки. Характер дії їх різний залежно від багатьох умов.

Встановлення діагностичних закономірностей вогнепальних ушкоджень сприяє вирішенню кардинальних питань, які цікавлять слідство, зокрема, чи являється це ушкодження вогнепальним, в якому напрямку та з якої дистанції скоєно постріл, в якому положенні знаходився потерпілий в момент травми тощо. Намагаючись вирішити ці питання, І.О.Концевич встановила декілька ознак, які дозволяли достовірно визначити напрямок пострілу за локалізацією вхідного і вихідного отворів, його дистанцію за наявністю і топографією додаткових факторів пострілу на об'єкті. Важливим з практичної точки зору є і висновок про вплив кута пострілу на наявність та вираженість напівдуги обідка обтирання. Це врешті решт дозволяє вирішити питання про положення пораненого в момент травматизації. Крім цього, був використаний мікроскопічний метод для встановлення характеру і довжини ушкоджених волокон, які виступають в просвіт вогнепального отвору. Визначено, що волокна верхнього і бічних країв отвору поступались таким із боку нижнього краю вогнепального отвору.

Одержані в процесі експериментів дані з успіхом були використанні під час проведення судово-медичних експертиз.

Ці дані були захищені нею у кандидатській дисертації (1957 р) на тему:

"Дефект тканини при вогнепальних пошкодженнях".

Не менш цікаві дані одержала **Н.М.Іванова** (1958 р.), яка, використовуючи метод спектрального дослідження вогнепальних ушкоджень, встановила, що у вхідному отворі завжди визначається наявність заліза, чого немає у вихідному. Також були вивчені

закономірності змін кількості міді у пошкодженні, що дозволяло достеменно вирішити питання про локалізацію вхідних і вихідних вогнепальних ушкоджень та встановлювати напрямок пострілу.

Співробітниками кафедри опублікована значна кількість робіт, які торкались окремих випадків експертизи вогнепальних ушкоджень, в тому числі, і казуїстичних випадків.

У 1964 році доцент **Концевич** І.О. захистила докторську дисертацію на тему: „Експертиза странгуляцій", а у 1968 році була затверджена професором кафедри. В такому складі викладацький колектив працював під керівництвом проф. Сапожникова Ю.С. до дня його смерті, яка сталася 26 травня 1970 р.

Співробітники кафедри активно займалися науковою розробкою інших важливих судово-медичних питань.

Так, у 1952 році **Дворцин П.Б.** захистив кандидатську дисертацію на тему: „Діагностика смерті від утоплення в Дніпрі за елементами планктону і псевдопланктону в трупі", в якій вперше доведено необґрунтованість методу Ревенсторфа по встановленню діагнозу утоплення за планктоном у глибоких дихальних шляхах. Встановлено, що планктон потрапляє у глибокі дихальні шляхи післясмертно. Автором відмічена також нова обставина - не проникнення після смерті у глибокі дихальні шляхи псевдопланктону. Він потрапляє у глибоку дихальні шляхи тільки зажиттєво, при різко вираженій задишці у воді під час утоплення. Ця нова ознака утоплення відмічена у підручнику проф. М.І. Райського (1953 р.) як метод Дворцина.

М.П. Туровець, який навчався в аспірантурі на кафедрі з 1953 по 1956 р.р., виконав кандидатську дисертацію на тему: „Визначення часу смерті за трупними плямами". Ця робота має велике практичне значення, оскільки автору вдалося внести ряд суттєвих коректив в строки визначення часу настання смерті за трупними плямами. Він врахував і причини смерті, і умови навколишнього середовища, на що раніше не звертали уваги. Не дивлячись на те, що робота була повністю виконана, вона не була подана до захисту до Вченої Ради інституту.

У 1959 р. **С.П. Дідківська** захистила кандидатську дисертацію на тему: „Мацерація шкіри в судово-медичному відношенні", в якій викладені досить цінні в практичному відношенні данні. Автором встановлено, що розвиток мацерації проходить у відповідній послідовності, а вираженість і строки мацерації залежать, в основному, від температури води - чим вище температура води, тим швидше перебігає розвиток мацерації. Виявлена також та обставина, що на трупах новонароджених мацерація довго не виявляється, чому перешкоджає природне мастило. С.П. Дідківська також відмітила, що при візуальній відсутності ознак мацерації вони виявляються при мікроскопічному дослідженні.

Асистент Бойко О.І. виконала 14 наукових робіт. Низка її робіт

присвячена судово-медичній експертизі синців, де автор відмічає нові дані: при зміні кольору невеликих синців синюватий їх колір переходить безпосередньо в жовтий, а зеленуватого кольору, який звичайно передує жовтому, в таких випадках зовсім не відмічається. У разі наявності значної травми - рани, переломи кісток зміни в кольорі синців і їх розсмоктування настає повільніше.. Декілька робіт О.І. Бойко, виконаних разом із доцентом Концевич І.О., присвячені дослідженню раптової смерті, в основному, при серцево-судинних захворюваннях. В цих працях зроблений аналіз раптової смерті за матеріалом Київського міського моргу, що дозволило зробити висновки щодо виявлення причин раптової смерті, а також упорядкування заключення у Київському бюро обласної судмедекспертизи. Інші праці Бойко О.І. відносяться до встановлення часу нанесення синців, ступеню тяжкості тілесних ушкоджень.

У кандидатській дисертації **С.Т. Джигори,** яку він захистив у 1961 р. на тему: „Судово-медична експертиза розчленованих і скелетованих трупів”, йдеться про нові відомості відносно статевих відмінностей ключиць, особливостей морфологічної структури гаверсових каналів і спонгіози в кістках людини, що важливо для судово-медичної експертизи невідомих осіб, в тому числі, розчленованих. С.Т. Джигора виконав ряд інших досліджень відносно особливостей ушкодження скелету, а також встановлення енергії при травмі черепа. Для цього він разом з інженером А.Л. Богуславським розробив спеціальний прилад, на який у 1964 році було отримано посвідчення на рацпропозицію.

Аспірантом кафедри у 1964-1965 р.р. стали В.А. Шевчук і А.С. Лісовий, які згодом були обрані асистентами. На посаду асистента кафедри був запрошений судово-медичний експерт із дослідження речових доказів, кандидат медичних наук І.А. Поліщук.

Так, **І.А.Поліщук,** проводячи експертизи за кримінальними справами у випадках зґвалтувань, звернув увагу на досить часте виявлення в плямах сперми частин сперматозоїдів або повну їх відсутність при значній кількості різних мікроорганізмів. В плямах, де сперматозоїдів було багато, мікроорганізми були відсутні.

Проведені дослідження показали, що сперматозоїди лізувались бактеріями виду Pseudomonas auruginosa, особливо в плямах на речових доказах, які знаходились у вологих умовах.

Бактерії виду Pseudomonas auruginosa, викликаючи лізис сперматозоїдів, не впливають на абсорбційні властивості аглютиногенів сперми серологічної системи АВО.

Виявлення аглютиногенів АВО в плямах, де сперматозоїди були відсутні, але були наявні бактерії Pseudomonas auruginosa, може бути використано, за думкою автора, поряд з іншими ознаками скоєного статевого акту для встановлення сім'яного походження плями.

Як продовження дисертаційної теми, з’явилась робота доцента І.А.Поліщука "Імунологічний метод встановлення сім’яної природи

плями”, в якій була показана можливість одержання імунної антиспермальної сироватки, яка може бути використана для встановлення природи плями, утвореної сім’яною рідиною. У 1977 році доцент Поліщук І.А. раптово помер, залишивши після себе 25 наукових праць.

У 1973 році асистентом кафедри **В.А.Шевчуком** була захищена дисертація на здобуття вченого ступеню кандидата медичних наук на тему: "Диференціація крові плоду і дорослої людини за гемоглобіном фетального типу в судово-медичному відношенні”. В дисертації була доведена можливість його кількісного визначення в судово-медичних цілях.

Дисертант, використовуючи дані літератури, які вказували на кількісні відзнаки фетального гемоглобіну у новонароджених (70-80%) і дорослих людей (1-3%), які визначалися в рідкій крові, розробив метод кількісного визначення фетального гемоглобіну в плямах сухої крові людини і довів можливість його використання для судово-медичної експертизи речових доказів у випадках дітовбивства і кримінальних абортів.

В наступні роки цей метод успішно використовується на практиці, зокрема, в біологічному відділенні Київського обласного бюро судово-медичної експертизи.

Експериментуючи з різними системами довго- і короткоствольної зброї, **А.С.Лісовий** (1966-1968 р.р.) встановив, що ушкодження синтетичних матеріалів одягу має низку особливостей. На одязі спостерігались ознаки, які свідчили про термічну дію снаряда і додаткових факторів пострілу - оплавлення кінців волокон, утворення з них конгломератів, наявність різних за формою змін кінців волокон. В процесі дослідження виявлено нову ознаку пострілу впритул із короткоствольної зброї - оплавлення по краях, яке за формою і розмірами відображує дульний зріз зброї. Крім того, отримано показники, які дозволяють визначити форму і розміри порошинок та їх частинок у разі відсутності самих додаткових факторів пострілу.

За результатами досліджень А.С.Лісовим опубліковані методичні рекомендації, інформаційний лист, одержано низку посвідчень на раціоналізаторські пропозиції, видано у 2004 р. навчальний посібник "Криміналістичні та судово-медичні особливості розслідування вбивств, скоєних із застосовуванням вогнепальної зброї."

Судово-медичним експертам добре відомо, наскільки складна експертиза обгорілих трупів тому, що смерть людини під час пожежі може бути як результатом нещасного випадку, так і настати внаслідок попередньо скоєного вбивства з наступним підпалом приміщення з метою приховування слідів злочину і симуляції нещасного випадку. Проф. Ю.С.Сапожникову належить розробка питання визначення зажиттєвості ушкоджень з разі проникаючого поранення порожнистих органів у випадках досліджень обгорілих трупів.

Чимала низка його робіт відображує криміналістичне направлення досліджень. В них червоною ниткою розкривається зв'язок судової медицини з криміналістикою. Це прекрасно проілюстровано в монографіях професора Ю.С.Сапожникова "Первинний огляд трупа на місці його виявлення", яка є докторською дисертацією, "Спогади судового медика" та "Криміналістика в судовій медицині" .

Заслужений діяч науки професор М.І.Райський в передмові до монографії "Первинний огляд трупа на місці його виявлення" писав: „ Используя собственный опыт – самый большой в нашем Союзе, профессор Ю.С. Сапожников яркими примерами самой жизни и анализом их показывает значимость судебной медицины и незаменимость при раскрытии преступлений против здоровья и жизни совместной работы криминалиста и судебно-медицинского эксперта ...".

У 1951 році ця монографія була видана корейською мовою у Пхеньяні (КНДР), куди професор Сапожников Ю.С. був відряджений МОЗ СРСР для організації судово-медичної служби і читання лекцій з судової медицини в університеті. У 1984 році вона була перевидана.

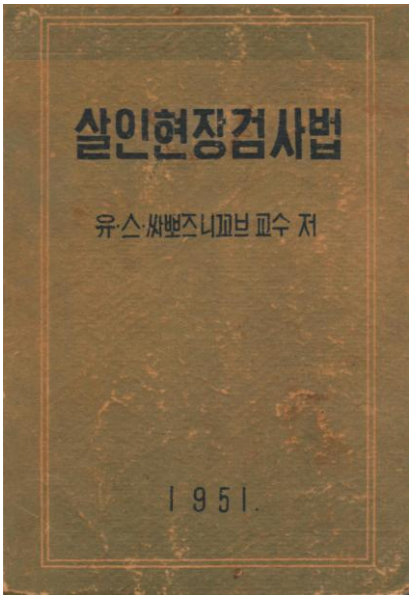

Монографія професора Ю.С. Сапожникова "Первинний огляд трупа на місці його виявлення", яка була видана корейською мовою у Пхеньяні (КНДР), 1951 р.

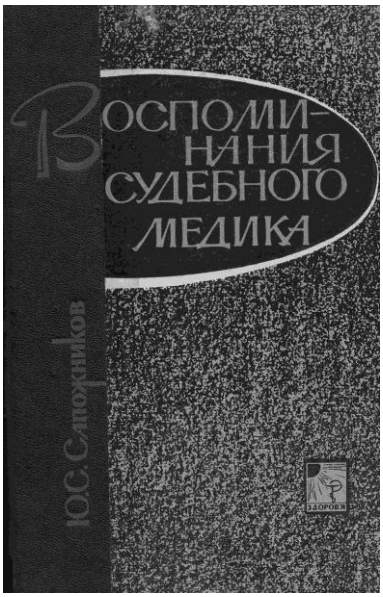

Монографія Ю. С. Сапожникова "Спогади судового медика" (1966)

Серед робіт Юрія Сергійовича Сапожникова особливе місце належить монографії "Воспоминания судебного медика" (1966), яка являє собою захоплюючу розповідь про нелегкий шлях автора в науці і

практиці. Добре збережені в пам'яті факти і події дали можливість Юрію Сергійовичу в живій художній формі розповісти про складну і відповідальну роботу судового медика, розмірковувати над його призначенням в боротьбі зі злочинністю, над долями і шляхами розвитку судової медицини. Ця монографія - не механічний опис цікавих випадків із експертної роботи, а жива історія розвитку судової медицини, її становлення і формування в струнку судово-медичну організацію, яка існує і сьогодні. Монографія " Воспоминания судебного медика " має велике виховне значення.

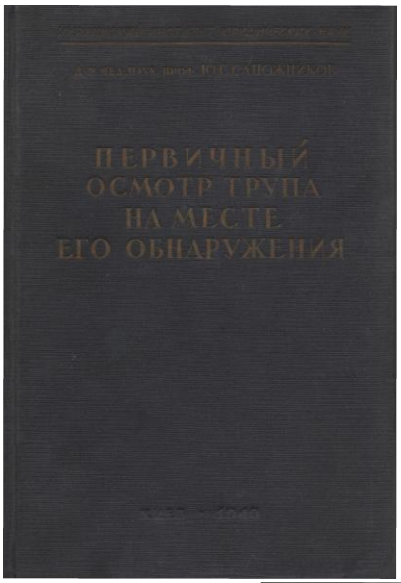

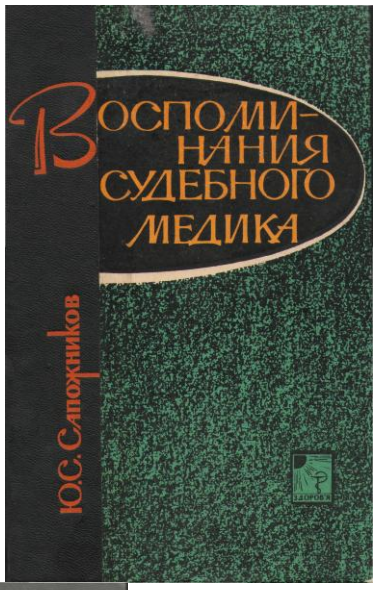

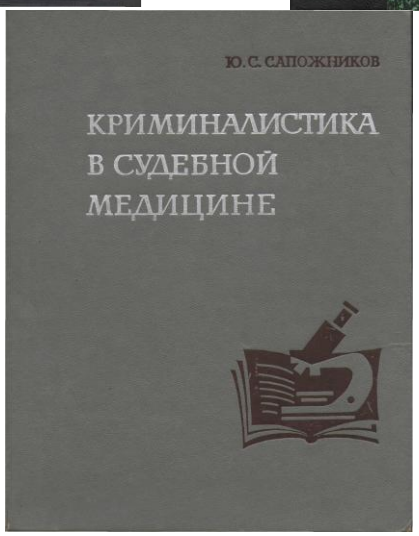

Монографії професора Ю.С.Сапожникова

Верхівкою робіт цього циклу являється монографія "Криминалистика в судебной медицине" (1970), яка вийшла у світ вже після смерті професора Ю.С. Сапожникова. В ній автор дуже переконливо

знайомить судово-медичних експертів і працівників судово-слідчих органів з тими відомостями із судової медицини і криміналістики, які необхідні під час складної і відповідальної роботи із розслідувань злочинів на місці виявлення трупа. В монографії визначені мета і завдання судово-медичного дослідження трупа при різних видах і родах насильницької смерті, розкрито організаційні питання з проведення первинного огляду. Викладені теоретичні положення підкріпленні аналізом величезного матеріалу із літератури і особистої практики автора, що сприяє закріпленню його в пам'яті.

В багатьох роботах стосовно організаційних питань судово-медичної експертизи Ю.С.Сапожников наводив свої думки стосовно найбільш раціональної структури в організації судово-медичної служби, накреслював шляхи підвищення якості судово-медичної експертизи. З непослабним запалом він відстоював свої переконання і погляди на правове становище судово-медичного експерта, на його компетенцію під час визначення роду насильницької смерті, на судово-медичну класифікацію ушкоджень. Чимало робіт присвячено стану і перспективам розвитку судово-медичної служби в Україні, значенню судово-медичної експертизи в справі розслідування фашистських злочинів і іншим питанням.

У 1997 р. кафедра судової медицини відзначила 100-річчя із дня народження професора Ю.С.Сапожникова, який був визначною постаттю у вітчизняній судовій медицині. Під час проведення наукової конференції професор Концевич І.О. представила написаний колективом кафедри підручник "Судова медицина".

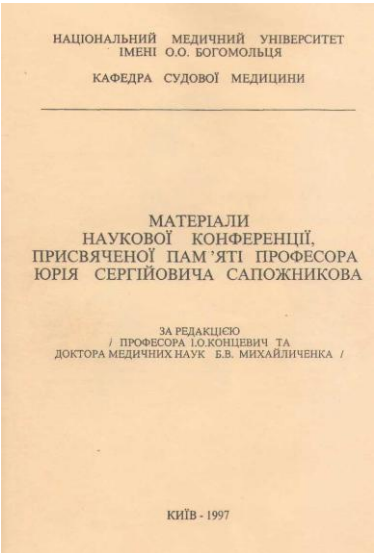
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ

КАФЕДРА СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА
ЮРІЯ СЕРГІЙОВИЧА САПОЖНИКОВА

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
/ ПРОФЕСОРА І.О.КОНЦЕВИЧ ТА
ДОКТОРА МЕДИЧНИХ НАУК Б.В. МИХАЙЛИЧЕНКА /

КИЇВ - 1997

Професор Концевич І.О. (ліворуч) разом із видавцем презентують учасникам конференції підручник "Судова медицина", який щойно вийшов із друку (вересень, 1997 р.)

Наукова діяльність кафедри у 1971-2011 р.р.

Основним науковим напрямком, який розробляється колективом кафедри судової медицини впродовж багатьох років, є судово-медична діагностика зажиттєвості та давності виникнення механічних пошкоджень, основи якого були закладені ще професором Ю.С.Сапожниковим. Всі наукові досягнення з наукової розробки цього напрямку пов´язані з ім´ям професора І.О.Концевич, яка їх очолила як завідувач кафедри судової медицини з 1970 р., так і як науковий керівник.

Наукова тематика кафедри являється однією з актуальних і складних проблем судової медицини. І не випадково, що на І, ІІ та ІІІ Всесоюзних з'їздах судових медиків (Київ 1976, Мінськ 1980, Одеса 1988), на пленумах ВНТСМ вказувалось на необхідність проведення досліджень зі створення діагностичних критеріїв зажиттєвості та давності виникнення механічної травми та вказувалось на значні досягнення в розробці цього напрямку колективу кафедри судової медицини Київського медичного інституту імені академіка О.О.Богомольця. Розробка вказаної тематики визнана також за необхідну і Науковою радою АМН СРСР по судовій медицині.

З даної проблеми як співробітниками кафедри, так і пошукувачами, закріпленими за кафедрою, було цілу низку кандидатських та докторських дисертацій.

Основним напрямком наукових досліджень професора І.О.Концевич являлись дослідження в області встановлення зажиттєвості странгуляційних борозен, що дало цінні результати для судово-медичної практики. Це наукове дослідження лягло в основу **докторської дисертації І.О.Концевич на тему: „Експертиза странгуляцій",** яка була захищена у 1964 р.

Визначення зажиттєвості странгуляційної борозни понад 100 років займало розум вчених судових медиків, так як візуально в більшості випадків неможливо відрізнити зажиттєву странгуляційну борозну від післясмертної. Зажиттєвість странгуляційної борозни визначалася лише в тих виняткових випадках, коли під странгуляційною борозною були наявні крововиливи, головним чином, при пошкодженні органів і тканин шиї (м'язів, хрящів гортані, під'язикової кістки), або коли при наявності двох або більше борозен знаходилися крововиливи в валиках між ними, що виникали при защемленні шкіри витками петлі.

Низкою авторів при мікроскопічному дослідженні зажиттєвих странгуляційних борозен були визначені такі ознаки, як капілярна гіперемія та дрібні крововиливи. Однак, в наступних дослідженнях було виявлено, що такі зміни можуть зустрічатися і в післясмертних борознах. Визначення зажиттєвості странгуляційних борозен в судово-медичній експертизі було особливо важливим тому, що на практиці зустрічалися випадки вбивств - отруєння, задушення іншими способами тощо, коли з

метою приховування слідів злочину трупи вішали або імітувати самогубство. І.О.Концевич вперше з метою виявлення зажиттєвості странгуляційної борозни застосувала мікроскопічне дослідження нервових волокон в ділянці борозни, а також стовбурів блукаючих нервів в місці їх здавлення петлею. Ці дослідження дали позитивні результати: в нервових волокнах шкіри та стовбурах блукаючих нервів в області зажиттєвої странгуляційної борозни були виявлені реактивні зміни у вигляді різноманітних форм їх подразнення, дегенерації і деструкції, а в стовбурах блукаючих нервів – розтягнення та розриви осьових циліндрів з утворенням на їх кінцях завитків, натьоків нейроплазми тощо.

У разі дослідження післясмертної странгуляційної борозни вказані зміни не виявлялися. Це дослідження разом з іншими даними, що знаходяться в розпорядженні судового медика, безумовно призвело до більш точного та правильного визначення зажиттєвості странгуляції.

Значний інтерес викликали у судово-медичної спільноти і монографії професора І.О.Концевич.

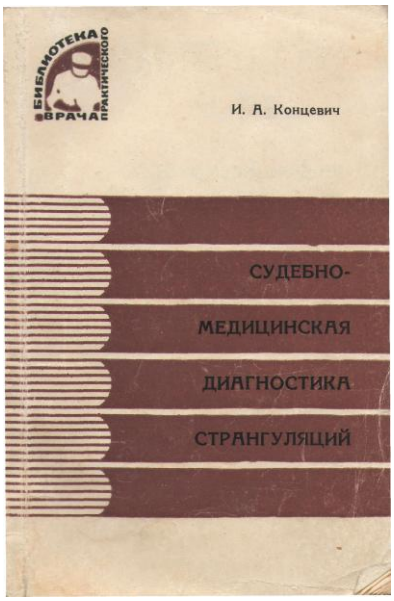

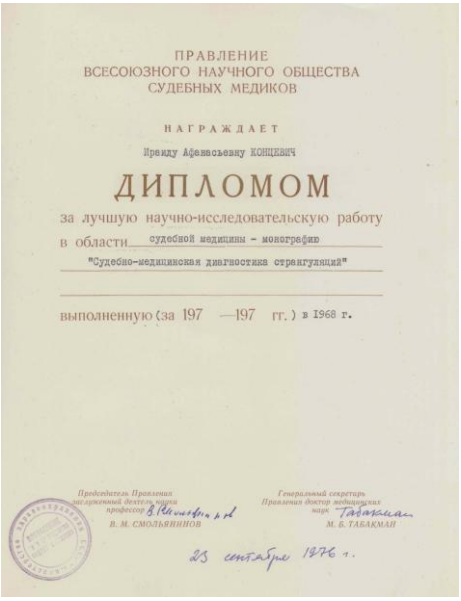
ПРАВЛЕНИЕ
ВСЕСОЮЗНОГО НАУЧНОГО ОБЩЕСТВА
СУДЕБНЫХ МЕДИКОВ

НАГРАЖДАЕТ

Ирину Афанасьевну КОНЦЕВИЧ

ДИПЛОМОМ

за лучшую научно-исследовательскую работу

в области судебной медицины - монографию

"Судебно-медицинская диагностика странгуляций"

выполненную (за 197 —197 гг.) в 1968 г.

Председатель Правления
заслуженный деятель науки
профессор
В. М. СМОЛЬЯНИНОВ

Генеральный секретарь
Правления доктор медицинских
наук
М. Б. ТАБАКМАН

23 сентября 1976 г.

Монографія професора І.О.Концевич та Диплом, яким вона була відзначена за наукові дослідження у 1976 р.

В передмові до книги „Судово-медична діагностика странгуляцій” (1968 р.) професор Ю.С.Сапожников підкреслював, що „ ... монографія ... являє собою судово-медичне клініко-морфологічне дослідження, яке вносить новий значний вклад в судову медицину. Автор, використовуючи чисельні власні спостереження та дані експериментів, а також багатий матеріал спеціальної вітчизняної та зарубіжної літератури, широко висвітлює видові та загальноасфіктичні ознаки смерті, характерні для

повішення і задушення петлею, а також явища, що спостерігаються в післястрангуляційному періоді; розглядає і правильно оцінює низку важливих дискусійних питань...”

В монографії «Судово-медичні аспекти лікарської практики» (1974 р.) висвітлюються деякі питання лікарської деонтології і кримінальної відповідальності лікаря, аналізуються лікарські помилки та нещасні випадки в медичній практиці, наведено дані низки судово-медичних експертиз.

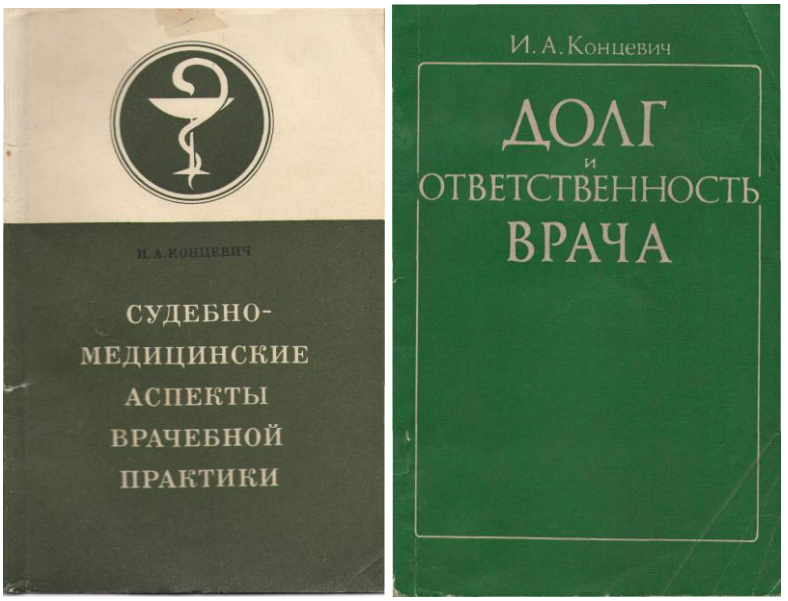

Монографії професора І.О.Концевич, які стосуються відповідальності лікарів за професійно-посадові правопорушення

Монографія „Обов’язок і відповідальність лікаря”, видана в 1983 році видавництвом „Вища школа”, рекомендована МОЗ УРСР як навчальний посібник для студентів медичних вузів. В ній висвітлені питання лікарської етики і деонтології, а також відповідальність лікаря за професійно-посадові правопорушення. Особливої уваги в посібнику приділено відповідальності за такі професійні правопорушення як незаконне виконання абортів, ненадання допомоги хворому, службова підробка, халатність, незаконне лікування, порушення правил боротьби з епідеміями з посиланнями на відповідні статті Кримінального кодексу УРСР. В монографії наведено цікаві приклади з судово-медичної практики.

Вивченню морфологічних змін в зажиттєвих та післясмертних саднах, синцях і колото-різаних ранах із застосуванням гістологічних і гістохімічних методів досліджень були присвячені кандидатські дисертації Т.Я.Пазенка, С.С. Бондаря і О.І.Марчука.

В кандидатській дисертації аспіранта кафедри Т.Я. Пазенка (1973-1975 р.р.) на тему**:** „Судово-медична діагностика зажиттєвості і давності виникнення саден” (1977 р.) було переконливо доведено, що такі широко рекомендовані ознаки зажиттєвості, як крововиливи і капілярна гіперемія спостерігаються не тільки в зажиттєвих, але і в післясмертних саднах. Тому ці ознаки необхідно враховувати з поряд з іншими ознак зажиттєвої реакції. Морфологічні ознаки крайового стояння лейкоцитів у зажиттєвому садні виникають через 1 годину після нанесення пошкодження, а лейкоцитарна інфільтрація через 3 години.

Однією з найбільш ранніх ознак зажиттєвої реакції тканин на механічну травму, на відміну від післясмертних, за даними Т.Я.Пазенка, є наявність сполучнотканинних клітин з високою активністю лужної фосфатази, які виявляються в пошкодженій шкірі вже через 10 хвилин після виникнення садна, що пояснюється інтенсифікацією енергетичного обміну в області травми.

Доцент Т.Я.Пазенко опублікував 19 наукових робіт, присвячених зажиттєвості та давності виникнення пошкоджень різного характеру та іншим питанням.

В кандидатській дисертації аспіранта кафедри А.І. Марчука (1976-1979 р.р.) на тему**:** „Гістоензимологічні показники в діагностиці зажиттєвості і давності колото-різаних ран” (1979 р.) вперше вивчена морфологічна характеристика зажиттєвих і післясмертних колото-різаних ран печінки, легень, серця та шкіри при різних термінах їх спричинення. Переконливо було доведено, що в зажиттєвих ранах на відміну від післясмертних, поряд із судинними і загальнотканинними реакціями гісто- і ензимогістохімічно визначається порушення показників окислювально-відновних процесів енергетичного та вуглецево-фосфорного обміну речовин. В динаміці гістоструктурних змін чітко відмічається органоспеціфічність реакцій, ступінь вираженості яких залежить від давності спричинення ран. А.І.Марчук опублікував під час роботи на кафедрі 32 наукових праці, які стосувалися різних питань теорії і практики судової медицини.

Кандидатську дисертацію аспіранта кафедри С.С.Бондаря (1978-1981 р.р.) було присвячено „Комплексному дослідженню синців з метою встановлення зажиттєвості та давності їх виникнення” (1982 р.). В цій праці вперше за допомогою макроскопічних, гістологічних, гістохімічних та ензимологічних методів дослідження встановлено, що в зажиттєвих синцях, на відміну від післясмертних, послідовно розвивається комплекс морфофункціональних змін, який проявляється судинними, гематогенно-клітинними реакціями з наявністю ранніх (через 10-60 хвилин після травми) характерних змін в судинах мікроциркуляторного русла, порушенням метаболізму, що виражені в якісних змінах та перерозподілі білково-вуглецевих сполук в складі основної речовини стінок судин та

сполучної тканини дерми і гіподерми. Такі зміни обумовлюють підвищення судинно-тканинної проникності, динамічність змін активності неспецифічних фосфомоноестераз, дистрофічні зміни волокнистих структур з наступним розвитком репаративних процесів. С.С.Бондар опублікув з цієї тематики 14 наукових праць.

Вивчення вказаної проблеми Т.Я.Пазенком, А.І.Марчуком і С.С.Бондарем показало, що пошкодження шкіри, нанесені в найближчі терміни анте- та післямортального періодів за своїми морфологічними та морфохімічними характеристиками схожі між собою і тому їх диференціація гістологічними та гістохімічними методами є не можливою. Крім того, застосування морфологічних методів дослідження в експертній практиці, як показали виконані ними роботи, обмежене ще і тим, що такі дослідження можуть бути використані при вивченні тільки свіжого судово-медичного матеріалу, в якому відсутні явища післясмертного аутолізу.

Тому виникло питання про застосування іншого підходу до діагностики зажиттєвості і давності виникнення пошкоджень. В пошуках шляхів вирішення даної проблеми асистенти Б.В.Михайличенко і В.А.Сушко використали біохімічні методи дослідження медіаторів запального процесу, який лежить в основі судово-медичної діагностики зажиттєвості і давності місцевої травми.

Зокрема, **в кандидатській дисертації Б.В.Михайличенка** „Визначення зажиттєвості механічних пошкоджень за кількісним вмістом вільного гістаміну в травмованій шкірі” (1987) вперше розроблено „Спосіб отримання вільного гістаміну з травмованої та непошкодженої шкіри” (А.С. № 1174856), вивчено кількісний вміст вільного гістаміну в зажиттєвих та післясмертних механічних пошкодженнях, нанесених в ранні терміни анте- і післямортального періоду. Встановлено, що вміст вільного гістаміну має значні регіональні та індивідуальні коливання, в той же час як на симетричних та прилеглих до ушкодження ділянках його рівень однаковий. Доведено, що рівень вільного гістаміну в зажиттєвих пошкодженнях більш, ніж в 1,2 рази вищий порівняно з непошкодженою шкірою, яка завжди повинна досліджуватися в якості контролю. Причому, рівень збільшення вільного гістаміну залежить як від виду травми, так і її давності, що дозволяє конкретизувати терміни її спричинення. Важливим з практичної точки зору являється той факт, що вільний гістамін в травмованій та непошкодженій шкірі може бути виявлений не тільки в свіжих тканинах, але і в тканинах зі значними гнильними змінами.

Асистент
Михайличенко Б.В.
демонструє професору
Концевич І.О. та
доценту Шевчуку В.А.
методику виявлення
гістаміну, 1985 р.

За час досліджень з теми кандидатської дисертації Б.В.Михайличенко опублікував 20 наукових праць, в тому числі і за кордоном, розробив 2 винаходи, 2 інформаційних листи, низку раціоналізаторських пропозицій. У 1988 р. Б.В.Михайличенку було затверджено тему докторської дисертації, науковим консультантом якої призначено професора І.О. Концевич.

Професор
Концевич І.О.
та доцент Шевчук В.А.
за обговоренням теми
докторської дисертації
асистента
Михайличенка Б.В.,
1988 р.

В кандидатській дисертації аспіранта кафедри В.О.Сушка на тему: „Судово-медичне значення визначення вільного серотоніну в травмованій шкірі для діагностики зажиттєвості та давності виникнення механічних пошкоджень” (1987 р.) вперше розроблено метод визначення вільного серотоніну в травмованій і нетравмованій шкірі. Доведено, що в непошкодженій шкірі людини вміст вільного серотоніну має значні

індивідуальні та регіональні коливання, а на симетричних ділянках його рівень однаковий, що дозволяє використовувати їх в якості контролю. В ділянках шкіри із зажиттєвими механічними пошкодженнями вміст вільного серотоніну не менш, ніж в 1,5 рази вищий порівняно з непошкодженою шкірою. Причому, вільний серотонін може бути виявлений не тільки в свіжих тканинах, але і в тканинах, що зазнали гнильних змін, що надзвичайно важливо для судово-медичної практики.

В.А.Сушко опублікував 7 наукових праць, серед яких і праці, які надруковані у закордонних виданнях. Вони стосувалися вивченню ранніх місцевих реакцій організму на пошкодження, діагностиці зажиттєвості та давності виникнення пошкоджень за вмістом біогенних амінів в пошкодженій шкірі. Після захисту дисертації асистент В.О. Сушко у 1988 р. перейшов на іншу роботу.

Асистентом І.А.Федотовою у 1994 році було захищено кандидатську дисертацію на тему: „ Морфологічні критерії судово-медичної діагностики основних етіологічних варіантів шоку” в якій вперше вивчені структурні зміни в органах і тканинах трупів осіб, померлих від клінічно діагностованого кардіогенного шоку і алергічного шоку та отримані морфологічні критерії для диференційної діагностики геморагічного і травматичного шоку. По темі дисертації опубліковано 6 наукових робіт.

Узагальнюючи чисельну вітчизняну та закордонну наукову літературу з проблеми діагностики зажиттєвості місцевої травми, професор Концевич І.О та її учень к.м.н. Михайличенко Б.В. відмітили, що не дивлячись на різноманітність її аспектів, в основі яких лежать тканинні, клітинні, ензимні, молекулярні та низка обмінних проявів місцевого запалення як універсальної відповіді на дію зовнішніх чинників, все ж таки всі вони обумовлюються ефектами фізіологічно-активних речовин, що виробляються місцево. Саме в цьому напрямку наукових досліджень і вирішено було розробляти подальшу діагностику зажиттєвості травми. **Докторська дисертація Михайличенка Б.В.** на тему: „Комплексна біохімічна діагностика показників реактивних змін травмованої шкіри для діагностики зажиттєвості та давності виникнення ушкоджень” була захищена у 1992 р. в НДІ судової медицини (м.Москва). В цьому науковому дослідженні вперше проведено комплексне дослідження вмісту таких фізіологічно-активних речовин, як вільні та кислотно-екстраговані фракції гістаміну та серотонину, вільних фракцій гепарину, амінокислот, простагландинів F2α і E2, а також хімічних елементів цинку, магнію, кальцію, літію.

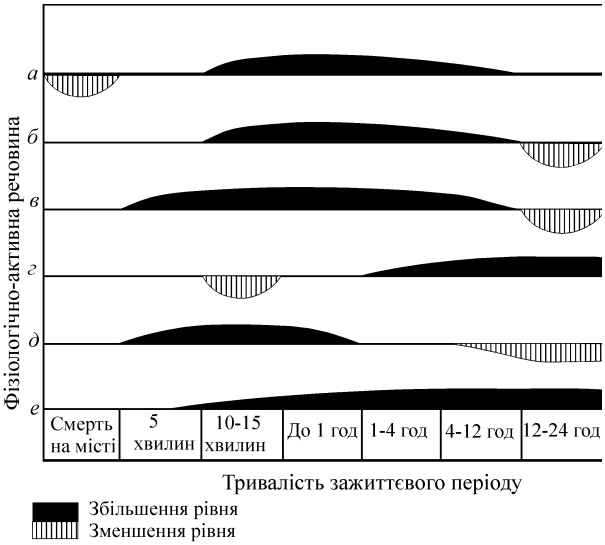

Рис. 39. "Біологічний розклад" змін фізіологічно активних речовин у зажиттєвих пошкодженнях шкіри (за Б.В. Михайличенком): а — вільний гістамин, б — вільний серотонін, г — вільний гепарин, д — простагландин F_{2L}, е — простагландин E_2

Доведено закономірний та послідовний характер змін їх кількісного вмісту внаслідок зажиттєвої травми, що дозволило розробити нові діагностичні критерії зажиттєвості та давності спричинення травми – біологічний розклад змін вмісту фізіологічно-активних речовин в механічних ушкодженнях шкіри.

Крім того, вперше були розроблені спосіб паралельного визначення біогенних амінів в аналізуємій пробі, способи аналізу вмісту вільного гепарину та вільних амінокислот в тканинах, детектування простагландинів при їх тонкошаровому визначенні.

Вперше було проведено дослідження муміфікованих тканин із трупів багатовікової давнини, що дозволило з'ясувати питання про наявність в них фізіологічно-активних речовин. Результати цієї наукової роботи досить активно були апробовані не тільки на вітчизняних конференціях, але й під час судово-медичних форумів за кордоном (Дрезден, 1989; Токіо, 1989; Богота, 1990; Аделаїда, 1990; Флоренція, 1990; Берлін, 1991). За матеріалами дисертації отримано 2 Свідоцтва СРСР на винаходи: „Спосіб визначення зажиттєвого ушкодження тканин у трупа" (А.С.№1405810) та „Спосіб виділення вільних амінокислот тканин" (Патент Російської Федерації №2063759) та 4 свідоцтва на рацпропозиції.

Напрямок наукових досліджень, започаткований професором Концевич І.О., був продовжений і завідувачем кафедри з 1991 р. к.м.н. Михайличенком Б.В., як в розробці ознак зажиттєвості травми, так і з'ясуванні діагностичних показників загальної реакції організму людини на зовнішні впливи шляхом застосування біохімічних досліджень.

У кандидатській дисертації аспіранта кафедри Асаада Тахера (Кувейт) на тему: „Судово-медична діагностика зажиттєвості повішення за кристалографічною структурою біологічних рідин", яку він захистив за науковими керівництвом доцента Михайличенка Б.В. у 1996 р., відбулося подальше вивчення питання визначення зажиттєвості механічної асфіксії шляхом кристалографічного дослідження рідини тіла - ліквору, перикардіальної рідини, крові та тканинних екстрактів странгуляційної

борозни при повішенні.

Зважаючи на те, що під час перебігу асфіксії в організмі виникають значні та суттєві метаболічні порушення, зокрема, в рідинах тіла, то кристалограма (тезіграма) є інтегральним візуальним показником цих обмінних порушень. Автором вперше встановлений закономірний характер утворення кристалограм біологічних субстратів при повішенні та доведено, що при однакових макроморфологічних ознаках швидкоплинної смерті, які вважають за загальноасфіктичні ознаки, у випадку механічної асфіксії та раптової смерті від серцево-судинних захворювань, обмінні зміни в організмі при цих двох видах смерті різняться за кристалографічною картиною. Результати виконаної дисертації представлені у 3 наукових працях, винаході „Спосіб діагностики за життєвості механічної асфіксії через повішення” (Деклараційний патент України на винахід № 24434) та 2 раціоналізаторських пропозиціях.

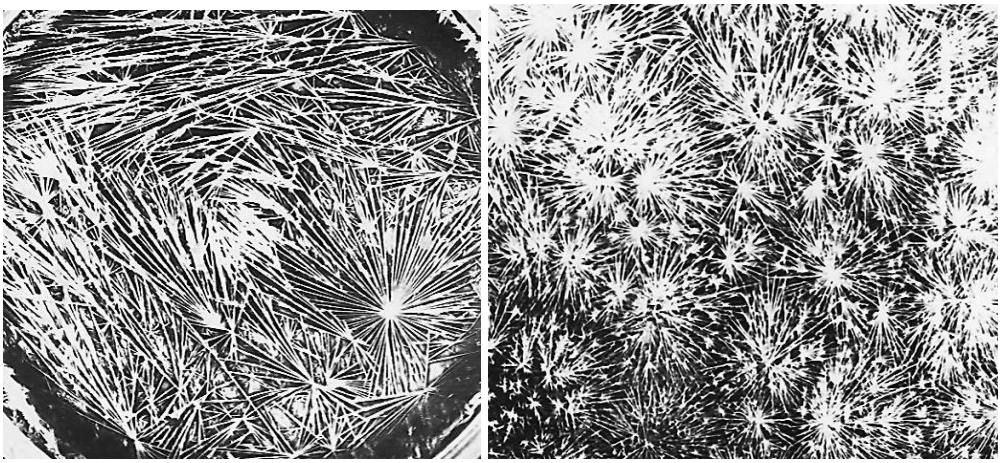

а) б)

Кристалограма ліквору: а) при повішенні; б) при раптовій смерті від серцево-судинного захворювання

В кандидатській дисертації асистента Білякова А.М. на тему: „Судово-медичне значення катехоламінів для діагностики повішення”, яку він захистив у 2002 р., вперше із врахуванням ролі катехоламінів як біологічно-активних речовин, що приймають участь у патофізіологічних механізмах розвитку асфіксії та впливають на функції серцево-судинної системи, головного мозку і залучаються у перебіг травматичного процесу у травмованій петлею шкірі, доведено їх діагностичне значення для комплексної судово-медичної діагностики зажиттєвості повішення як за вмістом катехоламінів в ліквoрі та перикардіальній рідині, так і в странгуляційній борозні.

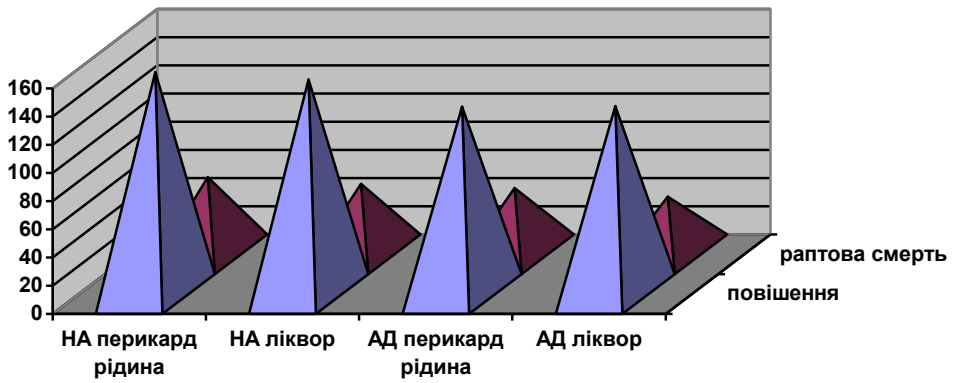

Важливим аспектом роботи було виявлення поширеності виникнення катехоламінових уражень міокарду при повішенні, що має значення у випадках реанімації та надання медичної допомоги постраждалим, яких вчасно вийняли із петлі.

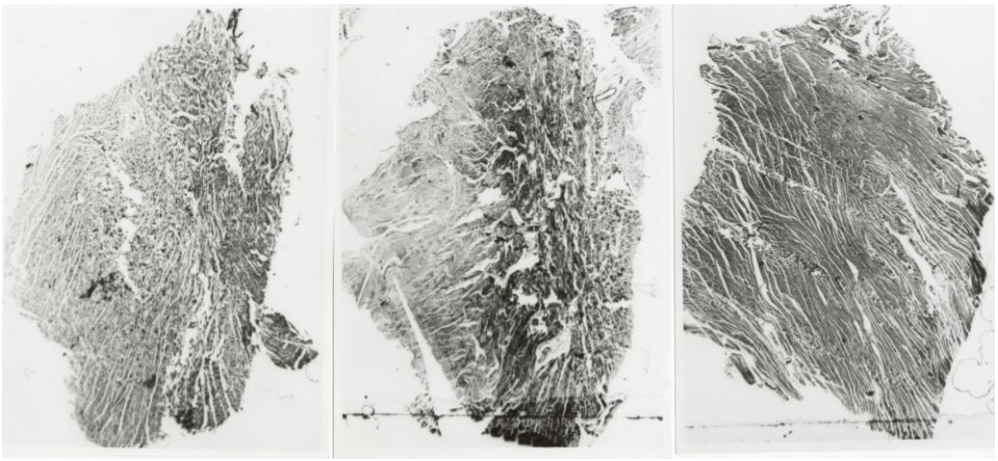

а б в

Катехоламінові ураження лівого шлуночка міокарду при смерті від: а) повішення; б) гострої ішемічної хвороби серця; в) хронічної ішемічної хвороби серця.

В результаті проведених досліджень показано, що у раптово померлих від гострої форми ішемічної хвороби серця значно збільшується площа катехоламінових ушкоджень міокарду у правому передсерді, правому шлуночку, міжшлуночковій перетинці, лівому шлуночку, ніж при хронічній ішемічній хворобі серця.

За результатами дисертаційних досліджень автором опубліковано 4 наукових праці, отримано 2 патенти на винахід – „ Спосіб отримання фракцій катехоламінів з біологічних тканин” (Деклараційний патент України на винахід № 41214) та „ Спосіб діагностики зажиттєвого повішення” (Деклараційний патент України на винахід № 50491).

У запланованій кандидатській дисертації асистента кафедри Артеменка О.І. на тему: “Біогенні аміни як критерій визначення асфіктичного стану при різних видах механічної асфіксії”(термін виконання 2007-2011 р.р.) вперше на основі визначення кількісного вмісту біологічно-активних речовин гістаміну та серотоніну в ліквoрі з потиличної цистерни, бічних та термінального шлуночків, перикардіальній рідині та тканині легень, буде доведена можливість діагностики наявності асфіктичного стану при різних видах механічної асфіксії.

За темою дисертаційного дослідження Артеменком О.І. отримано 2 патенти України на корисну модель: Патент №25877 „Спосіб отримання цереброспінальної рідини” та Патент № 27733 „Пристрій для отримання цереброспінальної рідини”.

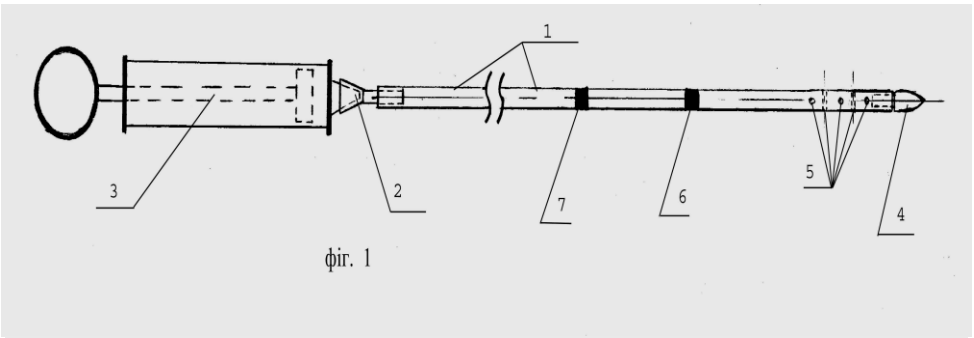

фіг. 1

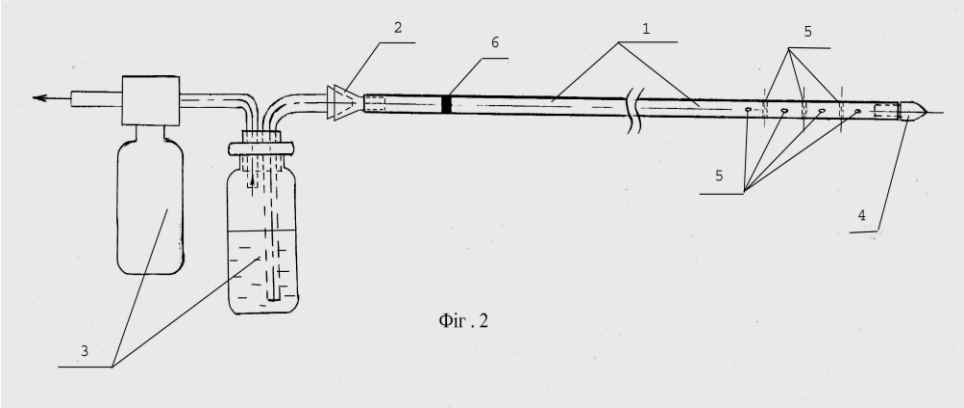

Фіг . 2

Пристрій для отримання цереброспінальної рідини:
1-трубка, 2- канюля; 3- аспіруючий пристрій; 4- оливо подібний елемент; 5- отвори; 6 – мітка №1; 7- мітка №2.

Асистентом кафедри судової **медицини Федоровою О.А виконується кандидатська дисертація** на тему: " Судово-медичне визначення давності настання смерті за кристалографією тканин трупа під час його гнильної трансформації".

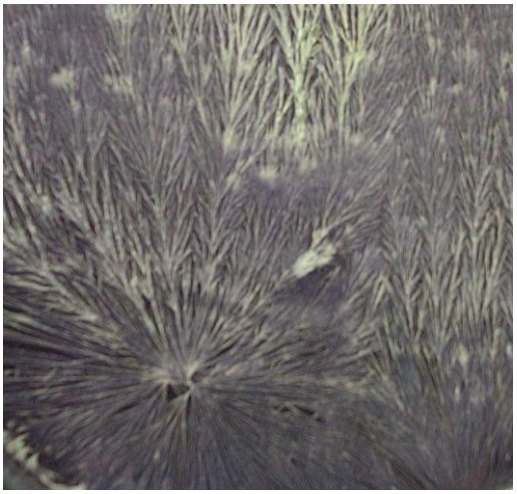

Кристалограма легень, 1 доба післясмертного періоду

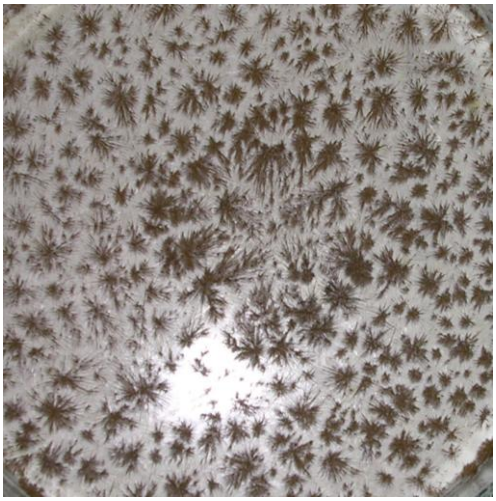

Кристалограма легень, 4 доба післясмертного періоду

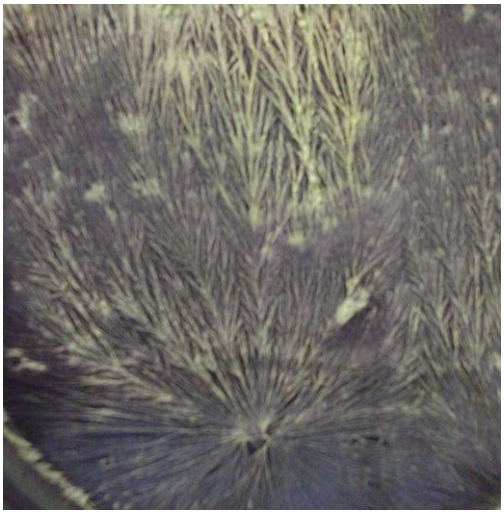

Кристалограма легень, 3 доба післясмертного періоду

Кристалограма легень, 5 доба післясмертного періоду

Проведене дослідження дозволило встановити, що в тканинних екстрактах внутрішніх органів трупа у динаміці післямортального періоду відбуваються закономірні зміни їх кристалографічного малюнка, що проявляється їх трансформацією та поступовою деструкцією, що може бути використано для обгрунтування давності настання смерті.

Професор Михайличенко Б.В. значну наукову допомогу надав кафедрам (курсам) судової медицини ВМНЗ України шляхом наукового керівництва дисертаційних робіт. Так, за його науковим керівництвом захищені кандидатські дисертації Федорчука С.М. на тему: ”Значення соматотипу в судово-медичній діагностиці загальних ознак людини” (захищена у 2004 р., Івано-Франківська державна медична академія),

Савки І.Г. на тему: „Встановлення судово-медичних критеріїв переломів коротких трубчастих кісток кисті при травмах тупими предметами за даними клінічних, морфологічних, експериментальних та експертних досліджень (захищена у 2004 р., Буковинська державна медична академія), Яланської Л.О. на тему: „Судово-медична оцінка гострої крововтрати за особливостями кровонаповнення внутрішніх органів” (захищена у 2002 р., Українська медична стоматологічна академія), Костилєва Д.В. на тему: ”Судово-медичне значення імуноглобулінів у сироватці трупної крові при диференційній діагностиці причин смерті” (захищена у 2003 р., Луганський державний медичний університет), Кривди Р.Г. на тему: „Ідентифікація особи у судовій медицині на основі ПЛР-аналізу геномної ДНК кісткової тканини” (затверджена до виконання у 2005-2008 р.р. Одеським державним медичним університетом).

За наукового керівництва професора Михайличенка Б.В. зараз доцентом кафедри патоморфології та судової медицини Савкою І.Г. виконується докторська дисертація на тему: ”Судово-медичне обгрунтування механогенезу та морфологічних ознак переломів довгих трубчастих кісток нижньої кінцівки з урахуванням їх структурно-функціональних особливостей”.

Наукові дослідження за Чорнобильською тематикою

Після аварії на Чорнобильській атомній станції кафедра судової медицини КМІ взяла участь у з'ясуванні питання про наявність радіонуклідів в організмі людини та впливу малих доз радіоактивного опромінення на настання раптової смерті мешканців м.Києва.

В цей час (1986-1988 р.р.) на кафедрі у клінічній ординатурі навчалась Портянко Н.М., яка після закінчення Кримського медичного інституту працювала судово-медичним експертом Чернігівського обласного бюро судово-медичної експертизи. Клінічний ординатор кафедри Портянко Н.М. на апаратурі АН України як раз і вивчала наявність радіонуклідів в організмі померлих осіб, що мешкали у 30-ти кілометровій зоні.

У зібраному нею судово-медичному матеріалі – внутрішніх органах померлих осіб двома незалежними методами дослід-жень – гістоавторадіографією та растровою електронною мікроскопією були виявлені радіонукліди, а шляхом рентгенівського мікроаналізу гарячих часточок з'ясовний їх спектр. Співставлюючи їх спектр з літератур-ними даними, встановлено, що елементний склад гарячих часточок, які були локалізовані у легеневій тканині померлих, співпадає із складом часточок, які були знайдені в довкіллі після аварії на ЧАЕС, а також із ізотопним складом крові пацієнтів, які працювали на станції під час ліквідації наслідків аварії. Гарячі часточки виявлялися у легеневій тканині навіть через 2 роки після аварії.

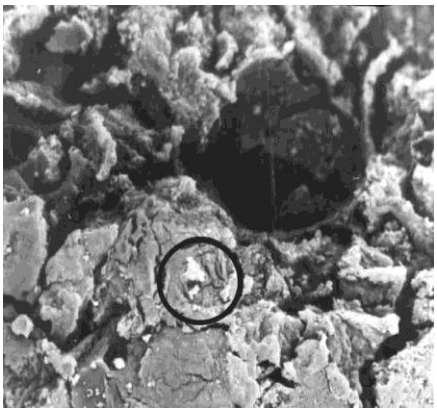

Радіоактивні часточки („гарячі часточки”) в тканині легень

В подальшому, дослідження деяких аспектів наслідків Чорнобильської катастрофи були продовжені доцентом Б.В.Михайличенком, який у співпраці із Інститутом екологічної патології людини провів статистичний аналіз випадків раптової смерті мешканців м.Києва за 1981-1991 р.р. з метою з'ясування впливу „чорнобильського фактору” на показники смертності від деяких нозологій.

Ці монографії, співавтором яких був професор Б.В.Михайличенко, було видано до 20-ї річниці аварії на ЧАЕС

Вивчення різних аспектів черепно-мозкової травми

Доценти В.А. Шевчук та А.С.Лісовий являються авторами низки наукових робіт, в тому числі і винаходу, які присвячені механізму утворення черепно-мозкової травми та давності її виникнення. Цей

напрямок вони розробляли у співпраці з інститутом нейрохірургії АМН України.

Працюючи на проблемою давності виникнення черепно-мозкової травми в судово-медичному відношенні, поряд з вивченням судинних і деструктивних змін в області контузійного вогнища головного мозку були досліджені і порушення метаболічних процесів в його тканині.

Так, в найближчі години після черепно-мозкової травми в ділянці ушкоджень мозку відбувається незначне зниження активності СДГ, МДГ, ЛДГ, і НАД-діафорази в нервових клітинах і астроцитах, а в ендотелії капілярів і прекапілярів - незначне зниження активності лужної фосфатази.

На другу, третю добу після травми активність цих ферментів різко зменшувалась, що обумовлено подальшою деструкцією тканини мозку і утворенням зони некрозу з порушенням гліколітичного циклу.

Черепно-мозкова травма може супроводжуватися утворенням субендокардіальних крововиливів, походження яких можна пояснити швидким падінням артеріального тиску під час виникнення вторинних стовбурових крововиливів.

Наявність субендокардіальних крововиливів при одночасному виявленні вторинних крововиливів у стовбур головного мозку у випадках черепно-мозкової травми дає можливість достовірної диференційної діагностики послідовності і давності крововиливів у стовбурові відділи головного мозку (Авторське свідоцтво СРСР № 1683689 на винахід „Спосіб діагностики вторинних крововиливів у стовбур мозку при смерті від черепно-мозкової травми”.

Ці та інші положення викладені у монографії „Клініка та судово-медична експертиза черепно-мозкових ушкоджень” (1996) та навчальному посібнику «Судово-медична нейротравматологія» (2003).

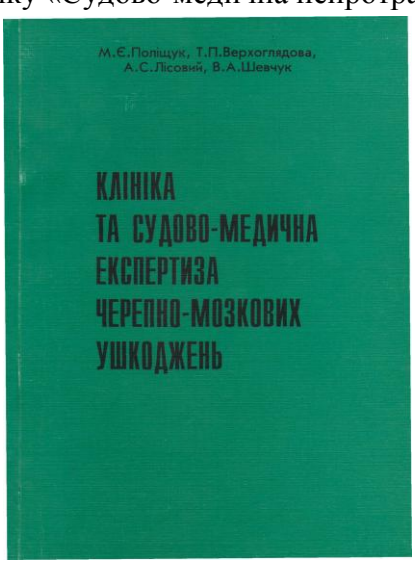

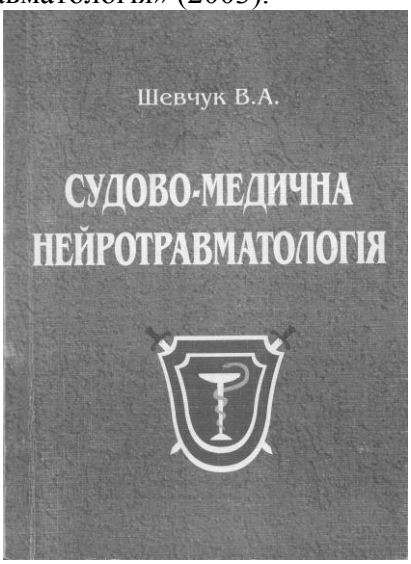

Монографії з судово-медичних аспектів черепно-мозкової травми

Наукові дослідження мумій Києво-Печерської лаври та кліматичних умов ближніх печер

З квітня 1988 року колектив кафедри судової медицини був залучений до виконання науково-дослідної роботи на тему „Комплексне дослідження муміфікованих залишків, умов їх зберігання і експонування в Києво-Печерському державному історико-культурному заповіднику”. Ця робота проводилась відповідно до рішення Президії Ради міністрів УРСР (28.02.1985), Київського міськвиконкому (17.06.1985), і Бюро Президії Вченої Ради МОЗ УРСР (29.01.1988), які передбачали необхідність вивчення питання про методи збереження муміфікованих залишків, які являють собою унікальні експонати печерного інтер’єру Києво-Печерського заповідника, що мають світове значення. Науковим керівником цієї роботи Президія вченої Ради МОЗ УРСР (28.01.1988) затвердила професора І.О.Концевич.

Перед дослідниками при виконанні роботи були поставлені наступні завдання:

1. Вивчити причини різного стану мумій.
2. Розробити оптимальні умови зберігання та експонування їх в печерних лабіринтах.
3. З’ясувати природу походження мумій
4. Встановити давність поховання мумій.
5. Провести особистісну ідентифікацію найбільш відомих історичних

постатей, таких як Ілля Муромець, Никон Сухий, Аліпій-іконописець, Агапіт-лікар, Никон-ігумен та інші, співставивши виявлені наукові медичні дані з відомими історичними відомостями, що містяться в Києво-Печерській патерику.

6. На кожну мумію скласти своєрідний „медичний паспорт”.

Багатоплановість питань, які потребували вирішення, викликала необхідність залучення до наукової розробки спеціалістів різноманітного профілю. В зв’язку з цим до виконання НДР були залучені 25 фахівців, в тому числі – співробітники кафедри судової медицини, анатомії, рентгенології та радіології, біохімії, загальної гігієни КМІ, а також наукові співробітники низки НДІ АН України – зоології, геології, мікробіології та вірусології МОЗ УРСР.

З метою розробки оптимальних умов зберігання та з’ясування причин різного збереження муміфікованих трупів проводилось гігієнічне дослідження умов мікроклімату та повітряного середовища ближніх печер, вивчення грибкової та бактеріальної флори, ентомофауни муміфікованих залишків, саркофагів і лабіринтів печер в різні пори року з урахуванням різного екскурсійного навантаження.

Гігієнічне дослідження мікроклімату та повітряного середовища, що було проведено доцентом кафедри загальної гігієни КМІ Нікбергом І.І.,

складалось з визначення температури повітря, відносної та абсолютної вологості, швидкості руху повітря, вмісту двуокису вуглецю та сумарного вмісту недоокислених речовин у повітрі печер. В якості об'єктів дослідження були обрані чотири приміщення, розміщені в різних за умовами експлуатації ділянках печер: церкви "Введення", "Трапезна", "Варлаама", "Антонія", де в дні дослідження проводилось триразове (9:30, 14:00, 17:00) вимірювання показників мікроклімату.

Для ретроспективного аналізу особливостей динаміки показників температурно-вологісного режиму проведено статистичний аналіз близько 10000 первинних даних про реєстрацію температури та вологості в цих приміщеннях ближніх печер за період з 1981 по 1987 роки. При цьому розраховували абсолютні середні добові, декадні, за місяць, сезонні та річні показники температури і вологості, перепади значень цих показників за цей же часовий проміжок.

Шляхом аналізу було виявлено, що середньодобові значення температури знаходяться в межах від $+7^0$ С до $+19^0$ С, відносної вологості від 75 до 99%. Найбільш низька температура відмічається зимою і весною. Найбільш холодною є "Трапезна" церква, найбільш теплою – церква "Варлаама". Найбільш висока середня вологість відмічалась в "Трапезній". В ній, а також в церкві "Антонія" були найбільш значні перепади вологості.

Дослідження показали, що основними факторами, що створюють негативні умови для збереження експонатів та тимчасового перебування відвідувачів, являються:

- висока вологість повітря до 97,2-100%;
- настабільність та значні добові і сезонні коливання температури повітря;
- підвищений вміст в повітрі двуокису вуглецю (0,1-2% при нормі 0,04%).

Для забезпечення оптимального режиму температури та вологості було запропоновано:

- здійснити систему геогідрологічних заходів, які б повністю виключали або мінімізували грунтове вологовиділення;
- обмежити кількість відвідувачів (не більше 2000-2500 на добу, за умови 30-хвилинної тривалості екскурсії і одномоментного перебування в печерах не більше 150 осіб);
- забезпечити ефективний штучний обмін повітря.

Оптимальним, а можливо і єдиним шляхом забезпечення оптимальних параметрів повітряного середовища, що вимагається (в умовах реального екскурсійного навантаження печер), окрім гідротехнічних заходів, являється використання системи подання, автоматично регульованого по вихідним параметрам, кондиційованого повітря.

Відповідно проведеним орієнтовним розрахункам, система штучної

вентиляції повинна забезпечувати (при кількості відвідувачів не більше 2500 осіб на добу та 8 годинному режимі роботи) надходження в печери не менше, ніж 7100м^3 /добу чистого повітря.

Вивчення грибкової флори муміфікованих залишків та лабіринтів ближніх печер проводилося співробітниками НДІ мікробіології МОЗ УРСР старшим науковим співробітником Редчиц Т.І. та старшим інженером Пашкевич Р.Ю. Для мікологічного аналізу були відібрані зразки з лабіринтів (грунт, стіни, підлога, повітря приміщень) і експонатів (повітря з саркофагів, дерево, тканина, а також проби зі шкіряних покривів, оголених кісток та тканин мумій). Зразки повітря лабіринтів отримували після максимального екскурсійного навантаження та без нього в весняний, літній та осінній періоди року.

У зразках зі стін лабіринтів переважаючими були ізоляти родів пеніцили та аспергіли. Зустрічались зразки, де були тільки пеніцили або тільки пеніцили і аспергіли. Частота, з якою зустрічались деякі з них, становила 73,3%.

Із зразків грунту були виділені звичайні представники мікроміцетів, характерних цій еконіші: пеніцили, аспергіли, триходерми і ізоляти інших родів, за виключенням фузаріїв.

У зразках із підлоги, порівняно з іншими еконішами значно зростала питома вага мукоральних грибків, хоча домінуючими залишалися пеніцили.

Повітря лабіринтів печер за складом мікроміцетів у весняний і літній періоди незначно відрізнялось як за кількісним, так і по якісним складом. Домінуючими були пеніцили, аспергіли та темноцвітні. Залежно від ділянки лабіринтів були виявлені деякі відмінності в кількісному і якісному складі мікроміцетів. Так, на деяких ділянках (Трапезна, келія біснуватих, в локулі з черепами та в келії з обвалом) переважали ізоляти міцелію стерилія, іноді зустрічалися ізоляти інших родів – аспергіли та альтернарії. В ділянках печер, які несуть експлуатаційне навантаження, виявлені ізоляти багатьох родів, але переважаючими були пеніцили та аспергіли. Причому, їхня кількість в період максимального експлуатаційного навантаження збільшувалась майже в 2 рази. В осінній період вказані відмінності дещо згладжувалися, але якісний склад був більш різноманітним порівняно з весною та літом. Частіше зустрічалися представники різних родів сімейства демацеі роду аспергіл, в тому числі групи фемігатус і флавус, серед яких, за даними літератури, часто зустрічаються патогенні та умовнопатогенні, а також токсикогенні представники.

Результати мікологічного дослідження муміфікованих залишків засвідчили, що міксоміцети, які були виявлені на муміях, були представниками родів фізопус, пеніцилум, аспергіли, триходерми та інші, які ростуть, розвиваються та спороносять, використовуючи для цього даний субстрат, руйнуючи його. Необхідно відмітити, що порівняно з

іншими еконішами, на муміфікованих залишках відмічалося збільшення питомої ваги грибків порядку мікоралії, як і в зразках з підлоги. За даними літератури окремі види родів, виявлених на муміях, являються токсикогенними, умовно патогенними та патогенними.

Вивчення бактеріальної мікрофлори муміфікованих залишків, тканин, саркофагів, а також повітря, підлоги, стін та грунту лабіринтів ближніх печер було проведено співробітниками НДІ мікробіології і вірусології АН УРСР старшими інженерами Танцюренко К.В. і Шеремет А.В.

Дослідження бактеріальної забрудненості повітря ближніх печер було проведено в 8 місцях лабіринтів за ходом екскурсантів: хол біля входу, спускові сходи, церква Антонія, церква Варлаама, Трапезна, прохід біля гробниці Алезія, сходи до виходу, Хрестовоздвиженська церква.

Дослідження проводилися в дні з максимальним екскурсійним навантаженням та без нього.

Результати дослідження мікрофлори повітря показали, що весною, літом та осінню 1988 року мікробні числа в різних місцях лабіринтів печер були в межах від 1000 клітин/м^3 до 7000 клітин/м^3.

Результати дослідження показують чітку кореляцію мікробного числа повітря з кількістю відвідувачів ближніх печер. Із збільшенням екскурсійного навантаження збільшується в 2-3 рази бактеріальне число порівняно з вихідними днями музею.

Поряд з цим відмічалась відносна стабільність бактеріального числа повітря в таких місцях лабіринтів, як церква Антонія та Трапезна. Вони мало відвідувалися екскурсантами, чим можливо і можна пояснити цю відносну стабільність – до 2000 клітин/м^3. Крім того, це може свідчити про слабкий обмін повітря в цих “тупикових” місцях лабіринтів, що сприяє підвищенню вологості у вказаних місцях.

В процесі візуального і мікроскопічного ентомологічного дослідження шкіряних покровів мумій і зруйнованих до порошкоподібної маси тканин, яке провів старший науковий співробітник НДІ зоології АН УРСР А. А. Петренко, виявлені дрібні в різному співвідношенні і кількості залишки пупаріїв мух, а іноді і цілі екземпляри, фрагменти жуків-могильників, лялечки жуків- шкіроїдів, тіла жуків-стафілінідів, фрагменти тіл акароїдних клещів і частини великих комах. Серед зруйнованих тканин Іллі Муромця був знайдений навіть муміфікований труп летючої миші.

Пупарії мух і їх фрагменти, залишки личинок і дорослих мух належать до некрофільних мух, личинки яких розвиваються на перших стадіях розкладання трупа.

Серед виявлених фрагментів тіл комах і клещів найбільш руйнівну дію муміфікованим тканинам можуть спричинити як личинки жуків-шкіроїдів, так і дорослі жуки, які харчуються сухими і підсихаючими субстратами тваринного походження. Хижі жуки-стафіліниди, залишки тіл яких знаходились на багатьох муміях, можуть харчуватись за рахунок

інших комах, що тут мешкають, особливо, личинками і пупаріями мух, клещів і інших безхребетних, тому їх діяльність спрямована на регулювання чисельності популяцій комах –руйнівників тканин мумій.

Що ж стосується виявлення муміфікованого трупа летючої миші серед зруйнованих тканин мумії Іллі Муромця, то це пов´язано із її мешканням в оточуючому середовищі і випадковим попаданням до мумії.

Слід зазначити, що жодної живої стадії розвинення комах і клещів на муміях не було виявлено.

З метою вивчення стану збереження мумій і проведення їх „паспортизації" датування строків захоронення проведене комплексне дослідження 20 мумій.

В процесі виконання роботи при дослідженні кожної мумії застосовані морфологічні (макро- і мікроскопічні), антропометричні, рентгенологічні, біохімічні, зокрема – флюорометричний, рентген-флуоресцентний, атомно-абсорбційний спектрофотометричний, метод "білкового годинника", а також раніше вказані мікологічні, бактеріологічні і ентомологічні методи дослідження.

Морфологічні дослідження були виконані професором І.О.Концевич, доцентом С.С.Бондарем, асистентом Федотовою І.А. (кафедра судової медицини), доцентами О.З.Лопушенко та Л.І.Остапюк (кафедра нормальної

анатомії), а рентгенологічні дослідження - професором Т.В.Топчій (кафедра рентгенрадіологіії).

Професор І.О.Концевич, професор Т.В.Топчій, доцент О.З. Лопушенко та доцент Л.І.Остапюк (другий ряд) під час обговорення результатів результатів морфологічних досліджень мумій з Ближніх печер Києво-Печерської лаври (1989 р.)

Проведені дослідження показали, що мумії являють собою трупи

осіб чоловічої статі у вигляді скелетів, обтягнутих сухою щільною шкірою бурштинового кольору. Ступінь збереження мумій різна: деякі з них - Ілля Муромець, Агапіт, Нікон Сухий, Нікон Ігумен Печерський, Никодим, Ісаакій – збережені краще , інші - Кукша, Аліпій, Ніфонт - гірше, а деякі - Сильвестр, Єфрем, Ісайя, Аврамій є сильно зруйнованими і представлені у вигляді окремих кісток, поєднаних між собою клаптями муміфікованих тканин. У більшості тканин, навіть при гарному збереженні, шкіряно-м´язові покриви і підлягаючі тканини поперекової ділянки були зруйнованими. В деяких муміях частини тулуба і кінцівки були скелетованими. Внутрішні органи в жодній мумії, що були досліджені, не збереглись. Звертав на себе увагу той факт, що на поверхні мумій, особливо на задньо-бічних поверхнях тулуба і кінцівок, окремі ділянки шкіряних покровів були ушкоджені пліснявими грибами, а також комахами, зокрема, шкіроїдами, в результаті чого, шкіряні покрови мали сітчасту структуру. Волосяний покрив в ділянці голови, обличчя (вуса, борода) і на лобку добре був збережений лише в поодиноких випадках. Волосся було різної довжини, рудого кольору, ламким і при мікроскопічному дослідженні на його поверхні були чужерідні нашарування, але структура волосся чітко розрізнялася.

Слід відмітити, що при дослідженні мумії Іллі Муромця в ділянці лівої частини грудної клітки, а також на тильній поверхні лівої кисті виявлені проникаючі повздовжньої форми рани з рівними краями.

У деяких мумій знайдені сліди старих зажиттєвих ушкоджень кісток склепіння черепа (Никон Сухий, Кукша), а також сліди зрощених переломів ребер у Іллі Муромця у вигляді кісткових мозолів.

За допомогою антропометричного дослідження вивчали тип черепа, расову приналежність, вік, довжину тіла. При дослідженні частково скелетованих трупів розрахунок зросту проводили за довгими трубчастим кістками відповідно до розрахункових формул Тротер і Глезер (1958) для чоловіків-європеоїдів. Проведені дослідження показали, що мумії були середнього або вище середнього зросту, вік осіб перед смертю коливався в межах 45 – 60 років, а в поодиноких випадках - до 30 років, всі вони належали до європеоїдної раси.

У частини мумій при рентгенологічному дослідженні, яке було виконано професором Т.В.Топчій, виявлені атрофія альвеолярних відростків, пародонтозні ураження, чим, напевно, і пояснюється зажиттєва втрата багатьох зубів; у деяких з них знайдені ознаки деформуючого спондилоартрозу, переважно в поперековому і крижовому відділах (Ілля Муромець, Агапіт, Сильвестр); анкілоз колінного суглоба після перенесеного артриту (Нікон Сухий).

Гістологічне дослідження шкіряно-м´язових покривів виконано професором Концевич І.О. і воно показало, що шари дерми і підлеглих тканин не розрізнялися, препарати були представлені волокнистими структурами з великою кількістю гомогенізованих волокон, які спресовані

у вигляді пластів та гіперхромно забарвлювались різними барвниками.

На поверхні зрізів і між м´язовими волокнами всіх досліджених мумій була виявлена велика кількість різної форми, частіше круглястої, чужерідних частинок темно-бурштинового або чорного кольору. Їх наявність, можливо, обумовлена просякуванням тканин якимись речовинами, які могли бути застосовані з метою консервації тіл померлих. Цікавим є факт виявлення в низці випадків, незважаючи на багатовікову давність, судин артеріального типу і їх ураження атеросклеротичним процесом (Симон Суздальський). В препаратах багатьох мумій (Ілля Муромець, Нікон Печерський, Симон Суздальський, Нікон Сухий, Агапіт) на поверхні зрізів і між м´язовими волокнами виявлені хламидоспори та нитки міцелію грибів, ідентифікація котрих проводилася мікологами НДІ мікробіології і вірусології МОЗ України.

Дуже цікавим явилося дослідження можливості збереження в муміфікованих тканинах багатовікової давнини таких біологічно-активних речовин як гістамін і серотонін, які є надійними маркерами при вирішенні питання про хронобіологію ушкоджень. Визначення їх наявності та кількісного вмісту було проведено асистентом Б.В.Михайличенком флюорометричним методом в безбілкових екстрактах муміфікованих тканин різних регіонарних ділянок мумій у відповідності до розроблених на кафедрі судової медицини методик, які були захищені авторським свідоцтвом на винахід і посвідченням на галузеву раціоналізаторську пропозицію. Проведені дослідження показали, що в муміфікованих тканинах виявляються гістамін і серотонін, кількісний вміст яких, в деяких випадках, мав регіонарні особливості. Слід відмітити, що рівень гістаміну і серотоніну в ділянці рани грудної клітки і лівої кисті у мумії Іллі Муромця був значно вище контрольного, що дозволило вважати ці ушкодження зажиттєвими.

З метою вивчення неорганічного складу муміфікованих тканин було проведене рентгенфлюоресцентне виявлення хімічних елементів з подальшим уточненням їх кількісного складу атомно-абсорбційним спектрофотометричним методом. Ці дослідження були проведені асистентом кафедри Михайличенком Б.В. та науковими співробітниками інституту геології АН УРСР Лисенко О.Б. та Мельниченком В.П. В результаті проведеного дослідження встановлено, що в муміфікованих тканинах наявні такі хімічні елементи як цинк, рубідій, залізо, мідь, свинець, ртуть, бром, марганець, кальцій, вольфрам. Причому, вміст цих хімічних елементів в муміфікованих тканинах Аліпія-іконописця був настільки високим, що їх рівні виходили за діапазон вимірювання рентгенфлюоресцентного аналізатора. Цілком можливо припустити, що накопичення цих елементів в тканинах померлого явилося результатом тривалого контакту з речовинами, можливо, барвами, до складу яких вони входили.

В муміфікованих тканинах Агапіта-лікаря виявлені значні

концентрації марганцю, брому, цинку і свинцю, на відміну від інших хімічних елементів, що знаходились у слідових кількостях. Можна вважати, що накопичення цих хімічних елементів в тканинах померлого могло бути пов´язане з родом занять - лікарюванням, оскільки, вони могли бути діючими речовинами лікарських засобів.

Ці дані дозволяють підтвердити належність досліджених мумій Аліпію-іконописцю і Агапіту-лікарю, відомості про яких містяться в Києво-Печерському патерику.

Одним із складних завдань, які необхідно було вирішити дослідницькій групі, було визначення можливої давнини захоронення кожної мумії. Відомості про методи визначення давнини захоронення муміфікованих трупів в літературі відсутні, хоча ця проблема широко розробляється як вітчизняними, так і закордонними дослідниками. Не дивлячись на отримані ними цінні результати про закономірності розвитку післясмертних процесів, методи досліджень не могли бути використані при вивченні муміфікованих трупів. В пошуках шляхів вирішення цього завдання було вивчено низку відповідних матеріалів таких наук, як археологія та геологія, які розробляють питання датування викопного матеріалу.

Особливий інтерес ці методи представляли тому, що у викопному матеріалі є об´єкти біологічного походження, датування строків захоронення яких здійснюється на підставі низки біохімічних параметрів. Враховуючи, що муміфіковані тканини зберігають низку своїх біохімічних характеристик тривалий час, а процеси розпаду білка в них проходять в уповільненому темпі , було вирішено дослідити динаміку змін амінокислотного складу в часовому аспекті методом білкового годинника і встановити можливість використання цих даних для вирішення поставленої задачі.

Біохімічні дослідження амінокислотного складу муміфікованих тканин виконувались з використанням аналізатора “ Біотроник “ (ФРН) , інтегратора СР – 3А фірми “ Шимадзу “ (Японія) співробітниками інституту геології АН УРСР Лисенко О.Б. та Мельниченком В.П. Після розшифровки хроматограм були розраховані якісні і кількісні характеристики амінокислотного спектру муміфікованої шкіри, а також ряд амінокислотних параметрів, які віддзеркалювали швидкість і ступінь процесів зміни з часом органічної речовини.

В ході проведених досліджень було встановлено, що рівень амінокислотного складу муміфікованих тканин мав регіонарні та індивідуальні особливості. Доведено, що характеристики їх амінокислотного спектра суттєво змінюються і корелюють з давниною захоронення. Визначені строки захоронення мумій відповідали XI , XII , XIII ст. та співвідносились із даними Києво-Печерського патерика.

Проведене комплексне дослідження 20 муміфікованих залишків дозволило дослідити по кожному з них зріст, вік, расову приналежність,

наявність або відсутність патологічних процесів і ушкоджень опорно-рухового апарату, встановити можливу давність захоронення, а також виявити ряд інших особливостей та провести їх особистісну ідентифікацію з тими історичними матеріалами, що збереглися.

По кожній дослідженій мумії було складено „паспорт”, який поряд з історичною довідкою містив результати всіх виконаних досліджень, а також макро- і мікрофотографії, рентгенограми, хроматограми і інший ілюстративний матеріал.

Таким чином, в процесі виконання НДР було отримано цікаві в науковому відношенні результати, які не мали аналогів як в вітчизняній, так і в закордонній науковій літературі .

Важливість і необхідність проведеного дослідження полягає в тому, що унікальні експонати - мумії багатовікової давнини вперше були досліджені комплексно і всебічно, що має цінне наукове, історико-культурне і просвітницьке значення.

Наукові дослідження археологічного матеріалу

У 1995 р. професором Концевич І.А., д.м.н. Михайличенком, доцентом кафедри анатомії нашого університету Остапюк Л.І. та завідувачем медико-криміналістичним відділенням Київського міського бюро судово-медичної експертизи Коваленком Ю.М. проведено соматоскопічне вивчення черепів тисячолітньої давнини, які були виявлені під час розкопок на території України та знаходяться у фонді інституту антропології АН України. Метою дослідження було з'ясування морфологічних особливостей черепа, наявність на них ушкоджень, механізм їх виникнення, наявність ознак загоєння ушкоджень та можливий термін життя особи після травми.

Проведене дослідження дозволило з´ясувати, що в наданих черепах наявні ушкодження травматичного характеру у вигляді дирчастих дефектів від дії тупого предмету та ушкодження від дії скоблящого предмету із гострим краєм, які нагадували трепанаційні отвори.

Будь-яких ознак репарації кістки на ушкодженнях від дії тупого предмету виявлено не було. В той же час ушкодження кісток черепа, які були спричинені предметом із гострим краєм та гострим скоблящим краєм, мали ознаки репарації кістки. Це дало можливість за ступенем прояву репарації зробити висновок про тривалість життя людини після травматизації, яка могла складати як двомісячний термін, так і бути більшою за 1 рік. На дослідження було також надано 3 кремнієвих ножі, які були знайдені під час розкопок та якими могли бути спричинені трепанаційні отвори у черепах. Цими ножами були зроблені експериментальні отвори-ушкодження на черепі за 15-20 хвилин.

Таким чином, людям давнього тисячолітнього минулого робили у черепах трепанаційні отвори тупим предметом із гострим або гострим

скоблящим краєм, яким міг бути звичайний кремнієвий ніж.

Наукові дослідження діагностики алкогольного сп'яніння

У 1999-2000 р.р. на кафедрі була виконана науково-дослідна робота на тему: „Провести вивчення ефективності застосування аналізаторів алкоголю „LION ALCOMETER SD-400” та „ALCOBLOW” для визначення вмісту парів алкоголю у видихуваному повітрі”. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що прилади „LION ALCOMETER SD-400” та „ALCOBLOW” за своїми функціональними можливостями відповідають медичному призначенню для аналізу алкоголю у видихуваному повітрі та дають можливість встановлювати наявність та кількість алкоголю в крові і, таким чином, визначати ступінь алкогольного сп´яніння. Аналіз, який проводиться цими приладами, є специфічним для виявлення парів спирту. Прилади визначають не тільки такий алкоголь як етанол, але й метанол та технічні спиртомісткі рідини.

Наукові дослідження деяких демографічних показників мешканців м.Києва

Впродовж 2001-2003 р.р. кафедра судової медицини вивчала питання раптової смерті у мешканців м.Києва.

У 2001 р. кількість померлих від судинних захворювань значно перевищувала аналогічний показник попередніх років.

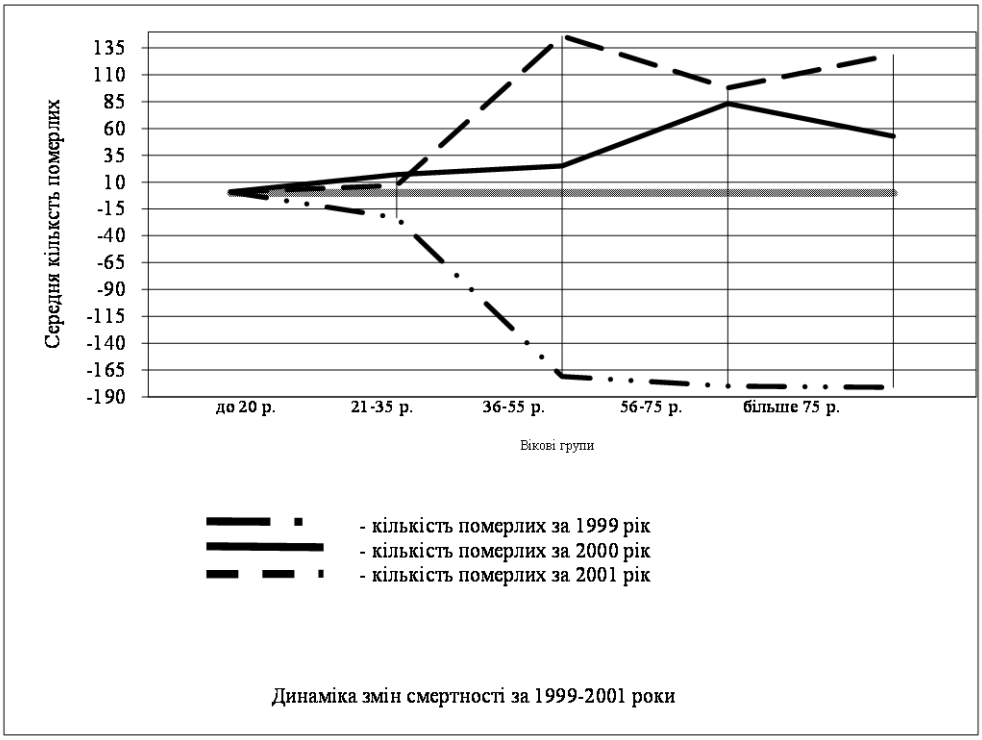

Встановлено зростання смертності мешканців м.Києва від серцево-судинних захворювань при погіршенні метеофакторів – підвищенні вологості повітря, швидкості вітру, коливання атмосферного тиску особливо у січні, травні та грудні, коли додатково впливають такі фактори як свята з вживанням алкоголю, переїданням.

Наукові дослідження педагогічного спрямування

З 2003 р. кафедра судової медицини виконує планову наукову тематику педагогічного спрямування. У 2003-2006 р.р. виконано науково-дослідну роботу на тему: „Використання тестового контролю для оптимізації навчального процесу та об'єктивізації оцінки знань студентів при вивченні основ судової медицини”.

Проведені дослідження успішності 994 студентів 5-х курсів І-ІУ медичних факультетів при вивченні основ судової медицини показали неоднаковий рівень знань поточних тем практичних занять. Краще всього студентами засвоювався учбовий матеріал стосовно судово-медичної травматології: ушкодження тупими та гострими предметами, механічна асфіксія, вогнепальні ушкодження та такі теми як експертиза речових доказів біологічного походження, експертиза у випадках лікарських справ. Дещо нижчим показником відзначилась тема медико-криміналістичні методи дослідження, що пояснюється тим, що дана тема має

криміналістичний напрямок і відрізняється від тем медичного профілю. Ця тема вимагає від студентів не тільки знання питань судової медицини але і згадати закони фізики, хімії тощо.

Недостатній рівень знання матеріалу, який виноситься до позааудиторного вивчення (баротравма, ушкодження електричним струмом, пошкодження від дії крайніх температур, пошкодження від дії іонізуючого випромінення) вимагає від викладачів більш пильної уваги до цього питання надання студентам консультацій тощо.

Дещо нижчий показник передзалікового тестового контролю 3,5 бали з нашої точки зору є стимулюючим фактором для підготовки до диференційного заліку, бал якого був вищий 3,9. таким чином впровадження тестового контролю в навчальний процес на кафедрі судової медицини НМУ поліпшує якість знання основ судової медицини та підвищує об'єктивізацію оцінки успішності студентів.

З 2007 р.по 2009 р. на кафедрі виконувалася планова науково-дослідна робота на тему: "Методичне обґрунтування ефективності самостійної позааудиторної роботи студентів при вивченні основ судової медицини відповідно до вимог Болонської системи освіти”.

Ця науково-дослідна тема як раз і дозволила кафедрі та всім викладачам провести необхідну підготовку для викладання судової медицини в умовах кредитно-модульної системи організації навчання, яка активно впроваджується в Національному медичному університету імені О.Богомольця.

З 2010 р. колектив кафедри судової медицини виконує планову науково-дослідну роботу на тему: "Вивчення складових підсумкового модульного контролю як оцінки рівня знань основ судової медицини і медичного законодавства студентами 4-х курсів медичних факультетів НМУ ”.

Наукові дослідження вмісту саркофагу Ярослава Мудрого Національного заповіднику "Софія Київська”

У вересні 2009 р. Національний заповідник "Софія Київська” почав проводити наукове дослідження залишків з саркофага Ярослава Мудрого у Софійському соборі. Для наукового керівництва цим дослідженням було запрошено професора Михайличенка Б. В. та доктора історичних наук за спеціальностями "етнологія" , " антропологія" професора Сегеду С.П., які розробили наукову програму досліджень та створили науковий колектив фахівців для їх проведення.

До складу дослідницької групи входили, зокрема, кандидат медичних наук, асистент кафедри судової медицини Біляков А.М. (кафедра судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця), професор Черкасов В.Г., доценти Дзевульська І. В., Ковальчук О.І. (кафедра анатомії людини Національного медичного університету імені

О.О.Богомольця), професор Топчій Т.В. (кафедра радіології та радіаційної медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця), кандидат медичних наук, асистент Топчій Д. В. (кафедра хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії Національного медичного університету імені О.О.Богомольця).

10 вересня 2009 р. у Національному заповіднику "Софія Київська" було відкрито саркофаг Ярослава Мудрого.

Під час дослідження вмісту саркофагу було проведено, зокрема:

- судово-медичний опис вмісту ящика з кістками - професор Михайличенко Б.В., к.м.н. Біляков А.М. (НМУ імені О.О.Богомольця);
- морфологічний опис кісток - професор Черкасов В.Г., доценти Дзевульська І.В., Ковальчук О.І. (НМУ імені О.О.Богомольця);
- морфологічний опис зубо-щелепного апарату - к.м.н.Топчій Д. В. (НМУ імені О.О.Богомольця);
- рентгенологічне дослідження кісток - професор Топчій Т.В. (НМУ імені О.О.Богомольця);
- імунологічне дослідження кісткового матеріалу з визначенням групи крові - канд.біол. наук Старовойтова Р.О. (ДУ Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України).

Члени комісії та представники Національного Заповідника "Софія Київська " під час відкриття саркофагу Ярослава Мудрого 10 вересня 2009 р.
Стоять зліва направо: Грузо С.М., Куковальська Н.М., Марголіна І.Є., Нікітенко Н.М., Сегеда С.П., Самойленко О.Г., Остапчук А.М.; сидять зліва направо: Кириленко В.В., Михайличенко Б.В.

Канд.меднаук Біляков А.М. та професор Михайличенко Б.В. під час опису вмісту ящика з саркофагу Ярослава Мудрого 11 вересня 2009 р.

Члени комісії з дослідження вмісту саркофагу Ярослава Мудрого (перший ряд зліва направо): професор Михайличенко Б.В., професор Черкасов В.Г., професор Топчій Т.В. під час обговорення перших результатів (2009 р.)

У відділенні судово-медичної цитології ДУ Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України кандидатом біологічних наук Р.О.Старовойтовою було проведене дослідження кісткового порошку окремих кісток - однієї з фаланг пальця, стегнової кістки, плечової кістки та губчастої речовини тазової кістки із саркофагу Ярослава Мудрого.

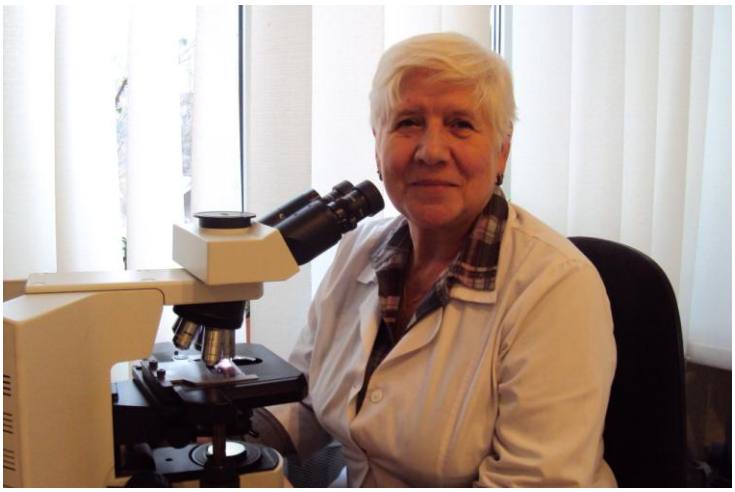

Завідувач відділення судово-медичної цитології ДУ Головне бюро судово-медичної експертизи кандидат біологічних наук Р.О.Старовойтова проводить дослідження кісткового матеріалу з саркофагу Ярослава Мудрого, 2010 р.

Визначення антигенів системи АВО в представленій кістковій тканині проводили за допомогою реакції абсорбції-елюції згідно з новою медичною технологією «Выявление слабовыраженных антигенов системы АВО в следах крови, костной ткани и волосах человека», Москва, 2007.

Враховуючи вік кісток, які представлені на дослідження, можливість отримання неспецифічних реакції, а також той факт, що антигени системи АВО в кістковій тканині слабо виражені, дана реакція була повторена декілька разів з використанням декількох серій сироваток та цоліклону (ізогемаглютинуючі сироватки анти-А серій 80,82, анти-В серій 78,79 та цоліклон анти-Н серій 170,201). В усіх реакціях були отримані ідентичні результати.

Крім того, з метою встановлення статевої належності представлених кісток були проведені також судово-цитологічні дослідження.

Результати проведених досліджень дозволили дійти наступних висновків:

1.При дослідженні кісткового порошку представлених кісток однієї з фаланг пальця, стегнової кістки, плечової кістки та губчастої речовини тазової кістки із саркофагу Ярослава Мудрого - виявлений антиген Н системи АВО. Антигени А та В не виявлені.

Отримані нами результати дають можливість припустити, що особа, якій належали представлені кістки, могла відноситись до групи О (1) системи АВО.

2.Встановити статеву належність представлених кісток за

допомогою судово-цитологічних методів дослідження не представилось можливим із-за відсутності клітинних елементів, придатних для цитологічного обліку.

Проведені комплексні дослідження дозволили встановити:

1.Кісткові рештки, вилучені із саркофагу Ярослава Мудрого, представлено черепом з нижньою щелепою та майже повним набором кісток посткраніального скелету. Відсутні лише грудина, більшість ребер, кістки кистей та деякі кістки стопи. Стан кісток задовільний.

2.Анатомічне та рентгенологічне дослідження кісток цього скелету засвідчило відсутність патологій, властивих кістяку Ярослава Мудрого відповідно до детального опису і фотофіксації ленінградських вчених В.В.Гінзбурга і Д.І.Рахліна (1940 р.).

3.Особа, кістки якої було вилучено із саркофагу, була молодше від князя Ярослава Мудрого, вік якого відомий з історичних та антропологічних джерел. Зважаючи на виявлення в кістковому матеріалі антиген Н системи АВО, можливо припустити, що особа, якій належали досліджені кістки, могла відноситись до групи О (1) системи АВО.

4.Статево-вікові і краніологічні ознаки дослідженого черепа повністю співпадають з відповідними параметрами черепа особи, похованої поруч з Ярославом Мудрим, які було наведено Гінзбургом В.В. у 1939 р.

Таким чином, досліджений кістяк з саркофагу Ярослава Мудрого не належить його останкам.

За виконання досліджень вмісту саркофагу Ярослава Мудрого фахівці нашого університету, в тому числі професор Михайличенко Б.В. та кандидат мед наук Біляков А.М. були нагороджені Грамотами Національного заповідника "Софія Київська".

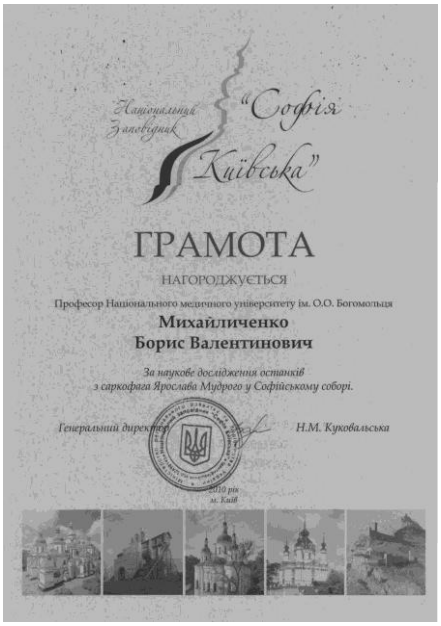
Національний заповідник "Софія Київська"

ГРАМОТА

НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

Професор Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Михайличенко Борис Валентинович

За наукове дослідження останків з саркофага Ярослава Мудрого у Софійському соборі.

Генеральний директор *Н.М. Куковальська*

2010 рік м. Київ

Національний заповідник "Софія Київська"

ГРАМОТА

НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

Асистент кафедри Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Біляков Андрій Миколайович

За наукове дослідження останків з саркофага Ярослава Мудрого у Софійському соборі.

Генеральний директор *Н.М. Куковальська*

2010 рік м. Київ

Грамоти Національного заповідника "Софія Київська", якими були нагороджені професор Б.В.Михайличенко та к.м.н. асистент Біляков А.М.

Співпраця з провідними науковцями

У 2009-2011 р.р. професор Михайличенко Б.В. співпрацював з науковцями м. Чернівці – професором Бачинським В.Т. (Буковинський державний медичний університет) та професором Ушенко О.Г. (Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича) у вивченні лазерноспектрофотополяриметричних моделей внутрішніх органів людини у судово-медичному аспекті. Результати лазерної спектрофотополяриметрії об'єктів судово-медичної експертизи були представлені у 2010 на закордонних конференціях у Румунії та отримали р. відзнаки – золоті медалі.

Таким чином, співробітники кафедри судової медицини впродовж всієї історії її існування виконували багатопланові наукові дослідження, які стосувалися актуальних питань судово-медичної експертизи, приймали участь у з'ясуванні невідомих сторінок данини, вивчали національне надбання нашого народу – мумії багатовікової давнини, забезпечували науковим супроводом викладання судової медицини студентам.

Результати проведених наукових досліджень співробітників кафедри активно презентувалися на численних міжнародних наукових конференціях в Дрездене (ГДР, 1989), Аделаїді (Австралія, 1990), Боготі (Колумбія, 1990), Флоренції (Італія, 1990), Берліні (1991), Софії (Болгарія, 1991), Генуї (Італія, 1992), Монпельє (Франція, 2002), Дюссельдорфі

(ФРН, 1993), Токіо (Японія,1989, 1996), Ліоні (Франція, 1998), Гон Конзі (2005), Яссах (Румунія, 2010).

Відзнака
EURO INVENT-2010 про присудження золотої медалі за наукову розробку з визначення патологічних змін у внутрішніх органах лазерною спектрофото-поляриметрією

Відзнака
INVENTICA 2010 (Romania) про присудження золотої медалі за наукову розробку з визначення патологічних змін у внутрішніх органах лазерною спектрофото-поляриметрією

РОЗДІЛ VI
ПРАКТИЧНА СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ КАФЕДРИ

Впродовж всього періоду існування кафедра судової медицини займалась не тільки викладанням дисципліни та науковими дослідженнями, але й проводила значну практичну судово-медичну експертну роботу.

Так, професор Леонов І.Ф. виконував судово-медичні розтини на базі Київського військового шпиталю.

Професор Ф.Ф.Ергардт мав репутацію не тільки ерудованого вченого, але й знаного експерта і тому його постійно залучали Київські суди як експерта в складних судових справах, що потребували глибоких медичних знань.

Крім того, його також запрошували для вирішення складних питань і медичні установи інших міст. Так, наприклад, інспектор Одеської лікарської управи доктор Л.А.Маровський звертався до нього за консультацією у справі про смерть капітана Гиждеу в 1884 р. Того ж року він був запрошений в С.-Петербург як експерт по резонансній тоді справі про вбивство Сари Беккер.

Набутий значний судово-медичний досвід професор Ф.Ф.Ергардт використовував у навчальному процесі, захоплюючи аудиторію прикладами із проведених судово-медичних експертиз, які становили, переважно, казуїстику.

Значний судово-медичний експертний досвід дозволив професору Оболонському М.О. у 1894 р. видати "Пособник при судебно-медицинских исследованиях трупа и при исследовании вещественых доказательств", в якому серед всього іншого був зроблений досконалий для того часу опис вогнепальних травм людини. Професор М.О. Оболонський провів чималу кількість судово-медичних експертиз у випадках вогнепальних ушкоджень, нерідко вирішуючи широке коло питань. Відомо, що він проводив дослідження вхідних вогнепальних ушкоджень з метою ідентифікації снаряду (кулі) у 1887 р.

Крім судово-медичних досліджень трупів, до 1899 р. співробітники кафедри судової медицини проводили також і обстеження підекспертних, головним чином, військовослужбовців, в судово-медичному відділенні військового шпиталю.

Починаючи з 1894 р., відповідно до наказу командувача військами в шпиталь щорічно допускалося лише 10 цивільних осіб, обстеження яких складало виключно науковий інтерес.

В історії людства 40-і та 50-і роки XX сторіччя відзначилися Великою вітчизняною війною і характеризувалися піком у вивченні вогнепальних ушкоджень. Бурхливий розвиток вогнепальної зброї і набоїв до неї вимагав ретельного і всебічного вивчення характеру спричинених травм. Життя постійно ставило перед судово-медичними експертами-практиками і науковими працівниками низку питань, від вирішення яких

залежали честь, життя і гарне ім'я людини. Приклад вдумливого, різнобічного і науково обґрунтованого вирішення таких питань можливо знайти в працях Ю.С. Сапожникова. Маючи величезний досвід практичної експертної роботи, він проаналізував результати власних спостережень, співставив їх із публікаціями і дійшов до висновку, що в окремих випадках, ймовірно, коли куля має не дуже велику енергію, можуть утворюватися закриті вхідні отвори. Ось як він сам згадував про це: „Від самого початку моєї військової діяльності почали поступати запити від військових лікарів і військових прокурорів: як бути з лікарями, котрі продивились у поранених, які знаходились у госпіталях, вогнепальні пошкодження? Чи необхідно їх дії вважати злочинними, грубонеобережними, недбалими?" Проаналізувавши випадки із власної практики та літературні дані, він, будучі головним консультантом військової прокуратури Червоної Армії „ ... написав доповідні записки на ім'я головного військового прокурора Червоної Армії тов. Носова, а також на ім'я начальника Головного військово-санітарного управління Червоної Армії тов. Смирнова, де висловив свою думку з цього питання. Я вважав, що судити лікарів за те, що вони не догледіли вхідні кульові рани, закриті кірочками крові, неможливо, так, як ні в яких медичних керівництвах про таку можливість не згадувалося. Необхідно обов'язково підкреслити, що поранений може і не замітити при деяких обставинах вогнепального чи любого іншого поранення, а особливо, під час бою, він може отримати їх одночасно один за одним ... Там, де війна, вогнепальне поранення завжди можливе. А тому, оглядаючи кожного пораненого, лікар повинен про це пам'ятати і, якщо на шкірі виявляється кірочка засохлої крові, її необхідно терміново розмочити. У воді кров швидко розчиняється і кульовий отвір, якщо він був закритий кірочкою крові, зразу буде видно. Відразу по Армії були дані відповідні роз'яснення і вказівки, і випадки недоглядів сліпих кульових поранень зникли".

Можна з повною впевненістю сказати, що ці дослідження допомогли більш якісно і ефективно не тільки надавати допомогу пораненим, але й під час проведення судово-медичних експертиз вирішувати складні питання про походження ушкоджень.

У часи Великої вітчизняної війни частина співробітників кафедри судової медицини була евакуйована у м.Челябинськ. В цей час викладачі кафедри на чолі із професором Ю.С.Сапожниковим не тільки займалися викладацькою справою, але й також проводили складні судово-медичні експертизи у цивільних, кримінальних справах, в тому числі й військового характеру.

Значна їх кількість приймала участь у бойових діях. Відомо, що під час війни старший асистент кафедри судової медицини Київського медичного інституту Шкаравський Ф.Й. був головним судово-медичним експертом 1-го Білоруського фронту і 8 травня 1945 р. у Берліні він разом із іншими фахівцями проводив судово-медичний розтин трупа чоловіка,

ймовірно, трупа Гітлера.

Шкаравський
Фауст Йосипович
(1897-1975)

Головний судово-медичний експертІ-го Білоруського фронту, підполковник медичної служби Шкаравський Ф.Й. (третій зліва) разом із комісією під час розтину трупа чоловіка (ймовірно труп Гітлера)

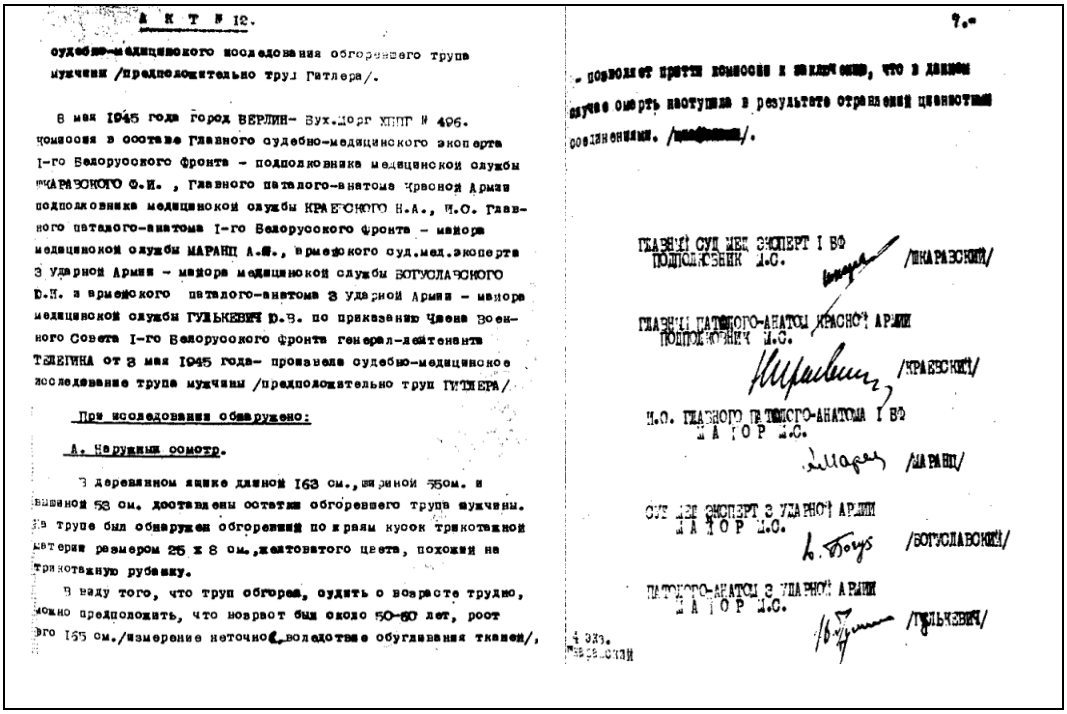

А К Т № 12.

судебно-медицинского исследования обгоревшего трупа мужчины /предположительно труп Гитлера/.

8 мая 1945 года город ВЕРЛИН- Бух.Шорг ХПИГ № 496. комиссия в составе Главного судебно-медицинского эксперта 1-го Белорусского фронта - подполковника медицинской службы ШКАРАВСКОГО Ф.И. , Главного патолого-анатома Красной Армии подполковника медицинской службы КРАЕВСКОГО Н.А., И.О. Главного патолого-анатома 1-го Белорусского фронта - майора медицинской службы МАРАНЦ А.Я., врачебного суд.мед.эксперта 3 ударной Армии - майора медицинской службы БОГУСЛАВСКОГО Б.Н. и врачебного патолого-анатома 3 ударной Армии - майора медицинской службы ГУЛЬКЕВИЧ Ю.В. по приказанию Члена Военного Совета 1-го Белорусского фронта генерал-лейтенанта ТЕЛЕГИНА от 8 мая 1945 года- произвела судебно-медицинское исследование трупа мужчины /предположительно труп ГИТЛЕРА/

При исследовании обнаружено:

А. Наружный осмотр.

В деревянном ящике длиной 163 см., шириной 55см. и высотой 58 см. доставлены остатки обгоревшего трупа мужчины. На трупе был обнаружен обгоревший по краям кусок трикотажной материи размером 25 х 8 см.,желтоватого цвета, похожий на трикотажную рубашку.

В виду того, что труп сгорел, судить о возрасте трудно, можно предположить, что возраст был около 50-60 лет, рост его 165 см./измерение неточное/ вследствие обугливания тканей/,

7.-

. позволяет притти комиссии к заключению, что в данном случае смерть наступила в результате отравления цианистым соединением. /[illegible]/.

ГЛАВНЫЙ СУД.МЕД.ЭКСПЕРТ I БФ
ПОДПОЛКОВНИК М.С. /ШКАРАВСКИЙ/

ГЛАВНЫЙ ПАТОЛОГО-АНАТОМ КРАСНОЙ АРМИИ
ПОДПОЛКОВНИК М.С. /КРАЕВСКИЙ/

И.О. ГЛАВНОГО ПАТОЛОГО-АНАТОМА I БФ
М А Й О Р М.С. /МАРАНЦ/

СУД.МЕД.ЭКСПЕРТ 3 УДАРНОЙ АРМИИ
М А Й О Р М.С. /БОГУСЛАВСКИЙ/

ПАТОЛОГО-АНАТОМ 3 УДАРНОЙ АРМИИ
М А Й О Р М.С. /ГУЛЬКЕВИЧ/

Титульна та остання сторінки Акту №12 судово-медичного дослідження обгорілого трупа чоловіка (ймовірно труп Гітлера)

Вважаємо за доцільне навести спогади Шкаравського Ф.Й. про події тих часів.

"«Глубокоуважаемый тов. БЕЗЫМЕНСКИЙ! Прежде всего, прошу извинить за весьма запоздалый ответ, более месяца я не был в Киеве. Те данные, которые я Вам сообщаю, являются, с моей точки зрения, историческими. Ведь речь идет о позорной кончине главного вождя мирового фашизма, на совести которого лежат многие миллионы человеческих жизней. Я знаю из своей практики, что вопросом о смерти Гитлера интересуются весьма часто. Этот вопрос мне лично задавали сотни раз, иногда слегка спорили со мной, но обычно мой ответ всегда их удовлетворял. А посему, чтобы и Вы с полным доверием отнеслись к моим данным, я скажу несколько слов о себе. Я, Фауст Иосифович Шкаравский, старый киевлянин, врач с 40-летним врачебным стажем, кандидат медицинских наук. Моя специальность — судебная медицина. Меня хорошо знает вся судебно-медицинская верхушка нашего Союза, как профессор суд. медицины Прозоровский, Черваков, Бронникова, Авдеев (мой прямой военный шеф) и все старые судебно-медицинские работники. До Великой Отечественной войны я был гражданским судебно-медицинским экспертом в Киеве, был старшим ассистентом кафедры судебной медицины Киевского медицинского института и Киевского института усовершенствования врачей, работая вместе с киевскими профессорами суд.

медицины — Сапожниковым и Гамбург. Всю войну был на фронте в должности главного судебно-медицинского эксперта Центрального фронта, 1 -го Белорусского фронта и Группы оккупационных войск в Германии. Таким образом, войну закончил в Берлине. После войны с 1946 по 1962 год работал в Киеве главным судебно-медицинским экспертом Киевского военного округа. В 1962 году вышел в отставку, сейчас на пенсии. В период Великой Отечественной войны я как главный эксперт фронта возглавлял или лично выполнял все особо важные суд. медицинские экспертизы в зоне фронта (в частности, в Берлине). Из этого следует, что на мою долю «выпала честь» вскрыть трупы вождей немецкого фашизма — трупы Гитлера и Геббельса. Я эту экспертизу, весьма интересную и довольно простую, называю исторической. Речь идет о вскрытии 13 трупов: 1) Адольфа Гитлера, 2) Евы Браун, 3) Геббельса, 4) жены Геббельса, 5—9) пяти трупов дочерей Геббельса, 10) трупа сына Геббельса, 11) трупа предпоследнего немецкого коменданта г. Берлина — генерал-майора Кребса (автор письма в этом месте неточен.—Л.Б.) и 12—13) трупов двух собак Гитлера, на которых проверялась эффективность действия яда, каким были отравлены все 13 «героев» этой группы. Несколько слов об обстановке, при которой проводилась эта экспертиза «13-ти». В первых числах мая 1945 года (числа 2—3-го, точно не помню) штаб 1-го Белорусского фронта находился в небольшом городке в километрах 30 от Берлина. Как-то днем я был вызван начальником Военно-санитарного управления фронта генерал-майором медслужбы Барабашовым и получил задание срочно выехать в командировку в предместье Берлина — Бух для проведения «особо важной» экспертизы по заданию Политуправления фронта (генерал Телегин). Я сразу же уехал и в Бухе обратился в «СМЕРШ» 3-й ударной армии. Меня, к великому сожалению, сам начальник «СМЕРШ» и его заместитель приняли весьма недружелюбно. Несмотря на мое высокое служебное положение, со мной не хотели разговаривать и, тем более, допустить к проведению какой-либо экспертизы. Мне было сказано, что мы Вас не приглашали и не нуждаемся в Вашей помощи. Им просто не хотелось «делить лавры победы», ведь они-то нашли трупы Гитлера и Геббельса. Мое положение было незавидным. Первый раз в моей жизни в моей судебно-медицинской практике меня, судебно-медицинского эксперта, не допускали к выполнению экспертизы, тем паче экспертизы по заданию Политуправления фронта. Но так было, то была война, а на войне свои особые законы. Я интуитивно чувствовал, что предстоит экспертиза необычная, интересная. Ведь «СМЕРШ» мне в первый день не пожелал сказать, что есть: есть ли трупы, чьи, откуда и т.д., просто молчали. Я решил не отступать, а ждать и, наоборот, наступать. Хозяевам трупов, т.е. «смершевцам», я заявил, что история их осудит за такое своеобразное отношение (по сути, преступно-варварское отношение к экспертизе). В итоге мне с большим трудом удалось их убедить, что «лавры» их мне не нужны, что я как судебно-медицинский эксперт должен по закону установить истину, помочь им. Кроме того, я настойчиво им заявил, что при их тактике бесконечного выжидания трупы (я, конечно, в первую очередь думал о трупах людей) из стадии ценных объектов и вещественных доказательств, в силу закона гниения, через день-два обратятся в стадию гнилой, вонючей массы, никому не нужной, в особенности в случае отравления. Для следствия все будет потеряно. Это на них подействовало, и они, наконец, открыли свои карты и заявили, что

действительно есть трупы и что они ждут указаний из Москвы, а пока предпринимать что-либо не будут. Однако я настоял, и мне, весьма неохотно, показали объекты экспертизы. Каких-либо документальных данных о трупах (кто, что, когда, откуда и т.д.) мне, конечно, предъявлено или сообщено не было. Позор! Но так было. Мне, главному судебно-медицинскому эксперту фронта, категорически было запрещено фотографировать трупы! Я на все согласился, лишь бы произвести вскрытие... В тот же день зам. нач. «СМЕРШ» 3-й ударной армии (полковник, фамилии не помню) в предместье Берлина Бухе привел меня в небольшой немецкий коттедж, расположенный в саду. Домик охранялся часовыми, окна и двери его были закрыты. Войдя в дом, на первом этаже на полу я увидел 9 трупов. Комната была совершенно свободной от мебели. Трупы лежали в некотором порядке. Это были трупы Геббельса, его жены, 6 детей Геббельса и труп генерала Кребса. Комнатный термометр показывал +16°С. Первое, что я сделал, лично открыл окна, дабы хоть немного понизить температуру в комнате и способствовать сохранению трупов. Затем дал указание (по старой профессиональной привычке я хозяин трупов при экспертизе!) зам. нач. «СМЕРШ», чтобы немедленно был доставлен лед для сохранения трупов. И нужно сказать правду, это мое указание было выполнено с военной точностью. К вечеру в комнате было около тонны льда, и так было все время до 9 мая, т.е. до дня вскрытия последнего трупа. Это мероприятие, действительно, сохранило нам трупы, и мы их вскрывали не гнилыми. А это было чрезвычайно важно в данном конкретном случае, когда имело место отравление синильной кислотой (цианистое соединение), т.е. веществом весьма нестойким и быстро разрушающимся в трупе. (Вспомним попытку отравления цианистым калием Распутина'). Если бы трупы подгнили, при судебно-химическом исследовании крови и органов мы не обнаружили бы цианистых соединений и вопрос о причине смерти всей этой группы «героев», и в частности Геббельса и Гитлера, остался бы открытым. История потеряла бы многое. А сейчас все ясно! При беглом осмотре трупов я сразу обратил внимание на цвет трупных пятен, они были ярко-малинового цвета, что бывает при смерти от отравления цианистыми соединениями. Мои предположения также подтвердились наличием приятного запаха горького миндаля, особо четко ощущавшегося при надавливании грудной клетки детских трупов. Свои соображения по этому поводу я сразу же сообщил зам нач. «СМЕРШ». Это несколько расположило его в мою пользу.

И дальше, 4, 5, 6 мая я регулярно посещал «СМЕРШ» 2—3 раза в сутки, ждал ответа из Москвы, т.е. ждал у моря погоды, а погоды-то и не было. Москва молчала! Вместе со мной ждали и члены комиссии, прибывшие для участия в экспертизе, это были главные специалисты 1-го Белорусского фронта и 3-й ударной армии (всего 5 врачей). Всем надоело такое бесцельное ожидание и даже самим хозяевам, т.е. «СМЕРШ», и 7 мая, сменив гнев на милость, нач. «СМЕРШ» 3-й ударной армии разрешил мне (комиссии) произвести вскрытие трупов 2 собак и 2 наименьших детей Геббельса. Повторяю, фотографировать трупы мне категорически было запрещено! Но я ухитрился, и когда часовой выходил из комнаты, где проводилось вскрытие, мне удалось сфотографировать труп Геббельса и 2 его дочерей. Эти снимки имею! Теперь кратко о трупах, об их вскрытии. Вскрытие проводилось в секционной хирургического полевого передвижного госпиталя № 496, располагавшегося в

предместье Берлина - Бухе. Отмечаю, что вскрытие проведено комиссией в составе 5 специалистов фронта и 3-й армии, возглавлял комиссию я. Акты № 1, 2, 8, 9, 10 и 11 — это акты о вскрытии трупов детей Геббельса; возраст детей 6—15 лет. Одежда на трупах простая, но чистая. Повреждений на трупах не было; во рту каждого были мелкие осколки стеклянной ампулы. Из частных разговоров с работниками «СМЕРШ» выяснилось, что врач семьи Геббельса перед отравлением ввел детям морфий и уже в состоянии морфийного сна вкладывал ампулу с синильной кислотой, раздавливая ее; сразу наступала смерть. Судебно-медицинское исследование крови и органов из трупов, которое произведено по моему указанию во фронтовой санэпидлаборатории № 291, обнаружило наличие цианистых соединений, т.е. смерть всех детей наступила от отравления цианистыми соединениями (синильной кислотой). Акты № 5 и б относятся к трупам Геббельса и его жены. Картина на секции подобна картине вскрытий трупов первой группы, т.е. имело место отравление цианистыми соединениями. Но оба трупа были значительно обуглены. Из разговоров выяснено, что эти трупы обгорели при пожаре рейхсканцелярии во дворе которой они были обнаружены. Акт №7 - вскрытие трупа генерал-майора немецкой армии Кребса. На трупе одежда генерала немецкой армии, без погон; трупные пятна ярко-малинового цвета, запах горького миндаля при вскрытии. Т.е. причина смерти та же - отравление синильной кислотой. Числа 5-7 мая были доставлены 2 трупа собак и 2 обгоревших трупа - Гитлера и Евы Браун. Документации никакой. Все эти трупы уже без возражений со стороны «СМЕРШ» также были вскрыты нами. (Акты № 12, 13, 3, 4.) Везде одна и та же картина, во рту осколки стекла (ампулы), ярко-малиновый цвет крови, запах горького миндаля и наличие цианистых соединений при суд.- химическом исследовании органов. Смерть от отравления синильной кислотой. Необходимо более подробно остановиться на вскрытии 3 трупов. 1. Труп небольшой овчарки; на нем имелось сквозное пулевое проникающее ранение головы с повреждением мозга и сквозное пулевое ранение грудной клетки. Эти оба сквозных ранения, вполне возможно, произведены одним выстрелом. В своем акте мы указали, что метод умерщвления этой собаки мог быть таковым: собаке была введена в рот, возможно с пищей, ампула с синильной кислотой, она ее раздавила зубами и сразу выкинула, но некоторое количество яда попало в дыхательные пути, наступили судороги, а смерть сразу не наступила, тогда собаку пристрелили... 2. Труп Евы Браун, значительно обгоревший. Имеется множественное проникающее прижизненное осколочное ранение грудной клетки с ранением сердечной сумки, легкого, с большим кровоизлиянием в полость плевры, а также б небольших металлических осколков в легких. Опять осколки ампулы во рту! Полагаем, что в труп Евы Браун попали осколки мины или артснаряда. И наконец, 3. -Труп основного нашего «героя» - Адольфа Гитлера. Комиссия никаких документов не видела, где хотя бы в предположительной форме было сказано, что это труп Гитлера. Только разговоры! Поэтому перед нами сразу возникло два вопроса: а) установить причину смерти погибшего и б) произвести идентификацию (опознание) трупа, т.е. установить, действительно ли это труп Гитлера, ибо было весьма много разговоров о двойниках, о подставных лицах. Говорили все, кому не лень, и, конечно, говорили разное. По первому вопросу все сразу стало ясно по аналогии: осколки стеклянной ампулы во рту, запах горького миндаля, ощущавшийся при вскрытии

трупа, и положительные результаты суд.- химического исследования трупа на цианистые соединения. Итог - отравление синильной кислотой. Подчеркиваю, смертельных повреждений или признаков выраженных заболеваний при вскрытии трупа не обнаружено. Второй вопрос более сложный - идентификация трупа. Мы подошли к этому весьма серьезно и установили следующее: верхняя челюсть трупа представляла собой единый массивный золотой мостик с 9 зубами, часть из них - золотые. Нижняя челюсть - также весьма массивный золотой мостик особой конструкции, с большим количеством золота, 15 зубами, из них 10 золотых. Характерно, что этот мостик имел наружную массивную золотую дугу! Силикатные зубы укреплялись на особых тонких стальных штифтиках. Ясно, наличие столь ценных индивидуальных особенностей в трупе поставило остро вопрос о необходимости изучения стоматологической истории болезни Гитлера и допроса врачей-стоматологов...».

В повоєнні роки наукові пошуки Ю.С. Сапожникова і керованого ним колективу кафедри були підпорядковані, зокрема, і запитам часу, щоденній судово-медичній експертній практиці. У зв'язку із цим співробітники кафедри одночасно працювали судово-медичними експертами у Київському обласному бюро судово-медичної експертизи, де виконували складні судово-медичні експертизи та виїзджали із слідчими на місця пригод для проведення огляду місця події. А сам професор Сапожников Ю.С. впродовж багатьох років (з 1936 по 1954 р.) був головним судово-медичним експертом України.

Захоплюючу розповідь про нелегкий та цікавий шлях судово-медичного експерта професор Сапожников Ю.С. виклав у монографії "Спогади судового медика" (1966). Факти і події надали автору можливість в живій художній формі розповісти про складну і відповідальну роботу судового медика, розмірковувати над його призначенням в боротьбі зі злочинністю, над долями і шляхами розвитку судової медицини. Вершиною робіт з практичною судово-медичною направленістю є його монографія "Криміналістика в судовій медицині" (1970), яка вийшла у світ вже після смерті професора Ю.С. Сапожникова. В ній автор переконливо на практичному судово-медичному матеріалі доводить зв'язок судової медицини із криміналістикою.

Викладачами кафедри судової медицини ставали фахівці, які не тільки мали судово-медичний експертний фах, але й відповідали критеріям педагога та науковця. Тому, завжди на кафедрі судової медицини поєднувалася педагогічна, наукова та практична судово-медична експертна робота.

Викладачі кафедри приймали участь та організовували науково-практичні конференції, які проводились у Чернігівському та Київському обласних бюро судово-медичної експертизи за участю працівників УВС і були присвячені актуальним питанням судово-медичної експертизи – автомобільному травматизму, встановленню зажиттєвості та давності травми, діагностиці шоку, черепно-мозковій травмі. Цей аспект роботи

викладачів кафедри не втратив своєї актуальності і зараз.

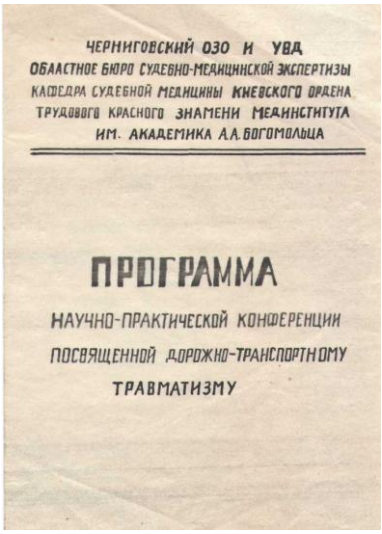
ЧЕРНИГОВСКИЙ ОЗО И УВД
ОБЛАСТНОЕ БЮРО СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ
КАФЕДРА СУДЕБНОЙ МЕДИЦИНЫ КИЕВСКОГО ОРДЕНА
ТРУДОВОГО КРАСНОГО ЗНАМЕНИ МЕДИНСТИТУТА
ИМ. АКАДЕМИКА А.А. БОГОМОЛЬЦА

ПРОГРАММА
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
ПОСВЯЩЕННОЙ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНОМУ
ТРАВМАТИЗМУ

Програма науково-практичної конференції з дорожнього травматизму, в роботі якої на базі Чернігівського облбюро судово-медичної експертизи приймали участь викладачі кафедри (1979 р.)

Тривалий час доцент Шевчук В.А. та доцент Лісовий А.С. працювали за сумісництвом судово-медичними експертами Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії, де виконували складні судово-медичні експертизи у випадках черепно-мозкової травми. На клінічному та судово-медичному матеріалі їм вдалося отримати важливі дані стосовно механізму виникнення черепно-мозкової травми, визначення її давності тощо.

Судово-медичний фах та високий науковий рівень професорсько-викладацького складу кафедри судової медицини НМУ імені О.О.Богомольця обумовлює їх залучення до проведення судово-медичних експертиз у випадках резонансних справ. Так, наприклад, у 2009-2011 р. професор Б.В.Михайличенко та доцент Шевчук В.А. за постановою ГПУ приймали участь у проведенні комісійної судово-медичної експертизи державного значення.

Члени експертної комісії (зліва направо):
- начальник Чернівецького облбюро судово-медичної експертизи професор Бачинський В.Т.,
- завідувач кафедрою судової медицини НМАПО імені П.Л.Шупика, професор Мішалов В. Д.,
- завідувач кафедри судової медицини НМУ ім.О.О.Богомольця професор Михайличенко Б.В. під час проведення експертного дослідження, вересень 2010 р.

Викладачі кафедри проводять судово-медичні експертизи у Київському обласному бюро судово-медичної експертизи, Головному бюро судово-медичної експертизи МОЗ України та Київському міському бюро судово-медичної експертизи. Цьому сприяє те, що професорсько-викладацький склад кафедри судової медицини за спеціальність "судово-медична експертиза" мають відповідну кваліфікаційну категорію.

Кваліфікаційні лікарські категорії професорсько-викладацького складу кафедри судової медицини за спеціальністю "судово-медична експертиза" станом на 2011 р.

№	ПІП	Посада	Кваліфікаційна лікарська категорія
1	Михайличенко Б.В.	завідувач кафедри, професор	вища
2	Біляков А.М.	доцент	перша
3	Бондар С.С.	доцент	вища
4	Шевчук В.А.	доцент	вища
5	Федотова І.А.	доцент	вища
6	Артеменко О.І.	асистент	друга
7	Федорова О.А.	асистент	перша
8	Хоменко В.І.	асистент	вища
9	Гуріна О.О.	асистент, 025 ст	вища
10	Личман Т.В.	асистент, 0,25 ст	вища
11	Юрченко В.Т.	асистент, 0,25 ст	вища

Судово-медичні дослідження завжди цікавлять суспільство. Особливо у наш час, коли судово-медична наука збагатилася новітніми даними, які використовують під час проведення судово-медичних експертиз. У зв'язку із цим викладачі кафедри судової медицини надають консультації правоохоронцям – слідчим (доцент Шевчук В.А.),

виступають на телеканалах (доцент Бондар С.С., доцент Біляков А.М.), надають інтерв'ю відомим та авторитетним виданням.

Борис МИХАЙЛИЧЕНКО:
Доки правове поле для використання ДНК-досліджень неврегульоване, доцільно звертатися до всього комплексу засобів визначення батьківства, наприклад, групи крові, термінів зачаття, а не лише спиратися на генотипоскопію.

Інтерв'ю професора Михайличенка Б.В. журналу " Іменем закону" про сучасний стан ДНК-досліджень в Україні

Узагальнюючи практичну судово-медичну роботу, необхідно відмітити, що викладачі кафедри судової медицини медичного університету впродовж всього тривалого історичного періоду існування кафедри проводять судово-медичні дослідження не тільки в рамках навчального процесу із залученням студентів, але й виконують значну судово-медичну експертну роботу в установах судово-медичної експертизи, що зумовлює поєднання науки і практики і створює добре підґрунтя для опанування студентами медичного університету основ судової медицини.

РОЗДІЛ VII
УЧАСТЬ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ У НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ СУДОВИХ МЕДИКІВ

В підготовці спеціалістів високої кваліфікації значний внесок належить науковим медичним товариствам. Співробітники кафедри стояли у витоків організації Українського наукового товариства судових медиків.

15-20 серпня 1946 року в Одесі було проведено Всесоюзну конференцію судово-медичних експертів, на заключному засіданні якої було прийнято ухвалу про створення Всесоюзного наукового товариства судових медиків і криміналістів. Тоді ж було обрано і правління товариства, до складу якого увійшов професор Ю.С.Сапожников.

Через три роки, у 1949 р., у зв'язку із значним збільшенням чисельності членів Всесоюзного товариства було вирішено організувати і Українське республіканське наукове товариство судових медиків. Професор Ю.С.Сапожников очолив ініціативну групу по створенню УНТСМ і КР.

7-11 липня 1949 року в Одесі відбулася перша сесія УНТСМ і КР, яка розглянула організаційні питання, зокрема, було обрано правління Товариства, яке очолив Ю.С.Сапожников. В подальшому до складу правління входили І.О.Концевич (з 1953року), А.С.Лісовий (з 1969 року), В.А.Шевчук (з 1981 року), С.П.Дідківська (з 1970 року), АІ.Марчук (з 1987 року).

Співробітники кафедри приймали саму активну участь в підготовці та проведенні всіх конференцій УНТСМ і КР (1953, 1967, 1972, 1981). Впродовж 21 року правління Товариства очолював його організатор - професор Ю.С.Сапожников. Він також був і членом правління ВНТСУ. З 1972 року головою правління УНТСМ і КР було обрано професора Концевич І.О., яка очолювала товариство до 1987 року. Під керівництвом І.О. Концевич Товариство досягло значних успіхів в справі підвищення авторитетності судової медицини та судово-медичної експертизи, а також їх значення для практичної охорони здоров'я. У 1986 році були організовані обласні відділення Товариства.

Професор І.О.Концевич одночасно входила до складу президії правління ВНТСМ і була членом правління Київського відділення УНТСМ.

Співробітники кафедри входили до складу Київської групи оргкомітету першого з'їзду судових медиків СРСР, який відбувся у вересні 1976 року в м. Києві.

Київська група організаційного комітету І Всесоюзного з' їзду судових медиків, 1976 р. Професор Хоменок В.П., професор І.О.Концевич, професор Шупик Ю.П. у центрі першого ряду

В 1985 році в м. Жданові був проведений пленум правління УНТСМ.

Саму активну участь колектив кафедри судової медицини КМІ прийняв в підготовці та проведенні І з'їзду судових медиків України, який відбувся в Полтаві у 1987 році. Співробітники кафедри були організаторами та впорядковувачами збірника матеріалів цього форуму судових медиків України.

Відкриття І з'їзду судово-медичних експертів України, Полтава, 1987 р.

За період існування Київського наукового товариства судових медиків і криміналістів, організованого у 1949 році, було проведено 8 розширених наукових конференцій за участю делегатів з різних міст Радянського Союзу (1953, 1956, 1958, 1961, 1964, 1966, 1972, 1981).

В підготовчій та організаційній роботі з проведення конференцій та друкуванні їх матеріалів активну участь приймали професор Сапожников

Ю.С., професор Концевич І.О., професор Дідківська С.П., ст. викладач Лісовий А.С., доцент Шевчук В.А., викладач Марчук О.І. та інші.

За вказаний термін було видано 6 збірників матеріалів розширених наукових конференцій. Крім того, викладацький склад кафедри (професор Сапожников Ю.С., професор Концевич І.О., професор Дідківська С.П.) приймали активну участь в виданні збірнику „Наукові праці судово-медичних експертів України”.

З 1987 р. керівництво товариством перейшло до Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України і впродовж тривалого часу воно не працювало.

З 1992 р. в Україні було організовано асоціацію судових медиків, членами якої у 2010 р. стали викладачі кафедри судової медицини НМУ.

ПЕРСОНАЛІЇ ВИКЛАДАЧІВ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ

Сапожников Юрій Сергійович
(1897-1970 р.р.).

Учень професора Райського М.І. У 1924 р. закінчив медичний факультет Саратовського університету і зразу почав працювати асистентом кафедри судової медицини під керівництвом заслуженого діяча науки професора Райського М.І. У 1931 р. організував в м. Іваново перший в системі охорони здоров'я Інститут судової експертизи. З 1934 р. працював завідувачем кафедри судової медицини Івановського медичного інституту. З 1935 р. був затверджений у вченому званні професора. З 1936 по 1970 р. очолював кафедру судової медицини Київського медичного інститута одночасно з 1937 по 1954 р. був головним судово-медичним експертом України. Впродовж багатьох років був деканом медичного факультету КМІ. З 1944 по 1948 р. був директором Київського НДІ судової експертизи Міністерства юстиції України.

Учень професора Райського М.І. У 1924 р. закінчив медичний факультет Саратовського університету і зразу почав працювати асистентом кафедри судової медицини під керівництвом заслуженого діяча науки професора Райського М.І. У 1931 р. організував в м. Іваново перший в системі охорони здоров'я Інститут судової експертизи. З 1934 р. працював завідувачем кафедри судової медицини Івановського медичного інституту. З 1935 р. був затверджений у вченому званні професора. З 1936 по 1970 р. Очолював кафедру судової медицини Київського медичного інститута і одночасно з 1937 по 1954 р. був головним судово-медичним експертом України. Впродовж багатьох років був деканом медичного факультету КМІ. З 1944 по 1948 р. був директором Київського НДІ судової експертизи Міністерства юстиції України.

Професор Сапожников Ю.С. є автором понад 120 наукових робіт з різних питань судової медицини, 4-х монографій та підручника по судовій медицини, який витримав 3 видання (1970, 1976, 1980 р.р.). Професор Сапожников Ю.С. організував Українське наукове товариство судових медиків і криміналістів, яке очолював впродовж 17 років. У 1951 р. організував судово-медичну службу в Корейській Народно-демократичній республіці.

Концевич
Іраїда Опанасівна
(1922-2000 р.р.)

Учениця професора Сапожникова Ю.С. У 1943 р. закінчила в м. Челябінську Київський медичний інститут, куди він був евакуйований під час Великої вітчизняної війни. Після визволення України від німецько-фашистських загарбників свій трудовий шлях почала з лікаря поліклініки у м. Куп'янськ (Харківська обл.). Потім працювала лікарем лікувального управління МОЗ, завідуючою відділом кадрів Харківського облздороввідділу.

У 1944 р. вона обрала професію судово-медичного експерта, якій присвятила все своє життя, працюючи в Київському медичному інституті. У 1951 р. захистила кандидатську дисертацію, а у 1966 р. – докторську дисертацію на тему: ”Судово-медична експертиза странгуляцій”. У 1968 р. їй було присвоєно вчене звання професора. З 1970 по 1991 р. очолювала кафедру судової медицини, а з 1991 по 2000 р. працювала професором кафедри судової медицини Національного медичного університету.

Відомий вчений-судовий медик, яка започаткувала діагностику зажиттєвості та давності механічної травми з застосуванням комплексу гістологічних, гістохімічних та біохімічних методів досліджень, фахівець з правової оцінки лікарської діяльності. Підготувала 10 докторів та кандидатів наук. Під керівництвом проф. Концевич І.О. вперше в світовій практиці у 1988-91 рр. виконано комплексне дослідження муміфікованих залишків, умов їх збереження та експонування в Києво-Печерському історико-культурному заповіднику “Лавра”, під час якого проведено всебічне дослідження муміфікованих залишків багатовікової давності, описані індивідуальні ознаки мумій, проведена особистісна ідентифікація мумій, що експонуються як “Ілля Муромець”, “Агапіт-лікар”, “Аліпій-іконописець “ та ін., які становлять не тільки надбання України, але віднесені до скарбниці світового значення. Автор більш, ніж 150 наукових праць, 9 монографій, 3 винаходів. Основні наукові праці: монографії “Судебно-медицинская экспертиза странгуляций” (1968), “Долг и ответственность врача” (1983), "Научно-педагогическая и практическая деятельность кафедры судебной медицины КМИ за 150-летний период ее существования" (1993), підручник “Судова медицина” (1997).

Дідківська Софія Петрівна
(1923 р.н.).

Учениця професора Сапожникова Ю.С. Закінчила у 1944 р. Горьківський медичний інститут. З 1944 по 1946 р.р. працювала судово-медичним експертом Горьківського бюро судово-медичної експертизи. У 1947-49 рр. навчалась в аспірантурі на кафедрі судової медицини Київського медичного інститута. У 1950-1969 рр. - асистент кафедри, а з квітня 1969 р. по 1974 р.- доцент кафедри судової медицини Київського медичного інституту. У червні 1974 р. обрана на посаду професора кафедри кримінального права Київського університету ім. Т.Шевченка.

У 1959 р. захистила кандидатську дисертацію на тему: ”Мацерация кожи в судебно-медицинском отношении”, в якій вперше вивчені особливості розвитку мацерації шкіри та її мікроскопічні зміни, а також особливості ідентифікації особи за дактилоскопічним малюнком у випадках мацерації шкіри.

У 1971 р. захистила докторську дисертацію на тему: “Судебно-медицинская экспертиза утопления”, в якій вперше дана науково-обгрунтована діагностика утоплення за діатомовим планктоном.

Автор 150 наукових робіт, в тому числі 4 монографій та 4 посібників.

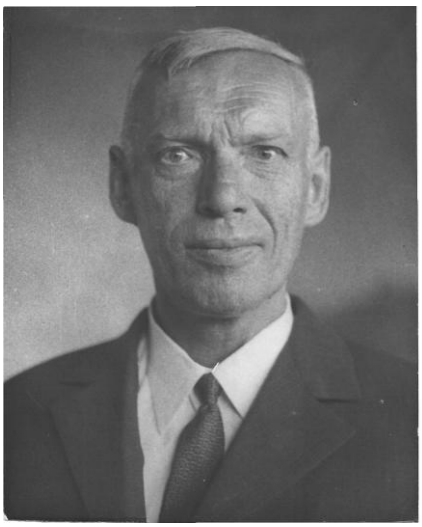

Джигора Станіслав Теофілович
(1914-1985 р.р.)

Учень професора Ю. С. Сапожникова, полковник медичної служби.

Закінчив Житомирський медичний технікум, працював фельдшером, впродовж двох років завідував райздороввідділом. У роки Другої світової війни перебував у діючій армії. З березня 1944 року працював начальником відділу кадрів 1-ї Польської Армії, з грудня 1944 року- начальником відділу кадрів санітарного управління Війська Польського, а згодом - начальником відділу кадрів департаменту медичної служби Міністерства народної оборони Польської Народної Республіки.

У 1947 році закінчив Київський медичний інститут. Працював начальником відділу вищої школи Управління медичних навчальних закладів та помічником міністра охорони здоров'я УРСР. З 1948 року почав працювати судово-медичним експертом у Київському обласному бюро судово-медичної експертизи, в 1953—1955 роках був начальником бюро.

Закінчив аспірантуру на кафедрі судової медицини Київського медичного інститута, після чого працював асистентом цієї кафедри, а з 1965 року - доцентом. У 1962 році С. Т. Джигора захистив кандидатську дисертацію на тему: "Питання судово-медичної експертизи скелетованих трупів", у якій він уперше виявив статевий диморфізм та вікові особливості ключиць, можливості визначення за ними зросту людини тощо. Крім того, узагальнив відомості щодо судово-медичної експертизи скелетованих трупів, які були до цього часу розрізнені в окремих статтях. Ним знайдені деякі особливості будови спонгіози кісток у людини і деяких видів тварин, зокрема, він виявив, що в останніх кісткові балки розташовуються густіше, ніж у людини. У цілому С. Т. Джигора довів, що для визначення видової належності кісток необхідно враховувати не тільки особливості гаверсових каналів, як це вважалось до того часу, але й морфологічну структуру кісткових балок. Отримані вченим дані стали у пригоді при проведенні складних і часто важких судово-медичних експертиз скелетованих та розчленованих трупів.

Автор близько 50 наукових праць, співавтор навчального посібника із судової медицини.

Бондар Станіслав Степанович

(1949 р. н.)

Учень професора Концевич І.О. У 1978 р. закінчив з відзнакою лікувальний факультет Київського медичного інституту. В тому ж році вступив до очної аспірантури при кафедрі судової медицини КМІ, яку закінчив у 1981 р.

З 1981 по 1983 р. працював асистентом, з 1983 по 1992 р. – старшим викладачем кафедри. З 1992 р. і по теперішній час працює доцентом кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця.

У 1982 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: “Комплексное исследование кровоподтеков с целью установления прижизненности и давности их возникновения”, в якій вперше з використанням комплексу макроскопічних, гістологічних, та

гістохімічних методів дослідження вивчив порівняльну характеристику зажиттєвих та післясмертних синців при різних строках травматизації шкіри. Робота була виконана на експертному та експериментальному секційному матеріалі.

У 1988-91 рр. приймав участь у комплексному дослідженні муміфікованих залишків, умов їх збереження та експонування в Києво-Печерському історико-культурному заповіднику “Лавра”.

Автор понад 50 наукових робіт в т.ч. 2-х підручників "Судова медицина" (1997, 2011), посібника, навчально-методичного посібника для викладачів та студентів, методичних рекомендацій, монографії.

Головний напрямок наукової роботи – вивчення зажиттєвості і давності механічних ушкоджень шкіри.

Лісовий Анатолій Семенович

(1939 – 2010 р.р.)

Учень професора Ю.С.Сапожникова. Фахову освіту здобув у Київському медичному інституті імені О.О.Богомольця у 1962 р.

У 1962-1967 р.р. завідував Кагарлицьким міжрайонним відділенням Київського обласного бюро судово-медичної експертизи.З 1966 р. працював на кафедрі судової медицини Київського медичного інституту - спочатку аспірантом, надалі асистентом, старшим викладачем, а з 1992 р. по 2004 р. - доцентом кафедри судової медицини. У 1994 р. організував кафедру судової медицини та основ права медичного інституту УАНМ. Академік Української академії наук (1998 р.).

Головний напрямок наукової роботи – судово-медичні особливості вогнепальних ушкоджень, зокрема, сучасними видами зброї. Обгрунтував морфологічні показники вторинних крововиливів у стовбур головного мозку при черепно-мозковій травмі, дослідив особливості вогнепальних ушкоджень одягу. Автор та співавтор 272 наукових праць, в тому числі 9 монографій, 2 підручників, 6 посібників, 3 словників, винаходу.

Був науковим редактором першого україномовного підручника “Судова медицина”, який написаний проф. Сапожниковим Ю.С. (1970), членом редколегії “Українського судово-медичного вісника”, членом Президії УНТСМ та Криміналістів, залучався до підготовки нормативних документів з судової медицини та правової регламентації діяльності медичних працівників МОЗ України. Член вченої ради УАНМ та МІ УАНМ.

Нагороджений орденом “Нестора Літописця”, трьома медалями та знаком “За відмінні успіхи в роботі” Міністерства освіти, Почесними грамотами МОН та МОЗ, дипломом лауреата та медаллю Платона УАН.

Поліщук Іван Архипович
(1921-1977 р.р.)

У 1952 р. закінчив Київський медичний інститут імені акад.О.О.Богомольця. У 1953-1955 р.р. працював судово-медичним експертом Миколаї-вського обласного бюро судово-медичної експертизи, а з 1955 по 1968 р.р. – Київського обласного бюро судово-медичної експертизи. З 1968 по 1973 - асистентом та доцентом кафедри судової медицини Київського медичного інституту імені акад.О.О.Богомольця. У 1969 р. Захистив кандидатську дисертацію на тему: „До питання про значення серологічної диференціації бактерій роду pseudomonas aeruginosa в судово-медичній практиці”. Автор 25 наукових праць.

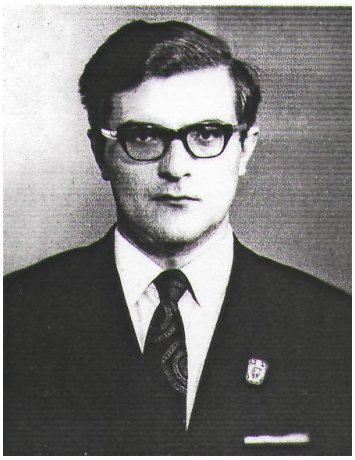

Пазенко Тарас Якович
(1950-2004 р.р)

Учень професора Концевич І.О. У 1973 р. закінчив Київський медичний інститут імені акад. О.О.Богомольця та вступив до аспірантури на кафедру судової медицини Київського медичного інституту. У 1977 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: „ Судово-медична діагностика зажиттєвості та давності виникнення саден”. З 1975 по 1993 р.р. працював асистентом та доцентом кафедри судової медицини Київського медичного інституту імені акад.О.О.Богомольця. Автор 18 наукових праць.

Марчук Аркадій Іванович
(1948 – 2002 р.р.)

Учень професора Концевич І.О. У 1976 р. закінчив Київський медичний інститут імені акад. О.О.Богомольця та вступив до аспірантури на кафедру судової медицини Київського медичного інституту. У 1979 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: „ Гістоензимологічні показники в діагностиці зажиттєвості та давності колото-різаних поранень”. З 1979 по 1984 р.р. та 1997 по 1999 р.р. працював асистентом кафедри судової медицини Київського медичного інституту імені

акад.О.О.Богомольця. Автор 32 наукових праць (за період роботи на кафедрі судової медицини).

Михайличенко Борис Валентинович
(1958 р.н.)

Учень проф. Концевич І.О. та кандидата медичних наук Хаїта М.М., під керівництвом якого проходив інтернатуру.

У 1981 р. закінчив з відзнакою Київський медичний інститут імені акад. О.О.Богомольця. Пройшов інтернатуру з судової медицини на базі Київського обласного бюро судово-медичної експертизи. У 1982-84 р.р. навчався в клінічній ординатурі на кафедрі судової медицини Київського медичного інституту.

З 1985 р. по 1991 р.- асистент кафедри судової медицини Київського медичного інституту, з 1993 р. – доцент, з 1991 р.- завідувач кафедри судової медицини Національного медичного університету.

Започаткував біохімічний напрямок встановлення зажиттєвості та давнини ушкоджень за біологічно-активними речовинами. Розробив ряд способів виділення біологічно-активних речовин з тканин та їх застосування з діагностичними цілями в судовій медицині та деяких медичних галузях. Наукові роботи неодноразово були представлені на конференціях у Болгарії, Німеччині, Австралії, Італії, Японії.

У 1986 році захистив кандидатську дисертацію на тему: “Определение прижизненности механических повреждений по количественному содержанию свободного гистамина в травмированной коже”, в якій на основі вперше розробленого способу виділення вільного гістаміна з тканин визначив діагностичні критерії для встановлення зажиттєвості ушкоджень шкіри.

У 1991 р. захистив докторську дисертацію на тему: “Комплексная биохимическая оценка реактивных изменений травмированной кожи для диагностики прижизненности и давности возникновения механических повреждений”, в якій вперше довів можливість застосування біологічно-активних речовин – біогенних амінів, гепарину, простагландинів, амінокислот та деяких хімічних елементів для встановлення зажиттєвості та давності нанесення ушкоджень шкіри.

Впродовж двох термінів був експертом ВАК України по секції медико-біологічних дисциплін із спеціальності "судова медицина".

Приймав участь у дослідженні мумій Києво-Печерської Лаври (1989-

1991), залишків з саркофагу Ярослава Мудрого у Софійському соборі (2009-2011 р.р.).

Автор 125 наукових праць, в тому числі підручників “Судова медицина” (1997, 2011) та “Судова стоматологія” (2004), “Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності” (2011), 2 монографій - "Научно-педагогическая и практическая деятельность кафедры судебной медицины КМИ за 150-летний период ее существования"(1993), ″Чернобыльская катастрофа: патологическая анатомия и патоморфоз некоторых заболеваний″ (1999), навчально-методичного посібника з судової медицини для викладачів та студентів (2001), посібників “Законодавче забезпечення лікарської діяльності” (2010) та “Основы медицинского законодательства Украины” (2011), редактор низки збірників наукових праць, автор 26 винаходів.

Підготував 6 кандидатів наук. Нагороджений Почесними Грамотами МОЗ України (2004, 2008 р.р.).

Шевчук Вадим Аврамович
(1938 р.н.)

Учень професора Сапожникова Ю.С. Закінчив у 1962 р. Київський медичний інститут, після чого працював міжрайонним судово-медичним експертом у Київському обласному бюро судово-медичної експертизи.

З 1964 по 1966 р. – аспірант кафедри судової медицини Київського медичного інститута, з 1966 р. асистент, а з 1980 р. – доцент кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця.

У 1973 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: “ Дифференциация крови плода и взрослого человека по гемоглобину фетального типа в судебно-медицинском отношении”, в якій вперше довів можливість діагностики крові дорослої людини та новонародженої дитини за фетальним гемоглобіном в плямі сухої крові.

Автор 94 наукових праць, в тому числі співавтор 3 монографій ”Научно-практическая деятельность кафедры судебной медицины за 150-летний период ее существования” (1993); “Клініка та судово-медична експертиза черепно-мозкових ушкоджень”, (1996), “Судово-медична нейротравматологія” (2003), співавтор “Руководства к практическим занятиям по судебной медицине” (1988), підручника “Судова медицина” (1997 р., 2011 р.), винаходу “Способ диагностики вторичных кровоизлияний в ствол мозга при смерти от черепно-мозговой травмы”

(1991), низки рацпропозицій та інформаційних листів.

Провідний фахівець з питань судово-медичної нейротравматології.

Федотова Ірина Августівна
(1955 р.н.)

Учениця професора І.О.Концевич. Закінчила у 1978 році Київський медичний інститут ім.О.О.Богомольця. В 1978 р. почала працювати старшим лаборантом, у 1980 р.- асистентом кафедри судової медицини КМІ. З 1997 р. по теперішній час – доцент кафедри судової медицини Національного медичного університету .

В 1994 році захистила кандидатську дисертацію на тему : „Морфологічні критерії судово – медичної діагностики основних етіологічних варіантів шоку”, в якій вперше на судово – медичному матеріалі було розроблено критерії для гістологічної диференціації кардіогенного, геморагічного, травматичного та алергічного шоку.

Автор 30 наукових праць, в тому числі 2-х підручників "Судова медицина" (1997, 2011), монографії, навчально – методичного посібника з судової медицини для викладачів і студентів, методичних рекомендацій.

Головний напрямок наукової роботи – удосконалення науково – обгрунтованого діагностування різних варіантів шоку для визначення причини смерті.

Хоменко Володимир Іванович
(1939 р.н.)

У 1965 р. закінчив лікувальний факультет Київського медичного інституту імені акад.О.О.Богомольця.

У 1971 р. закінчив юридичний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка. У 1973 р. закінчив вечірній інститут патентознавства. Відмінник охорони здоров'я

Після закінчення медичного інституту пройшов спеціалізацію з судово-медичної експертизи і працював

до 1999 р. на посадах судово-медичного експерта, завідуючим відділенням, завідуючим відділом, заступником начальника, начальником Київського обласного бюро судово-медичної експертизи. Має вищу лікарську категорію, вищий кваліфікаційний клас та п'яту категорію державного службовця. З 1999 р. працює на кафедрі судової медицини на посаді асистента кафедри.

Автор 16 наукових праць, 2 винаходів, низки рацпропозицій.

Ростоцький Олег Вікторович
(1968 р.н.)

У 1997 р. Закінчив Український державний медичний університет імені О.О.Богомольця. У 1998 р. пройшов інтернатуру з судово-медичної експертизи на кафедрі судової медицини Київського інституту удосконалення лікарів. З 1997 по 2001 р.р. працював на посаді судово-медичного експерта Київського міського бюро судово-медичної експертизи. З 1998 по 2005 р. працював асистентом кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. Автор 5 наукових праць.

Біляков Андрій Миколайович
(1976 р.н.)

Учень професора Б.В.Михайличенка. Закінчив Національний медичний університет імені О.О. Богомольця в 2000 році, перебуваючи на посаді старшого лаборанта пройшов річну інтернатуру на кафедрі судової медицини НМУ. Під час навчання в інтернатурі працював над виконанням дисертаційних досліджень і в 2002 році захистив кандидатську дисертацію на тему: “Судово-медичне значення катехоламінів для діагностики зажиттєвості повішення”. З 2003 року асистент кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. З 2008 р. працює над виконанням докторської дисертації на тему: „Судово-медичне обґрунтування тривалості перебігу смертельної механічної травми за метаболічними

змінами в організмі в ранній термін антемортального періоду”.

Автор 23 наукових робіт, в тому числі і опублікованих в матеріалах конференцій міжнародної асоціації судових експертів в Австралії (2001), Франції (2002), Китаї (2005) , співавтор 3 деклараційних патентів України на винахід, підручника "Судова медицина" (2011).

Приймав участь у дослідженні залишків з саркофагу Ярослава Мудрого у Софійському соборі (2009-2011 р.р.).

Науковий напрям: розробка для судово-медичної практики діагностичних критеріїв зажиттєвості та давності травми за вмістом біологічно-активних речовин в тканинах та рідинах трупу.

Артеменко Олексій Іванович
(1981 р.н.)

У 2004 р. закінчив Національний медичний університет імені О.О.Богомольця та був направлений старшим лаборантом на кафедру судової медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. У 2005 р. закінчив навчання в інтернатурі за спеціальністю „судово-медична експертиза” та отримав кваліфікаційний рівень спеціаліста. З 2005 р. працює асистентом кафедри судової медицини.

Автор 25 наукових робіт, навчальних посібників „Законодавче забезпечення лікарської діяльності” (2010), "Основи медицинского законодательства Украины" (2011), підручника "Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності" (2011).

З 2007 р. під науковим керівництвом професора Б.В.Михайличенка виконує кандидатську дисертацію на тему: “Біогенні аміни як критерій визначення асфіктичного стану при різних видах механічної асфіксії”.

Комаров Олександр Іванович
(1945 р.н.)

У 1974 р. закінчив Київський державний університет імені Тараса Шевченка. За фахом – юрист. Працював в адміністративних органах. З 1999 по 2006 р. працював на посаді викладача курсу основ права при кафедрі судової медицини. Приймав участь у конференціях з тематики „Основні питання правової підготовки майбутніх лікарів” , „Актуальні питання гуманізації та демократизації вищої медичної та

фармацевтичної освіти, патриотичного виховання студентів”. Автор навчального посібника „Основи права України”(2004).

Хміль Ірина Юріївна
(1978 р.н.)

У 2000 р. закінчила історичний факультет Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за спеціальністю „Всесвітня історія і правознавство”.

З вересня 2000 р. по квітень 2011 р. працювала асистентом курсу основ права при кафедрі судової медицини. З травня 2011 р. працює на посаді старшого викладача кафедри судової медицини та викладає медичне законодавство. У 2003р. вступила до заочної аспірантури на кафедру цивільного і кримінального права НПУ імені Драгоманова. Виконує кандидатську дисертацію на тему : ”Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби із соціальними хворобами - ВІЛ-інфекцією та венеричними хворобами.”

Автор 21 наукової роботи, в т.ч. 2-х навчальних посібників „Законодавче забезпечення лікарської діяльності” (2010), "Правовая регламентация врачебной деятельности в Украине" (2011), підручника "Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності" (2011).

Федорова Олена Анатоліївна
(1960 р.н.)

У 1985р. закінчила Київський медичний інститут та пройшла інтернатуру в Одеському обласному бюро судово-медичної експертизи, після закінчення якої працювала експертом загального профілю, з 1988–1994 р.р. судово- експертом-гістологом. З 1994 по 2008 р. працювала у Могильов-Подільському міжрайонному відділенні Вінницького обласного бюро судово-медичної експертизи лікарем-судмедекспертом танатологічного відділу .

З 2008 р. працює асистентом кафедри судової медицини. Виконує кандидатську дисертацію на тему: " Судово-медичне визначення давності настання смерті за кристалографією тканин трупа під час його гнильної

трансформації" . Автор 12 наукових робіт.

Ярошенко Тамара Луківна (1939 р.н.)

Фахову освіту здобула у Київському державному університеті імені Т.Г.Шевченка. З 1967 – 1974 р.р. працювала на кафедрі нервових хвороб Київського інституту удосконалення лікарів. З 1974 р. працює на посаді старшого лаборанта кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. Впродовж 1975-1990 р.р. за сумісництвом працювала асистентом кафедри судової медицини та проводила практичні заняття із судово-медичного дослідження речових доказів біологічного походження. Автор 2 наукових праць.

Руденко Раїса Олександрівна (1922 р.н.)

До кінця 1986 р. працювала судово-медичним експертом відділення судово-медичної біології Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України.

З 1987 по 1989 р. працювала старшим лаборантом кафедри судової медицини Київського медичного інституту імені акад. О.О.Богомольця. Приймала участь в навчальному процесі, проводячи практичні заняття із студентами на тему: "Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження". Співавтор "Методических разработок к проведению практических занятий по судебно-медицинскому исследованию вещественных доказательств» (1989).

ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ, МОНОГРАФІЇ,
які видані співробітниками кафедри судової медицини

1. Пособнікъ при судебно-медицинскомъ изследованіи трупа и при изследованіи вещественных доказательствъ Н.А.Оболонскаго, профессора судебной медицины въ университете Св.Владиміра // С.-Петербургъ. Изданіе К.Л.Риккера. Невскій проспект,14. - 1894.
2. Сапожников Ю.С.Первичный осмотр трупа на месте его обнаружения. // К., 1940
3. Сапожников Ю.С. Воспоминания судебного медика. //К.: Здоров'я, 1966
4. Концевич И.А. Судебно-медицинская диагностика странгуляций. //К.: Здоров'я, 1968.- 154 С.
5. Сапожников Ю.С. Судова медицина. Підручник. // К.: Вища школа, 1970.- 262 С.
6. Сапожников Ю.С. Криминалистика в судебной медицине.// К.:Здоров'я, 1970.- 267 С.
7. Концевич И.А. Судебно-медицинские аспекты врачебной практики.// К.:Здоров'я, 1974.- 127 С.
8. Сапожников Ю.С., Гамбург А.М. Судебная медицина . Учебник. // К.: Вища школа, 1976.- 316 С.
9. Сапожников Ю.С., Гамбург А.М. Судебная медицина. Учебник. // К.: Вища школа, 1980.- 328 С.
10. Концевич И.А. Долг и ответственность врача // К.: Вища школа, 1983.- 109 С.
11. Концевич И.А., Лесовой А.С., Шевчук В.А., Марчук А.И., Пазенко Т.Я., Бондарь С.С. Джигора С.С. Под ред. Концевич И.А. Руководство к практическим занятиям по судебной медицине.// К.: Выща школа, 1988.- 328 С.
12. Концевич И.А. Научно-педагогическая и практическая деятельность кафедры судебной медицины КМИ за 150-летний период ее существования. // К., 1991.- 76 С.
13. М.Є.Поліщук, Т.П.Верхоглядова, А.С.Лісовий, В.А.Шевчук. Клініка та судово-медична експертиза черепно-мозкових ушкоджень. Посібник. К.,1996.- 118 С.
14. Концевич І.О., Михайличенко Б.В., Шевчук В.А., Бондар С.С., Федотова І.А. За ред. Концевич І.О. та Михайличенка Б.В. Судова медицина. Підручник. // К.:МП "Леся", 1997.- 656 С.
15. Лісовий А.С., Лісовий К.А. Судово-медична оцінка давно минулих подій. // К., 1998. – 30 С.
16. Лісовий А.С. /ред/ Судова медицина. Підручник // К.:Юрінком Інтер, 1999.- 480 С.
17. Михайличенко Б. /ред./ Судова медицина: навчально-методичний посібник.// К.: МП "Леся", 2001.- 416 С.
18. Лісовий А.С., Голубович Л.Л. Судова медицина. Підручник // К.:Атіка, 2003. –512 С.

19. Шевчук В.А. Судово-медична нейротравматологія. Навчальний посібник. //К: МП ”Леся”, 2003. – 79 С.
20. Грязін В.І., Лісовий А.С. Криміналістичні та судово-медичні особливості розслідування вбивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї. Навчальний посібник. // К., 2004. – 344 С.
21. Комаров О.І. Основи права України. Навчальний посібник.// К.:Здоров’я, 2004.- 304 С.
22. Михайличенко Б.В.Судова стоматологія. Підручник //К.: МП Леся”, 2004 – 352 С.
23. Лісовий К.А., Лісовий А.С. Ваш почерк – ваша візитна картка. К..: Атіка, 2005. – 84 С.
24. Москаленко В.Ф., Волосовець О.П., Яворовський О.П., Остапюк Л.І., Михайличенко Б.В. Довідник для студентів. Основні засади Болонсь-кого процесу. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних навчальних закладах. // К.:Книга плюс, 2005. – 24 С.
25. Авт. коллектив. Чернобыльская катастрофа: патологическая анатомия и патоморфоз некоторых заболеваний. Изд.II-е перераб. и доп.// К.:МИЦ «Мединформ», 2006 .- 172 С.
26. Авт. колектив. Очерки экологической патологи // .// К.:МИЦ «Мединформ», 2006 .- 420 С.
27. Москаленко В.Ф., Яворовський О.П., Цехмистер Я.В., Остапюк Л.І., Михайличенко Б.В. ECTS –інформаційний пакет 2007-2008 р. // К.: Медицина, 2008. – 111 С.
28. Мішалов В.Д., Бурчинський В.Г., Хохолева Т.В., Гуріна О.О., Михайличенко Б.В., Артеменко О.І. Збірка тестових завдань із спеціальності «судово-медична експертиза» для лікарів-інтернів. // К., 2010 - 206 С.
29. Бачинський В.Т,.Михайличенко Б.В, Мішалов В.Д., Ушенко О.Г. Визначення давності настання смерті та часу утворення гематом методами лазерної спектрофотополяриметрії. //Чернівці, 2011.- 328 С.
30. Хміль І.Ю., Михайличенко Б.В., Артеменко О.І. Законодавче забезпечення лікарської діяльності. Начальний посібник.// К.: Медицина, 2010. – 208 С.
31. Хмиль І.Ю., Михайличенко Б.В., Артеменко А.И. Правовая регламентация врачебной деятельности в Украине. Учебное пособие. К.: Медицина, 2011.
32. Михайличенко Б.В., Шевчук В.А., Бондар С.С., Біляков А.М. Судова медицина. Підручник для студентів. // К.: Медицина, 2011. - 448 С.
33. Банчук М.В., Москаленко В.Ф., Михайличенко Б.В., Грузєва Т.С., Хміль І.Ю., Артеменко О.І. Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності. Підручник для студентів. // К.: Медицина, 2011. – 496 С.

ВИНАХОДИ СПІВРОБІТНИКІВ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ

1985 р. - Авторское свидетельство СССР № 1174856 на изобретение „Способ выделения свободного гистамина”.
Авторы: И.А.Концевич, Б.В.Михайличенко, З.Т.Радловская.

1988 р.- Авторское свидетельство СССР №1405810 на изобретение „Способ определения прижизненного повреждения тканей у трупа”.
Авторы: И.А.Концевич, Б.В.Михайличенко, Н.Н.Юрженко.

1990 р.- Авторское свидетельство СССР №1569704 на изобретение „Способ дифференциальной диагностики истинной полицитемии и симптоматического эритроцитоза”.
Авторы: С.В.Выдыборец, Л.М.Тищенко, Э.Я.Лебедева, И.А.Концевич, Б.В.Михайличенко.

1991 р. - Авторское свидетельство СССР № 1683689 на изобретение „Способ диагностики вторичных кровоизлияний в ствол мозга при смерти от черепно-мозговой травмы”.
Авторы: В.А.Шевчук, А.С.Лесовой.

1996 р. - Патент Российской Федерации №2063759 на изобретение „Способ получения свободных аминокислот из биологической ткани”.
Авторы: В.П.Мельниченко, Б.В.Михайличенко.

1998 р. - Деклараційний патент України №22305 на винахід „Спосіб діагностики ступеню зрілості легенів у плоду”.
Автори: Б.М.Венцьковський, В.О.Ткалич, В.Г.Жегулович, В.П.Бандик, С.О.Авраменко, Б.В.Михайличенко.
1998 р. - Деклараційний патент України - № 23409 на винахід „Зубна щітка”. Автор**:** Б.В.Михайличенко.

1998 р. - Деклараційний патент України №24434 на винахід „Спосіб діагностики прижиттєвості механічної асфіксії через повішення”.
Автори**:** Б.В.Михайличенко, Асаад Тахер.

1998 р. - Деклараційний Патент України №25560 на винахід “Мінерально-органічний комплекс та спосіб його одержання”.
Автор**:** Б.В.Михайличенко.

2000 р.- Деклараційний Патент України № 30121 на винахід „Спосіб підвищення біологічної цінності харчових продуктів, фармацевтичних та косметичних засобів”.
Автор**:** Б.В.Михайличенко.

2001 р. - Патент України №23409 на винахід „Зубна щітка”.
Автор**:** Б.В.Михайличенко.

2001 р. - Деклараційний патент України №34880 на винахід „Засіб з лікувально-профілактичною дією на тканини пародонту”.
Автори: З.Є. Жегулович, С.В. Кравцева, Б.В.Михайличенко.

2001 р. - Деклараційний патент України № 37561 на винахід „Швидкозшивач носіїв інформації з перфораціями по вільному краю”.
Автори: Ю.О. Журавльова, О.С. Журавльов, Б.В.Михайличенко.

2001 р. - Деклараційний патент України №40202 на винахід „Спосіб одержання вільних амінокислот з біологічної тканини”.
Автори: Б.В.Михайличенко, В.П.Мельниченко.

2001 р. - Деклараційний патент України №41214 на винахід „Спосіб отримання фракцій катехоламінів з біологічних тканин”.
Автори: А.М.Біляков, Б.В.Михайличенко.

2002 р. - Деклараційний патент України №45127 на винахід „Спосіб одержання гепарину”.
Автори: Б.В.Михайличенко, С.В.Видиборець.

2002 р. - Деклараційний патент України №50491 на винахід “Спосіб діагностики зажиттєвого повішення”.
Автори: А.М.Біляков, Б.В.Михайличенко.

2003 р. - Деклараційний патент України № 60548 на винахід “Анатомічний ніж”.
Автори: В.І.Хоменко, Б.В.Михайличенко.

2004 р. - Патент України на винахід № 70276 на винахід “Жувальна гумка”.
Автор: Б.В.Михайличенко.

2004 р. - Патент України № 30121 на винахід „Спосіб підвищення біологічної цінності харчових продуктів, фармацевтичних, медичних та косметичних засобів”.
Автор: Б.В.Михайличенко.

2004 р. - Патент України №25560 на винахід “Мінерально-органічний комплекс та спосіб його одержання”.
Автор: Б.В.Михайличенко.

2007 р. – Патент України на корисну модель №25877 „Спосіб отримання цереброспінальної рідини”.
Автори: О.І.Артеменко, Б.В. Михайличенко.

2007 р.- Патент України на корисну модель № 27733 „Пристрій для отримання цереброспінальної рідини”.
Автори: О.І.Артеменко, Б.В. Михайличенко.

2008 р. - Патент України №84828 на винахід “Діюча речовина зубної пасти та зубна паста із цією діючою речовиною”.
Автор: Б.В.Михайличенко.

2008 р. - Патент України на корисну модель № 37245 „ Спосіб одержання зубної пасти".
Автор: Б.В. Михайличенко.

2010 р. - Патент України на корисну модель № 54582 „ Спосіб визначення кількісного вмісту біологічно-активних речовин в тканинах та рідинах тіла людини”.
Автори: А.М. Біляков, Б.В. Михайличенко.

2011 р. - Патент України на корисну модель № 59189 „ Ніж для розрізання зв'язок, хрящів та інших тканин”.
Автори: В.І. Хоменко, Б.В. Михайличенко.

2011 р. - Патент України на корисну модель № 65762 „ Спосіб фіксації та
дослідження судово-медичних об'єктів у 2Д графіці”.
Автори: Савка І.Г., Б.В. Михайличенко, Бачинський В.Т., Дєдул Ю.А.

ВИКЛАДАЧІ КАФЕДРИ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ

Завідувачі кафедрою судової медицини

Професор Леонов І.Ф.: 1842-1853 рр.
Професор Мерінг Ф.Ф.: 1853-1857рр.
Професор Ергардт Ф.Ф.: 1857р.-1888 р.р.
Професор Оболонський М.О.: 1889-1913 р.р.
Професор Таранухін В.А.: 1914-1920 р.р.
Професор Шепель Ю.О.: 1920-1935 р.р.
Доцент Воскобойников В.І.: 1935-1936 р.р.
Професор Сапожников Ю.С.: 1936-1970 р.р.
Професор Концевич І.О.: 1971-1991 р.р.
Професор Михайличенко Б.В.: 1991 р. - по теперішній час

На кафедрі судової медицини працювали:

Щербина М.М. – 1864-1890 р.р.: помічник прозектора
Ігнатовський О.С – 1889 -1896 р.р.: помічник прозектора, прозектор,
приват- доцент, екстраординарний професор
Колесніков М.Ф. – 1889-1914р.р.: понадштатний помічник прозектора, помічник прозектора, доктор медицини, приват-доцент
Кіяніцин І.І.- 1890 р.- 1898 р.р.: приват-доцент
Туфанов М.М.- 1913-1914 рр.: прозектор
Романовський В.О. - 1915 р.: прозектор.
Сікорський Л.А.- 1915 р.: помічник прозектора
Олексєєва-Бівол Є.Г.- 1922 р.: асистент
Рибінський С.В.- 1922 р.: старший асистент
Бівол Є.Г. – 1935-1936 р.р.: асистент
Бялик В.Л. – 1935-1936 р.р.: асистент
Ведриган Г.І. – 1935-1945 р.р.: асистент, аспірант, асистент
Завадинська К.Є. – 1935-1936 р.р.: асистент
Піковська - 1935-1936 р.р.: асистент
Шевченко А.Г. – 1935-1936 р.р. – асистент
Шепелевський М.А – 1935-1936 р.р.: асистент
Шкаравський Ф.Й. – 1935-1936 р.р.: асистент
Крамер М. - 1940 р.: аспірант
Безан О. -1940 р.: аспірант
Діденко І. - 1940 р.: аспірант
Гамбург А.М.- 1941-1944 р.р.: другий професор
Журавльова В.А. - 1944-1945 р.р.: асистент
Завадинська К.Є. – 1944-1945 р.р.: асистент
Крижановська І.В. – 1944-1951 р.р.: аспірант, асистент

Дворцин Ф.Б. - 1947 р.: аспірант, асистент
Дідківська С.П., - 1947 - 1974р.р.: аспірант, асистент, доцент; 1992-1999 - професор за сумісництвом
Джигора С.Т.- 1948- 1981р.р. : аспірант, асистент, доцент
Туровець Н.П.- 1953-1956 рр.: аспірант
Іванова Н.І. - 1954 р.: асистент
Бойко О.І. – 1954 р.: асистент
Хаїт М.М. – 1955-1964 р.р.: асистент за сумісництвом
Стрілець Н.Н.- 1960-1966 рр.: асистент
Шевчук В.А. - 1964 р. - теперішній час: аспірант, асистент, доцент
Лісовий А.С. – 1964 – 2005 р.р.: аспірант, асистент, старший викладач, доцент
Хоменко В.І.- 1968- 1969 р.р.: клінічний ординатор, 1969 -1976, 1996 р. – по теперішній час: - асистент
Поліщук І.А. - 1972 - 1975р.р: доцент
Дишель С.С. – до 1980 р.: асистент за сумісництвом
Пазенко Т.Я - 1973 – 1993 р.р. : аспірант, асистент, доцент
Ярошенко Т.Л. – 1974 - теперішній час: старший лаборант
Бондар С.С. – 1975 – теперішній час: аспірант, асистент, старший викладач, доцент
Марчук А.І. – 1975 – 1982 р.р.: аспірант, асистент
Федотова І.А. – 1978 - теперішній час: старший лаборант, асистент, доцент
Сушко В.О. – 1984- 1987р.р.: аспірант, асистент
Руденко Р.О. – 1986-1989 р.р. старший лаборант
Старовойтова Р.О. – 1994 р.: асистент за сумісництвом
Юрченко В.Т. – 1995- теперішній час: асистент за сумісництвом
Скічко В.Г. – 1996 – 2000 р.р.: асистент за сумісництвом
Труш М.М. – 1997-2002- асистент за сумісництвом
Шуригін В.С. – 1997-2001, 2007 – 2009 р.р.: асистент за сумісництвом
Зосименко В.В. – 1998-2001 р.р.: асистент за сумісництвом
Доля М.М. – 1999- 2001 р.р.: асистент за сумісництвом
Коваленко М.Ю. – 1999- 2001 р.р.: асистент за сумісництвом
Комаров О.І. – 1999 – по теперішній час: викладач курсу "Основи права", "Медичне законодавство", "Медичне правознавство"
Покладій В.Г. – 1999- 2001р.р.: асистент за сумісництвом
Селін В.С. – 1999- 2000 р.р.: асистент за сумісництвом
Біляков А.М. – 2000 – теперішній час: старший лаборант, асистент, доцент
Ростоцький О.В. – 2000 – 2005 р.р.: асистент
Хміль І.Ю. – 2000 - теперішній час: викладач, старший викладач курсу "Основи права", "Медичне законодавство", "Медичне правознавство"

Щепкін В.С. – 2001- 2003 р.р.: асистент за сумісництвом
Артеменко О.І. – 2004 – теперішній час: старший лаборант, асистент
Воробйов М.М. – 2006-2011р.р.: асистент за сумісництвом
Мішалов В.Д.- 2006 р.: професор за сумісництвом
Гуріна О.О. – 2008 – теперішній час: асистент за сумісництвом
Личман Т.В. - 2008 – теперішній час: – асистент за сумісництвом
Федорова О.А. – 2008 – теперішній час: асистент
Зарицький Г.А. – 2009 – 2010 р.р.: асистент за сумісництвом